

«Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών»

«Σύγχρονες τάσεις στη Γλωσσολογία για εκπαιδευτικούς»

Διπλωματική Εργασία

**«Αναγνώριση της επιτυχίας ή αφομοιωτική προσπάθεια;
Αναλύοντας κριτικά τον ρευστό ρατσισμό προς τους/τις Ρομά»**

Φωτεινή Γκούνη

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Βάσια Τσάμη

Πάτρα, Ιούνιος 2026

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία της φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Αναγνώριση της επιτυχίας ή αφομοιωτική προσπάθεια; Αναλύοντας
κριτικά τον ρευστό ρατσισμό προς τους/τις Ρομά»

Φωτεινή Γκούνη

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Βάσια Τσάμη

ΣΕΠ ΕΑΠ

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

Σταυρούλα Αντωνοπούλου

ΣΕΠ ΕΑΠ

Πάτρα, Ιούνιος 2026

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, Βάσια Τσάμη, για την πολύτιμη καθοδήγηση, την συνεχή υποστήριξη και την ενθάρρυνση που μου πρόσφερε κατά την εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Οι εύστοχες παρατηρήσεις και συμβουλές της και η άμεση ανταπόκρισή της σε κάθε απορία μου συνέβαλαν ουσιαστικά στην ολοκλήρωση της εργασίας. Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για την αμέριστη στήριξη, υπομονή και κατανόηση που μου πρόσφεραν καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

Περίληψη

Στη σύγχρονη κοινωνία ο ρατσιστικός λόγος δεν εκδηλώνεται πάντα με ξενοφοβικές και εχθρικές αναφορές προς μειονοτικές ομάδες, αλλά συχνά εκφράζεται με πιο συγκαλυμμένες και έμμεσες μορφές, ακόμη και σε κείμενα που εμφανίζονται ως αντιρατσιστικά. Η εργασία εξετάζει τις αναπαραστάσεις των Ρομά στον λόγο των ΜΜΕ μέσα από αντιρατσιστικά κείμενα που προβάλλουν επιτυχημένα πρόσωπα της κοινότητας. Η μελέτη των κειμένων βασίζεται θεωρητικά στις έννοιες του ρευστού ρατσισμού, του αντιρατσιστικού λόγου και του ρευστού αντισιγγανισμού και μεθοδολογικά αξιοποιείται η Κριτική Ανάλυση Λόγου και συγκεκριμένα η Συστημική Λειτουργική Γραμματική του Halliday και η Οπτική Γραμματική των Kress και Van Leeuwen, ενώ η ανάλυση γίνεται σε δύο επίπεδα το μικροεπίπεδο και το μακροεπίπεδο. Σκοπός της εργασίας είναι να αναλύσει τις γλωσσικές και οπτικές επιλογές των κειμένων με τις οποίες αναπαρίστανται οι Ρομά στο μικροεπίπεδο και να μελετήσει τα κοινωνικά νοήματα και τις ιδεολογίες που προκύπτουν από αυτές τις αναπαραστάσεις στο μακροεπίπεδο και συνδέονται με την κοινωνική τους θέση, την ένταξη και την αποδοχή τους στην κοινωνία. Τα ευρήματα στο μικροεπίπεδο έδειξαν ότι τα κείμενα περιλαμβάνουν κυρίως θετικές αναπαραστάσεις των Ρομά, ενώ επικεντρώνονται σε χαρακτηριστικά των ατόμων σχετικά με την επιτυχία σε τομείς, όπως η εκπαίδευση, το επάγγελμα και η κοινωνική τους δράση. Ωστόσο η αναγνώρισή τους ως επιτυχημένων καθορίζεται από το βαθμό αφομοίωσής τους στα πρότυπα της κυρίαρχης ομάδας και η επιτυχία τους προβάλλεται ως εξαίρεση για την κοινότητά τους. Συνολικά, η εργασία συμβάλλει στην κατανόηση των αντιφατικών τρόπων με τους οποίους λειτουργούν οι θετικές αναπαραστάσεις των Ρομά στον λόγο των ΜΜΕ και αναδεικνύει τη δυνατότητα συνύπαρξης του αντιρατσιστικού λόγου με στοιχεία ρευστού ρατσισμού στα ίδια κείμενα.

Λέξεις – Κλειδιά

Κριτική Ανάλυση Λόγου, ρευστός ρατσισμός, Ρομά, αντιρατσιστικός λόγος, κοινωνική ένταξη, επιτυχία

«Recognition of success or assimilationist practice? A Critical Discourse Analysis of liquid racism toward the Roma»

«Fotini Gkouni»

Abstract

In modern society, racist discourse is not always expressed through xenophobic and hostile references to minority groups, but is often manifested in more subtle and indirect ways, even in texts that appear to be anti-racist. This study examines the representations of Roma people in media discourse through anti-racist texts that present successful members of the Roma community. The study is theoretically based on the concepts of liquid racism, anti-racist discourse, and liquid anti-Gypsyism. Methodologically, it employs Critical Discourse Analysis, specifically Halliday's Systemic Functional Grammar and the Visual Grammar of Kress and Van Leeuwen. The analysis is conducted on two levels: the micro-level and the macro-level. The aim of the study is to analyze the linguistic and visual choices through which Roma people are represented at the micro-level and to examine the social meanings and ideologies that emerge from these representations at the macro-level and are related to their social position, integration, and acceptance in society. The findings at the micro-level showed that the texts mainly include positive representations of Roma people, focusing on individual characteristics related to success in areas such as education, occupation, and social action. However, their recognition as successful individuals is determined by the degree to which they assimilate into the standards of the dominant group, and their success is presented as an exception within their community. Overall, the study contributes to the understanding of the contradictory ways in which positive representations of Roma people function in media discourse and highlights the possibility of the coexistence of anti-racist discourse with elements of liquid racism within the same texts.

Keywords

Critical Discourse Analysis, liquid racism, Roma, antiracist discourse, social inclusion, success

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή.....	9
2. Θεωρητικό πλαίσιο.....	11
2.1 Λόγος, ιδεολογία και εξουσία.....	11
2.2 Ο ρατσιστικός λόγος.....	11
2.2.1 Διάκριση.....	12
2.2.2 Αφομοίωση	13
2.3 Αντιρατσιστικός λόγος.....	14
2.4 Ρευστός ρατσισμός	14
2.5 Αντισιγγανισμός	16
2.6 Η αναπαράσταση των Ρομά στα ΜΜΕ	17
2.6.1 Ρατσιστικές αναφορές για τους Ρομά στα ΜΜΕ.....	18
2.6.2. Αντιρατσιστικές αναφορές για τους Ρομά στα ΜΜΕ	19
3. Μεθοδολογία.....	21
3.1 Στόχοι έρευνας.....	21
3.2 Ερευνητικά Ερωτήματα.....	21
3.3 Συλλογή δεδομένων.....	22
3.4 Κριτική Ανάλυση Λόγου: Αναλυτική Προσέγγιση και Εργαλεία Ανάλυσης.....	24
3.4.1 Το μικρο-επίπεδο (text).....	25
3.4.2 Η Συστημική Λειτουργική Γραμματική του Halliday	25
3.4.3 Η Οπτική Γραμματική των Kress και Van Leeuwen	27
3.4.4 Το μακρο-επίπεδο (social practice).....	28
4. Ανάλυση υλικού.....	30
4.1 Ανάλυση στο μικροεπίπεδο	31
4.1.1 Αναπαράσταση ως προς το μορφωτικό επίπεδο.....	31
4.1.2 Αναπαράσταση ως προς το επάγγελμα	35
4.1.3 Αναπαράσταση ως προς τον τρόπο ζωής (συμμόρφωση με κοινωνικές νόρμες και θεσμούς).....	39
4.1.3.1 Αναπαράσταση μέσω καθημερινών πρακτικών ζωής	39
4.1.3.2. Αναπαράσταση μέσω της γλώσσας.....	41
4.1.3.3 Αναπαράσταση μέσω συμμόρφωσης με τους νόμους.....	42
4.1.4 Αναπαράσταση και αναγνώριση της επιτυχίας από τα ΜΜΕ και δημόσιους φορείς	46
4.2 Ανάλυση στο μακροεπίπεδο	49
4.2.1 Αντιρατσιστικές προσπάθειες προώθησης και θετικής αναπαράστασης των Ρομά	50

4.2.2 Η αναγνώριση της επιτυχίας ως υπόρρητη μορφή αντιτσιγγανισμού.....	50
4.2.3 Η αναγνώριση της επιτυχίας ως αφομοιωτική πρακτική.....	51
4.2.4 Η αφομοιωτική πρακτική ως εκδήλωση ρευστού αντιτσιγγανισμού	52
5. Συμπεράσματα.....	54
Βιβλιογραφία.....	56
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α – Πίνακες	59
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β – Κείμενα.....	66

1. Εισαγωγή

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης είναι ένας χώρος, μέσω του οποίου διαμορφώνονται και αναπαράγονται οι αντιλήψεις για τις κοινωνικές ομάδες. Επομένως επηρεάζουν σημαντικά τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τους/τις άλλους/ες και τις αναπαραστάσεις που οικοδομούμε για διάφορες ομάδες της κοινωνίας. Οι αναπαραστάσεις που προβάλλουν τα ΜΜΕ δεν είναι ουδέτερες, καθώς διαμορφώνονται από κυρίαρχα κοινωνικά πρότυπα τα οποία συχνά αναπαράγουν κοινωνικές ανισότητες και σύμφωνα με αυτά τα πρότυπα καθορίζεται και το πλαίσιο διαχείρισης των κοινωνικών ζητημάτων. Ακόμη και κείμενα που έχουν σκοπό να αναδείξουν την επιτυχία κάποιων ατόμων ως θετικό παράδειγμα είναι δυνατόν να αναπαράγουν στερεότυπα ή να επηρεάζουν την άποψη του κοινού ως προς σημαντικά κοινωνικά ζητήματα εξυπηρετώντας κοινωνικές και πολιτικές σκοπιμότητες.

Οι Ρομά, αν και αποτελούν έναν μεγάλο πληθυσμό που χαρακτηρίζεται από ετερογένεια ως προς τα κοινωνικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά τους και τις συνθήκες διαβίωσης, στον δημόσιο λόγο αντιμετωπίζονται ως μια ενιαία ομάδα με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και τρόπο ζωής που αποκλίνει από τα πλειονοτικά κοινωνικά πρότυπα. Με τον τρόπο αυτό οι αναπαραστάσεις των Ρομά συμβάλλουν στην αναπαραγωγή των διακρίσεων και των κοινωνικών ανισοτήτων.

Στην παρούσα εργασία εστιάζω στην κριτική διερεύνηση των αναπαραστάσεων των Ρομά στον σύγχρονο δημόσιο λόγο και συγκεκριμένα σε κείμενα των μέσων μαζικής ενημέρωσης. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αύξηση των θετικών αναφορών στους/στις Ρομά, οι οποίες αφορούν κυρίως την επιτυχία τους και την επίτευξη της ένταξης τους στην κοινωνία. Ωστόσο, κατά τη γνώμη μου, δεν έχει διερευνηθεί επαρκώς ο τρόπος με τον οποίο δομούνται αυτές οι αναπαραστάσεις και κυρίως το γεγονός, ότι και στις θετικές και φαινομενικά αντιρατσιστικές αναφορές εμπεριέχονται έμμεσες μορφές ρατσιστικού λόγου και διακρίσεων. Στο πλαίσιο αυτής της εργασίας, προσεγγίζω τα κείμενα που αναφέρονται στην επιτυχία των Ρομά, όχι μόνο ως μια μορφή αναγνώρισης της προσπάθειάς τους, αλλά και ως πιθανούς φορείς ρευστού ρατσισμού. Στα κείμενα που αναλύω, περιλαμβάνονται δημοσιογραφικά άρθρα, συνεντεύξεις και οπτικοακουστικό υλικό, τα οποία επιλέχθηκαν με κριτήριο την αναφορά τους στην επιτυχία των Ρομά.

Σκοπός της εργασίας είναι να μελετήσω τους γλωσσικούς και σημειωτικούς μηχανισμούς, μέσω των οποίων διαμορφώνονται οι αναπαραστάσεις της επιτυχίας, καθώς και τον τρόπο που

συνδέονται με τις αντιλήψεις της κοινωνίας σχετικά με την επιτυχία, την κοινωνική ένταξη και την ευθύνη του ατόμου και της κοινωνίας. Παράλληλα, εξετάζω, αν τα κείμενα αναπαράγουν έμμεσες μορφές ρατσισμού προβάλλοντας τη συμμόρφωση και την αφομοίωση ως προς τη μόρφωση, το επάγγελμα, τον τρόπο ζωής και τη δημόσια αναγνώριση ως προϋποθέσεις αποδοχής από την πλειονοτική ομάδα.

Ως προς τη μεθοδολογική προσέγγιση, θα αναλύσω τα κείμενα με βάση τα δύο επίπεδα ανάλυσης, το μικροεπίπεδο και το μακροεπίπεδο σύμφωνα με τις αρχές της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου. Στο μικροεπίπεδο ανάλυσης θα επικεντρωθώ στις γλωσσικές και σημειωτικές επιλογές των κειμένων, αξιοποιώντας στοιχεία από τη θεωρία της Συστημικής Λειτουργικής Γραμματικής του Halliday (Λύκου, 2000 & Στάμου, 2014) και της Γραμματικής του Οπτικού Σχεδιασμού των Kress & van Leeuwen (Παπαδημητρίου, 2010). Έπειτα, στο μακροεπίπεδο θα συνδέσω τα στοιχεία αυτών με τα ευρύτερα κοινωνικά και ιδεολογικά πλαίσια και θα διερευνήσω πώς οι αναπαραστάσεις της επιτυχίας των Ρομά συνδέονται με την κοινωνική ένταξη, την εκπαίδευση και τους θεσμούς. Κεντρικό άξονα της ανάλυσης αποτελούν συγκεκριμένες κατηγορίες, όπως η μόρφωση, το επάγγελμα, ο τρόπος ζωής και η αναγνώριση από τα ΜΜΕ και δημόσιους φορείς, μέσα από τις οποίες αναδεικνύονται αφομοιωτικές προσδοκίες.

Στο πρώτο μέρος της εργασίας παρουσιάζω το θεωρητικό πλαίσιο και κάνω αναφορά στον ρατσιστικό λόγο με έμφαση στις έννοιες της διάκρισης, του κοινωνικού αποκλεισμού και της αφομοίωσης, αλλά και στον αντιρατσιστικό λόγο και τον ρευστό ρατσισμό. Επιπλέον αναλύω τον αντιτιγγανισμό ως μορφή ρατσισμού, ενώ παράλληλα εξετάζω την αναπαράσταση των Ρομά στα ΜΜΕ και σε χιουμοριστικά κείμενα αξιοποιώντας ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στη μεθοδολογία της έρευνας, παρουσιάζω τον σκοπό και τα ερευνητικά ερωτήματα και αναπτύσσω τις βασικές αρχές της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου καθώς και τα εργαλεία ανάλυσης που αξιοποιούνται. Έπειτα ακολουθεί η ανάλυση των κειμένων με βάση τις κατηγορίες επιτυχίας και τα επίπεδα ανάλυσης.

Τέλος, στο κεφάλαιο των Συμπερασμάτων επιχειρώ τη σύνδεση των ευρημάτων με το θεωρητικό πλαίσιο και την ερμηνεία τους. Συνολικά, με την εργασία αυτή επιδιώκω να συμβάλω στην κατανόηση των τρόπων με τους οποίους οι αναπαραστάσεις των Ρομά σε κείμενα των ΜΜΕ μπορούν να προβάλλουν και να αναπαράγουν αντιλήψεις σχετικά με την επιτυχία και την κοινωνική ένταξη και να αναδείξω σύγχρονες μορφές ρατσισμού που δεν είναι εμφανείς.

2. Θεωρητικό πλαίσιο

2.1 Λόγος, ιδεολογία και εξουσία

Η γλώσσα δεν αποτελεί ένα απλό μέσο μετάδοσης πληροφοριών, αλλά συμβάλλει ενεργά στη διαμόρφωση της κοινωνικής πραγματικότητας. Σύμφωνα με τον Fairclough (1989: 2), η χρήση της γλώσσας συνδέεται στενά με άνισες σχέσεις εξουσίας που διαμορφώνονται και αναπαράγονται μέσα στην κοινωνία. Υπάρχει, δηλαδή, μια διαλεκτική σχέση ανάμεσα στον λόγο και τις κοινωνικές δομές. Οι κοινωνικές δομές καθορίζουν τον λόγο, αλλά και ο λόγος συμβάλλει στη διατήρηση ή την αλλαγή των δομών αυτών (Fairclough, 1989: 23).

Με βάση αυτή τη σχέση, λοιπόν, ο λόγος συνδέεται άμεσα με την ιδεολογία. Οι ιδεολογίες, σύμφωνα με τον van Dijk (1991: 36), είναι κοινωνιογνωστικά συστήματα που καθοδηγούν τις στάσεις και τις πεποιθήσεις μιας ομάδας και καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται τις υπόλοιπες ομάδες σε σχέση πάντα με τους στόχους και τα συμφέροντά της. Οι ιδεολογίες αυτές αποτελούν συστήματα που μοιράζονται οι κοινωνικές ομάδες και εκφράζονται και αναπαράγονται μέσω του λόγου σε θεσμικά πλαίσια όπως η εκπαίδευση, η πολιτική και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Οι ιδεολογίες των κοινωνικών ομάδων δεν αξιολογούνται με βάση την αξία της αλήθειας τους, αλλά χαρακτηρίζονται από την αποτελεσματικότητά τους για τη γνωστική οργάνωση και την αναπαραγωγή των ομάδων (van Dijk, 1991: 37). Ο ρόλος τους, δηλαδή, είναι να οργανώνουν τον τρόπο με τον οποίο τα μέλη μιας ομάδας αντιλαμβάνονται και ερμηνεύουν την πραγματικότητα, ενώ διατηρούν και τη συνέχεια της ομάδας μέσα από την υπεράσπιση των συμφερόντων της. Έτσι, οι σχέσεις εξουσίας στην κοινωνία αναπαράγονται και νομιμοποιούνται σε ιδεολογικό επίπεδο.

2.2 Ο ρατσιστικός λόγος

Αντίστοιχα λειτουργεί και ο ρατσιστικός λόγος, ο οποίος αποτελεί βασικό μηχανισμό αναπαραγωγής ρατσιστικών προκαταλήψεων και ιδεολογιών και μπορεί να ερμηνευτεί ως μια έμπρακτη πρακτική διάκρισης (van Dijk, 2020: 126). Σε αυτό το πλαίσιο οι θεσμοί και οι κοινωνικές ομάδες όπως δημοσιογράφοι, πολιτικοί, ακαδημαϊκοί, που έχουν πρόσβαση στο δημόσιο λόγο έχουν σημαντικό ρόλο στην αναπαραγωγή ή την αμφισβήτηση ρατσιστικών

ιδεολογιών. Ο ρατσισμός, σύμφωνα με τον van Dijk (1991: 43), αντιμετωπίζεται ως λόγος της εξουσίας, αφού εκδηλώνεται μέσα από πρακτικές λόγου που παράγονται από ελίτ ομάδες της κοινωνίας, οι οποίες έχουν όφελος από την αναπαραγωγή αυτής της ιδεολογίας. Οι κυρίαρχες ομάδες, έχοντας προνομιακή πρόσβαση στον Τύπο, μπορούν να επιλέγουν τη θεματολογία, τη δομή, το ύφος και γενικά τον τρόπο διάδοσης των ειδησεογραφικών κειμένων με σκοπό τη διαμόρφωση της συλλογικής αντίληψης σύμφωνα με τη δική τους ιδεολογία και το συμφέρον τους.

Η μελέτη του ρατσιστικού λόγου συνδέεται και με την ευρύτερη έννοια του ρατσισμού. Ο ρατσισμός γίνεται αντιληπτός ως διάκριση ή προκατάληψη κατά των ανθρώπων με βάση τη φυλή, την εθνικότητά τους ή άλλα κοινωνικά χαρακτηριστικά τους. Ωστόσο, δεν αποτελεί απλώς μια ακραία μορφή προσωπικής προκατάληψης ή εχθρότητας και προσωπική στάση ενός ατόμου προς τα άλλα. Είναι ένα σύνθετο κοινωνικό και ιδεολογικό φαινόμενο που επηρεάζει τις σχέσεις εξουσίας στην κοινωνία, καθώς οι κοινωνικές ανισότητες ενισχύουν τη ρατσιστική ιδεολογία και αντίστροφα οι ρατσιστικές ιδέες προωθούν τις κοινωνικές ανισότητες και τον αποκλεισμό. Σύμφωνα με τον van Dijk (1991: 27) ο ρατσισμός είναι ένα σύστημα δομικό και ιδεολογικό ταυτόχρονα, το οποίο περιλαμβάνει πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικοπολιτισμικές ανισότητες και πρακτικές αποκλεισμού ως προς τους θεσμούς, αλλά και κοινωνικογνωστικές αναπαραστάσεις, ιδέες και πεποιθήσεις των ατόμων. Σύμφωνα με την κοινωνιογνωστική προσέγγιση, ο ρατσισμός ερμηνεύεται μέσα από την τριγωνική σχέση ανάμεσα στον λόγο, τη γνώση και τις κοινωνικές δομές (van Dijk, 2020: 103).

Ο ρατσισμός, όπως προαναφέρθηκε, εκδηλώνεται ως ένα σύστημα κοινωνικών πρακτικών που δημιουργούν και αναπαράγουν κοινωνικές ανισότητες μεταξύ κοινωνικών ομάδων. Βασική μορφή εκδήλωσης του ρατσισμού είναι η διάκριση, ο διαχωρισμός της εσω-ομάδας με την εξω-ομάδα, η οποία στην ακραία της εκδοχή έχει τη μορφή του κοινωνικού αποκλεισμού, ενώ σε πιο ήπια εκδοχή, τη μορφή της αφομοίωσης (Αρχάκης, Καραχάλιου, Τσάμη & Λαζανάς, 2023:72).

2.2.1 Διάκριση

Ο ρατσισμός είναι ένα σύστημα κυριαρχίας ομάδων ιδεολογικό και δομικό ταυτόχρονα, δηλαδή ενσωματώνει εκτός από κοινωνικογνωστικές αναπαραστάσεις και πρακτικές αποκλεισμού και περιθωριοποίησης (van Dijk, 1991: 27). Οι ρατσιστικές ιδεολογίες που

αναπαράγονται στον δημόσιο λόγο εκδηλώνονται με τη μορφή άνισης μεταχείρισης και μειωμένης πρόσβασης κάποιων ομάδων σε βασικούς κοινωνικούς πόρους, όπως η εκπαίδευση, η εργασία, η υγειονομική περίθαλψη και σε άλλες προϋποθέσεις της ισότιμης διαβίωσης στην κοινωνία.

Η διάκριση μπορεί να εκδηλώνεται με πρακτικές αποκλεισμού και άνισης μεταχείρισης, αλλά μπορεί να λάβει και πιο έμμεσες μορφές και να ενσωματώνεται σε καθημερινές πρακτικές και στον δημόσιο λόγο. Οι έμμεσες μορφές διάκρισης συνδέονται με τη νομιμοποίηση των κοινωνικών ανισοτήτων μέσω του λόγου. Συγκεκριμένα, η μειονοτική ομάδα, οι «άλλοι» αναφέρονται συχνά ως πρόβλημα, ως παράνομοι, οι οποίοι αποτελούν βάρος για την κοινωνία και επομένως χρειάζεται να αποκλειστούν, ενώ σε άλλες περιπτώσεις αναπαρίστανται γενικά ως ανώνυμο πλήθος ή ως προσωρινή ομάδα στην κοινωνία, χαρακτηριστικά που τους θέτουν στο παρασκήνιο και μεγαλώνουν την απόσταση από τις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες (Αρχάκης κ.α., 2023: 81). Ακόμη, εντοπίζονται αναφορές που τους προβάλλουν ως αδρανείς αποδέκτες των δράσεων της κυρίαρχης ομάδας, θύματα ή αποδέκτες βοήθειας, οι οποίες εκφράζουν ηπιότερες μορφές διάκρισης, ενισχύουν όμως την υπεροχή και την ανωτερότητα της πλειονοτικής ομάδας και κατά συνέπεια την κοινωνική ανισότητα.

2.2.2 Αφομοίωση

Στο πλαίσιο της μελέτης του ρατσιστικού λόγου, η αφομοίωση δεν εκδηλώνεται ως άμεσος αποκλεισμός ή διάκριση, αλλά ως προσδοκία προσαρμογής των μειονοτικών ομάδων στις κυρίαρχες κοινωνικές νόρμες. Συχνά η ένταξη των μειονοτικών ομάδων στην κοινωνία προϋποθέτει την υιοθέτηση αξιών, πεποιθήσεων και συμπεριφορών της κυρίαρχης ομάδας (Αρχάκης κ.α., 2023: 83). Υπαγορεύεται δηλαδή η εγκατάλειψη της πολιτισμικής ταυτότητας της μειονοτικής ομάδας και η υιοθέτηση κοινωνικών και πολιτισμικών προτύπων με σκοπό την εξομοίωση με την κυρίαρχη πλειονοτική ομάδα.

Αυτό σημαίνει πως η αφομοίωση συνδέεται με σχέσεις εξουσίας και δεν αποτελεί μια φυσική πορεία ισότιμης συμμετοχής στην κοινωνία. Συνεπώς αναπαράγεται και νομιμοποιείται μέσω του δημόσιου λόγου που αποτελεί προνόμιο των ισχυρών. Έτσι συγκεκριμένες συμπεριφορές και χαρακτηριστικά του τρόπου ζωής θεωρούνται επιθυμητά και σύμφωνα με τα κοινωνικά και πολιτισμικά πρότυπα, ενώ διαφορετικές πρακτικές αντιμετωπίζονται ως αποκλίνουσες και κατώτερες. Η αφομοίωση στα κείμενα πραγματώνεται είτε με ασθενείς μορφές όπως γενικές

αναφορές σε πρακτικές ένταξης ή σε μετριασμένους τρόπους αντιμετώπισης του ρατσισμού είτε με πιο ισχυρές μορφές όπως αναφορές σε πρακτικές εκμάθησης της πρότυπης γλώσσας ή αναφορές στη θετική στάση των μειονοτήτων απέναντι σε αφομοιωτικές πρακτικές (Αρχάκης κ.α., 2023: 89). Τέτοιου είδους αναφορές συχνά περιέχονται και σε κείμενα αντιρατσιστικού λόγου, τα οποία δεν στοχεύουν άμεσα στον αποκλεισμό του διαφορετικού, αλλά, μέσα από θετικές αναφορές, ενσωματώνουν αφομοιωτικές προσδοκίες.

2.3 Αντιρατσιστικός λόγος

Ο αντιρατσισμός αποτελεί την αντίθετη θεωρία στον ρατσισμό και επιχειρεί την αμφισβήτηση των διακρίσεων, του κοινωνικού αποκλεισμού κάποιων ομάδων και την άρση των κοινωνικών ανισοτήτων. Αντίστοιχα, ο αντιρατσιστικός λόγος, σύμφωνα με τον van Dijk, αντιμετωπίζει με αρνητικό τρόπο τις πρακτικές ρατσισμού και προωθεί την αντίσταση σε αυτές, ενώ χαρακτηρίζεται από αντιρατσιστικές ιδέες και συμπεριφορές (van Dijk, 2021, όπως αναφέρεται στο Αρχάκης, Καραχάλιου & Τσάκωνα, 2023:20). Ο αντιρατσισμός μπορεί να οριστεί ως αντίθεση σε μορφές ρατσιστικού λόγου, όπως οι διακρίσεις, ο κοινωνικός αποκλεισμός και η διαμόρφωση αρνητικών στάσεων προς την ομάδα των «άλλων», αναφέρεται, δηλαδή, σε κοινωνικές πρακτικές και σκέψεις που έχουν ως στόχο να αντιμετωπίσουν ή αν αμβλύνουν τον ρατσισμό (Bonnett, 2000: 3).

Ο αντιρατσιστικός λόγος δεν αναφέρεται αποκλειστικά στην υπεράσπιση των δικαιωμάτων και την ισότητα των μειονοτικών ομάδων. Συχνά επιδιώκει να αποδείξει ότι τα μέλη μιας μειονοτικής ομάδας αξίζουν την αποδοχή της κοινωνίας λόγω κάποιων χαρακτηριστικών που διαθέτουν όπως η μόρφωση, η επαγγελματική επιτυχία ή κάποια επιτεύγματά τους. Έτσι η κοινωνική αναγνώριση γίνεται σε άτομα που ανταποκρίνονται σε συγκεκριμένες προσδοκίες της πλειονοτικής ομάδας και δεν είναι αυτονόητο δικαίωμα για όλους.

2.4 Ρευστός ρατσισμός

Ο αντιρατσιστικός λόγος δεν είναι πάντα απαλλαγμένος από τη ρατσιστική ιδεολογία, ενώ ο ρατσισμός στις σύγχρονες κοινωνίες συχνά εκφράζεται με ήπιο και καλυμμένο τρόπο, συντηρώντας όμως τα στερεότυπα και τις κοινωνικές ανισότητες. Συνυπάρχουν στον λόγο

ρατσιστικές και αντιρατσιστικές θέσεις όπως η επιδοκιμασία της πολιτισμικής ποικιλομορφίας από τη μια και η επιδίωξη της πολιτισμικής ομοιογένειας από την άλλη, διαμορφώνοντας ένα νέο είδος ρατσισμού, τον ρευστό ρατσισμό (Αρχάκης κ.α., 2023: 28). Η επιρροή και η ισχύς του ρευστού ρατσισμού δεν πρέπει να υποτιμάται καθώς λόγω της καλυμμένης μορφής του δεν γίνεται πάντα αντιληπτός. Ο Weaver (2016: 63) επισημαίνει ότι ο ρευστός ρατσισμός δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως αμφισβητούμενο υπόλειμμα ρατσισμού αλλά ως μια αμφίσημη μορφή που μειώνει την άμυνα και την κριτική ανάλυση ενάντια σε μορφές ρατσιστικού λόγου και ως μια μορφή ρατσισμού που διαφέρει στη δομή, αλλά έχει το ίδιο περιεχόμενο. Σε κείμενα που θεωρούνται εκ πρώτης όψεως αντιρατσιστικά, ενσωματώνονται έμμεσα αφομοιωτικές προσδοκίες ή νομιμοποιούνται διακρίσεις απέναντι σε μειονοτικές ομάδες.

Σε αυτή την περίπτωση ο ρατσισμός δεν εκδηλώνεται με ανοιχτά εχθρικούς λόγους, αλλά μέσα από ουδέτερες και ακόμη και θετικές αφηγήσεις όπως είναι οι αφηγήσεις επιτυχίας των Ρομά που μελετώνται στο πλαίσιο αυτής της εργασίας. Ο αντιρατσιστικός λόγος μπορεί να προβάλλει θετικά παραδείγματα ατόμων ή ομάδων που διαφοροποιούνται από τα αναμενόμενα χαρακτηριστικά της ευρύτερης ομάδας τους ως εξαίρεση, που κατορθώνει να ξεπεράσει τα εμπόδια, χωρίς όμως να αμφισβητούνται οι δομές και οι θεσμοί που προκαλούν τον αποκλεισμό. Σύμφωνα με τον Barsky, (1994: 5), αξιολογούνται θετικά και γίνονται αποδεκτά άτομα ή ομάδες που ικανοποιούν την εικόνα του κατάλληλου/ης Άλλου/ης εκείνου δηλαδή που ευθυγραμμίζεται με τις προσδοκίες και τις εμπειρίες της κυρίαρχης πλειονοτικής ομάδας, κριτήριο που ενυπάρχει ακόμη και σε περιπτώσεις αιτήματος ασύλου από τους/τις πρόσφυγες/ισσες. Με τον τρόπο αυτό η επιτυχία παρουσιάζεται ως ατομικό επίτευγμα, αποτέλεσμα προσωπικής προσπάθειας και συμμόρφωσης προς τις κυρίαρχες κοινωνικές νόρμες μετατοπίζοντας την ευθύνη από την κοινωνία στα ίδια τα άτομα. Οι αφηγήσεις συχνά συνδέονται με την εκπαίδευση, το επάγγελμα και την υιοθέτηση ενός τρόπου ζωής σύμφωνα με τα πρότυπα της πλειονότητας, ορίζοντας τον τρόπο ζωής που θεωρείται αποδεκτός και οδηγεί στην ένταξη. Ο αντιρατσιστικός λόγος, λοιπόν, μπορεί να συνυπάρχει με μορφές ρευστού ρατσισμού και συγκαλυμμένες ρατσιστικές τοποθετήσεις.

2.5 Αντισιγγανισμός

Οι Ρομά αποτελούν μια από τις μεγαλύτερες μειονοτικές ομάδες στην Ευρώπη και την Ελλάδα, η οποία χαρακτηρίζεται από ποικιλομορφία ως προς τη γλώσσα, τον πολιτισμό και τον τρόπο ζωής. Ωστόσο, η κοινωνική τους θέση έχει διαμορφωθεί διαχρονικά από διαδικασίες αποκλεισμού, διακρίσεων και στερεοτυπικών αναπαραστάσεων. Οι παράγοντες αυτοί διαμορφώνουν ένα πλαίσιο άνισης κοινωνικής ένταξης, το οποίο γίνεται αντιληπτό και στον τρόπο με τον οποίο αναπαρίστανται και στον δημόσιο λόγο.

Ο αντισιγγανισμός είναι μια μορφή ρατσισμού που στρέφεται κατά των Ρομά και στηρίζεται σε ιστορικά παγιωμένα στερεότυπα και ιδεολογίες. Η ιδιαιτερότητα του αντισιγγανισμού έγκειται στη διαχρονική του πορεία στην ιστορία. Υπάρχουν αναφορές για υποτίμηση των Ρομά ήδη από τον 15^ο αιώνα μ.Χ., και διαμορφώθηκε μέσα από αιώνες διώξεων, αποκλεισμού και κοινωνικού στιγματισμού (Council of Europe, 2021). Περιλαμβάνει ακόμη μορφές βίας, όπως επιθέσεις από ομάδες, σοβαρές παραβιάσεις δικαιωμάτων, όπως εξαναγκαστικές στερώσεις, απελάσεις και εγκλήματα μαζικής βίας με σκοπό την εξόντωση τους, όπως το Ολοκαύτωμα των Ρομά (Council of Europe, 2020). Αυτή η ιστορική πορεία έχει συμβάλει στη διαμόρφωση ενός πλαισίου περιθωριοποίησης, το οποίο επηρεάζει τη ζωή των Ρομά και στις σύγχρονες κοινωνίες.

Παράλληλα, εκτός από τις εμφανείς εχθρικές πράξεις ο αντισιγγανισμός εκδηλώνεται με πιο ήπιες μορφές, μέσω της κατασκευής κοινωνικών αναπαραστάσεων. Οι Ρομά παρουσιάζονται ως αποκλίνουσα ομάδα, μη ενταγμένη ή σε πιο θετικές εκδοχές χαρακτηρίζονται από τον διαφορετικό, μακριά από τα πρότυπα, ιδιαίτερο και ασυμβίβαστο τρόπο ζωής τους. Έτσι φυσικοποιούνται οι διακρίσεις και οι κοινωνικές ανισότητες και μεγεθύνεται η κοινωνική απόσταση μεταξύ της μειονοτικής και της πλειονοτικής ομάδας. Η Διεθνής Συμμαχία για τη Μνήμη του Ολοκαυτώματος (IHRA) υιοθέτησε το 2020 έναν λειτουργικό ορισμό του αντισιγγανισμού, της διάκρισης κατά των Ρομά, σύμφωνα με τον οποίο, ο αντισιγγανισμός περιλαμβάνει όχι μόνο βίαιες και εχθρικές πράξεις κατά των Ρομά, αλλά και διαιώνιση στερεότυπων διακρίσεων, υποτίμηση και αποκλεισμό από θεσμικές διαδικασίες. Οι Ρομά συχνά, ακόμα και στις σύγχρονες κοινωνίες αντιμετωπίζονται υποτιμητικά και βιώνουν διακρίσεις και άνισες ευκαιρίες ένταξης λόγω στερεοτυπικών αναπαραστάσεων που τους προβάλλουν ως παραβατικούς και ως άτομα που δεν επιθυμούν να ενταχθούν στην κοινωνία. Συγκεκριμένα στον ορισμό αναφέρεται πως δεν αναγνωρίζεται η γενοκτονία τους, χρησιμοποιείται ρητορική μίσους, ταυτίζοντας την ομάδα των Ρομά με πραγματικά ή μη

κοινωνικά, πολιτικά, πολιτιστικά προβλήματα, καθώς και δημόσια προβλήματα υγείας, ενώ ενθαρρύνονται μηχανισμοί αποκλεισμού βάσει υποθετικών φυλετικών διακρίσεων (IHRA, 2020).

Ο αντιτσιγγανισμός, λοιπόν, συνδέεται άμεσα με την έννοια του ρευστού ρατσισμού, καθώς συνιστά μια ειδική έκφανση κοινωνικού ρατσισμού που εκδηλώνεται μέσα από στερεότυπα, διακρίσεις και πρακτικές αποκλεισμού ακόμη και όταν εμφανίζονται συγκαλυμμένα ή μέσα σε θετικές αφηγήσεις. Στο πλαίσιο αυτό η κριτική ανάλυση δημόσιων λόγων σχετικά με τους Ρομά καθίσταται σημαντική καθώς αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο ο αντιτσιγγανισμός εμφανίζεται με τη μορφή του ρευστού ρατσισμού σε πιο έμμεσες μορφές λόγου και συγκεκριμένα σε κείμενα αναγνώρισης της επιτυχίας.

2.6 Η αναπαράσταση των Ρομά στα MME

Τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (MME) είναι ένα βασικό εργαλείο μέσω του οποίου δημιουργούνται, αναπαράγονται και διαδίδονται κοινωνικές αναπαραστάσεις. Τα δημοσιογραφικά κείμενα δεν μεταφέρουν απλώς πληροφορίες, αλλά μέσα από τις γλωσσικές και σημειωτικές επιλογές τους συμβάλλουν ενεργά στη διαμόρφωση των πεποιθήσεων, των γνώσεων και την κατασκευή κοινωνικών αναπαραστάσεων των αποδεκτών/τριών με αποτέλεσμα να αναπαράγουν ή να νομιμοποιούν την ιδεολογία τους ή την εξουσία (van Dijk, 1991: 41-42). Ειδικότερα, η αναπαράσταση των μειονοτικών ομάδων στα MME αναπαράγει ιδεολογικά σχήματα και διαμορφώνει σχέσεις εξουσίας που συμβάλλουν στην εκδήλωση ρατσιστικών συμπεριφορών. Σύμφωνα με τον van Dijk (2008: 91-92), οι μειονότητες έχουν περιορισμένη πρόσβαση στα μέσα μαζικής ενημέρωσης είτε από την πλευρά των συντακτών είτε ως αναγνώστες, θεατές των επίσημων πηγών ενημέρωσης, με αποτέλεσμα και η ανάδειξη των ειδησεογραφικών θεμάτων να ανταποκρίνεται στις προτιμήσεις και τα συμφέροντα της κυρίαρχης ομάδας. Επομένως γίνεται αντιληπτό πως η κοινωνική εικόνα μιας ομάδας που προβάλλεται μέσω των MME είναι αποτέλεσμα επιλογών σχετικά με το ποια στοιχεία προβάλλονται, ποια αποσιωπώνται, αλλά και επιλογών σχετικά με τον τρόπο προβολής και των ατόμων που αποκτούν πρόσβαση και φωνή στο δημόσιο λόγο. Οι ομάδες που έχουν το προνόμιο να διαθέτουν πρόσβαση στον δημόσιο λόγο όπως οι δημοσιογράφοι, οι πολιτικοί ή

κυρίαρχη θέση στην κοινωνία έχουν τη δυνατότητα να καθορίζουν και τα πλαίσια ερμηνείας, καθώς και να επηρεάζουν τη συλλογική αντίληψη (van Dijk, 2020: 103-104).

2.6.1 Ρατσιστικές αναφορές για τους Ρομά στα ΜΜΕ

Στη διεθνή και την ελληνική βιβλιογραφία αναδεικνύεται πως οι αναπαραστάσεις των Ρομά στα μέσα μαζικής ενημέρωσης στηρίζονται σε στερεοτυπικές αντιλήψεις και επαναλαμβάνονται με όμοιο τρόπο διαχρονικά αλλά και σε διαφορετικά μέσα. Σύμφωνα με πρόσφατη μελέτη του Συμβουλίου της Ευρώπης (Council of Europe, 2023), οι Ρομά παρουσιάζονται συστηματικά μέσα από αρνητικά στερεότυπα και λόγω της αρνητικής απεικόνισής τους στα ΜΜΕ ενισχύεται η ανισότητα, οι διακρίσεις και η προκατάληψη που βιώνουν. Σε διεθνές επίπεδο η έρευνα των Kroon et al. (2016: 375) εξετάζει μεγάλο δείγμα άρθρων από διαφορετικές ευρωπαϊκές χώρες (Ολλανδία, Γερμανία, Σλοβακία, Τσεχία, Ηνωμένο Βασίλειο) με σκοπό να διερευνήσει πώς τα ΜΜΕ κατασκευάζουν το πλαίσιο αναπαράστασης των Ρομά μέσα από το σχήμα «θύματα - θύτες» εστιάζοντας στα προβλήματα και τα στερεότυπα που τους ακολουθούν. Επίσης, η μελέτη της Etjavec (2001: 699) εστιάζει στην Ανατολική Ευρώπη και συγκεκριμένα στη Σλοβενία μέσα από την ανάλυση ειδησεογραφικών κειμένων με σκοπό να αναδείξει πώς μέσα από τις γλωσσικές επιλογές, (δομή κειμένου, απόκρυψη πληροφοριών, χρήση στερεοτύπων) νομιμοποιούνται οι διακρίσεις και ο κοινωνικός αποκλεισμός των Ρομά. Επιπλέον στο άρθρο του Mc Garry (2018) επισημαίνεται πως οι Ρομά είναι από τις πιο στιγματισμένες ομάδες στην Ευρώπη και «η τσιγγανοφοβία, η τελευταία αποδεκτή μορφή ρατσισμού». Μέσα από τους λόγους των ΜΜΕ και των πολιτικών η εικόνα των Ρομά διαμορφώνεται σύμφωνα με αρνητικά στερεότυπα τα οποία ενισχύουν τον διαχωρισμό «Εμείς – οι Άλλοι» και τον κοινωνικό αποκλεισμό (Mc Garry, 2018). Παράλληλα η ελληνική βιβλιογραφία και έρευνες που έχουν γίνει σε τοπικό επίπεδο δείχνουν πως οι αναπαραστάσεις των Ρομά στα ΜΜΕ τους προβάλλουν ως πρόβλημα, εστιάζοντας στην εγκληματικότητα, τον τρόπο ζωής και τον κοινωνικό αποκλεισμό. Συγκεκριμένα, η ελληνική έρευνα για τις «αναπαραστάσεις των Ρομά στον τοπικό τύπο της Ρόδου» αναλύει 320 τίτλους άρθρων και σχόλια αναγνωστών την περίοδο 2013-2015, ενώ παρατηρείται σύνδεση ανάμεσα στην αρνητικά φορτισμένη αναπαράσταση των Ρομά στον τοπικό τύπο με την αρνητική στάση των πολιτών απέναντι στον πληθυσμό Ρομά του νησιού και τη σχολική διαρροή τους.

2.6.2. Αντιρατσιστικές αναφορές για τους Ρομά στα MME

Οι αναπαραστάσεις των Ρομά στα MME δεν περιορίζονται πάντα στην ανάδειξη των αρνητικών χαρακτηριστικών τους. Συχνά τα MME προβάλλουν με θετικό τρόπο ιστορίες επιτυχημένων Ρομά ως παραδείγματα ισότιμης συμμετοχής στην κοινωνία. Η έκθεση Guidelines on Countering Antigypsyism του οργανισμού Ergo Network (2023) αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο αναπαράγεται συνήθως ο αντιτσιγγανισμός στα MME και προτείνει καλές πρακτικές, ώστε τα MME και κυρίως τα ψηφιακά μέσα να χρησιμοποιούνται ως εργαλεία αντιρατσιστικού και θετικού λόγου για τους Ρομά. Επιπλέον παρουσιάζονται και παραδείγματα αντιρατσιστικής δημοσιογραφίας με θέματα σχετικά με την υπεράσπιση δικαιωμάτων των Ρομά (Ergo Network, 2023: 34-36). Σύγχρονες αντιρατσιστικές αναφορές των Ρομά μέσω των MME και των ψηφιακών μέσων αποτελούν και οι θετικές παρουσιάσεις προσώπων Ρομά μέσα από τις βιοματικές μαρτυρίες τους. Ενδεικτικά παραδείγματα αποτελούν τα ντοκιμαντέρ του Vice για τους Ρομά (Vice, 2022) και η ανάδειξη προσωπικών ιστοριών των Ρομά από τη Unicef όπως η μαρτυρία της γυναίκας Ρομά από τον Δενδροπόταμο (Unicef Greece, 2021).

Παράλληλα μελέτες, όπως των Τσάκωνα, Καραχάλιου και Αρχάκη (2020) δείχνουν ότι ακόμη και σε καμπάνιες κατά του ρατσισμού μπορεί να αναπαράγεται ρατσισμός προωθώντας αφομοιωτικές και μονοπολιτισμικές ιδεολογίες. Μέσα από πλήθος ερευνών αναδεικνύεται ότι τα όρια μεταξύ αντιρατσιστικών και ρατσιστικών λόγων συχνά είναι δυσδιάκριτα και ο ρατσισμός αναπαράγεται μέσω των MME με πιο συγκαλυμμένους και κοινωνικά αποδεκτούς τρόπους ή ευχάριστες μορφές λόγου, όπως οι χιουμοριστικές αναπαραστάσεις και τα ανέκδοτα. Ο ρατσισμός σε αυτή την περίπτωση, αν και κρύβεται πίσω από τα αντιφατικά νοήματα, συνδέεται με προϋπάρχοντα ρατσισμό και έχει την ικανότητα να εμφανίζεται ή να εξαφανίζεται σε σύντομο χρονικό διάστημα μέσα σε ένα αστείο (Weaver, 2011: 153). Σύμφωνα με τον van Dijk (1991: 28,29) ο σύγχρονος ρατσισμός δεν αναφέρεται στα βιολογικά χαρακτηριστικά μιας ομάδας, αλλά κυρίως σε κοινωνικοπολιτισμικά στοιχεία, δημιουργώντας ανισότητες οι οποίες αν και λιγότερο έκδηλες, είναι εξίσου επικίνδυνες.

Το χιούμορ και τα ανέκδοτα αποτελούν μορφές τέτοιου ρατσισμού, αφού επιτρέπουν τη διάδοση στερεοτύπων με το πρόσχημα του αστείου λόγου. Αντίστοιχα, οι Ρομά συχνά αποτελούν κεντρικό θέμα σε τέτοιου είδους χιουμοριστικές αναφορές λόγω στοιχείων της κουλτούρας τους ή στερεοτύπων που συντηρούνται. Διεθνείς και ελληνικές έρευνες έχουν εστιάσει στον τρόπο με τον οποίο αναπαρίστανται οι Ρομά σε χιουμοριστικές αναφορές στον δημόσιο λόγο. Σύμφωνα με τη μελέτη των Breazu & Machin (2021) οι τηλεοπτικές εκπομπές

στη Ρουμανία παρουσιάζουν τους Ρομά μέσω του χιούμορ σε σημείο γελιοποίησης, αναπαριστώντας την κακή οικονομική κατάστασή τους και την κοινωνική περιθωριοποίηση ως δική τους αποτυχία και ανικανότητα να ενταχθούν κοινωνικά και πολιτισμικά. Μέσα από τέτοιου είδους αναπαραστάσεις ο ρατσισμός νομιμοποιείται και τα χαρακτηριστικά του παραβατικού Ρομά, αυτού που δεν επιθυμεί να ενταχθεί, του αναλφάβητου θεωρούνται βασικά στοιχεία της κουλτούρας τους. Επιπλέον η ευθύνη της πολιτείας για τη φτώχεια, την περιθωριοποίηση και την έλλειψη υποδομών και εκπαίδευσης μετατοπίζεται στην ίδια την ομάδα των Ρομά ως ατομική ή πολιτισμική αποτυχία (Breazu & Machin 2021). Επιπρόσθετα, το άρθρο των Breazu & Machin (2019) αναφέρεται στο δημόσιο λόγο σχετικά με τους Ρομά στα κοινωνικά δίκτυα, όπως το Facebook, όπου τα σχόλια των χρηστών σε βίντεο με Ρομά φτάνουν από το χιούμορ ως τον ακραίο ρατσισμό. Είναι φανερό μέσα από αυτές τις έρευνες πως στην εποχή που καταδικάζεται ο ευθύς ρατσισμός, το χιούμορ συχνά αποτελεί δίοδο που επιτρέπει την διάδοση ρατσιστικού λόγου και στερεοτύπων. Αντίστοιχα και στο άρθρο των Αρχάκη, Λαμπροπούλου & Τσάκωνα (2018) δείχνει ότι ο ρατσισμός μπορεί να εισχωρεί έμμεσα σε θετικά μηνύματα και να κρύβεται πίσω από το χιούμορ και την καλή πρόθεση ακόμη και σε δημόσιους λόγους με αντιρατσιστικό σκοπό, όπως οι αντιρατσιστικές καμπάνιες. Σε αυτές τις περιπτώσεις γίνεται ακόμη πιο δύσκολα αντιληπτός, ενώ οι στερεοτυπικές ιδεολογίες παρουσιάζονται ως αυτονόητες, ως κοινή λογική.

3. Μεθοδολογία

3.1 Στόχοι έρευνας

Η παρούσα εργασία εντάσσεται μεθοδολογικά στο πλαίσιο της Κριτικής ανάλυσης λόγου (ΚΑΛ) και εξετάζει τους τρόπους με τους οποίους κατασκευάζονται οι κοινωνικές αναπαραστάσεις των Ρομά σε δημόσια κείμενα των ΜΜΕ. Βασικός σκοπός της έρευνας είναι να εξετάσει κατά πόσο οι φαινομενικά θετικές αναπαραστάσεις της επιτυχίας των Ρομά λειτουργούν ως αμφισβήτηση των στερεοτύπων ή αναπαράγουν πιο συγκαλυμμένες μορφές διακρίσεων.

Ειδικότερα, μέσα από τη μελέτη κειμένων δημοσιευμένων στα ΜΜΕ θα προσπαθήσω να εντοπίσω τα γλωσσικά και σημειωτικά στοιχεία μέσω των οποίων κατασκευάζονται οι αναπαραστάσεις των Ρομά. Θα εξετάσω πώς αυτές οι γλωσσικές επιλογές συνδέονται με ευρύτερα κοινωνικά νοήματα και ιδεολογίες. Επιπλέον θα διερευνήσω κατά πόσο η αναγνώριση της επιτυχίας συνδέεται με διαδικασίες αφομοίωσης στις κυρίαρχες νόρμες και τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται οι αναπαραστάσεις των Ρομά με εκφάνσεις ρευστού ρατσισμού και αντισιγγανισμού.

Για την επίτευξη των στόχων, ως μεθοδολογικό εργαλείο θα χρησιμοποιήσω την κριτική ανάλυση λόγου σε δύο επίπεδα ανάλυσης το μικροεπίπεδο, όπου θα αξιοποιηθεί η θεωρία της Συστημικής Λειτουργικής Γραμματικής (ΣΛΓ) του M.A.K. Halliday (Λύκου, 2000 & Στάμου, 2014) και της Γραμματικής του Οπτικού Σχεδιασμού των Kress & van Leeuwen (Παπαδημητρίου, 2010), και το μακροεπίπεδο. Μέσα από την ανάλυση στα δύο επίπεδα θα επιδιώξω να αναδείξω τους τρόπους με τους οποίους αναπαρίστανται οι επιτυχημένοι Ρομά σε δημόσια κείμενα και πώς αυτοί συνδέονται με την αναπαραγωγή ρευστού αντισιγγανισμού που μπορεί να ενυπάρχει και σε κείμενα που θεωρούνται θετικά προς τους Ρομά.

3.2 Ερευνητικά Ερωτήματα

1. Πώς αναπαρίστανται οι Ρομά σε γλωσσικό και οπτικό επίπεδο στα κείμενα;
 - Ποιες γλωσσικές επιλογές (λεξιλόγιο, διαδικασίες, τροπικότητα, προσωπική δείξη, αξιολογικά στοιχεία) χρησιμοποιούνται για την αναπαράσταση των Ρομά και των εμπειριών τους;

- Πώς συνδυάζονται τα γλωσσικά και τα μη γλωσσικά σημειωτικά στοιχεία των κειμένων (εικόνα, δομή, οπτικοακουστικά στοιχεία) για την αναπαράσταση συγκεκριμένων εικόνων και ταυτοτήτων των Ρομά;
- 2. Πώς οι αναπαραστάσεις των Ρομά στα κείμενα συνδέονται με κυρίαρχες αντιλήψεις για την επιτυχία, την κοινωνική ένταξη, και την ατομική ευθύνη και με ποιους τρόπους οι αφομοιωτικές προσπάθειες ως προς τη μόρφωση, το επάγγελμα, τον τρόπο ζωής και την θεσμική αναγνώριση συγκροτούνται ως προϋπόθεση της επιτυχίας.
- 3. Πώς οι αναπαραστάσεις των Ρομά στα κείμενα, ακόμη κι όταν εμφανίζονται ως αντιρατσιστικές και θετικές, αναπαράγουν έμμεσες μορφές ρατσισμού και κοινωνικού αποκλεισμού συνδέοντας την κοινωνική αποδοχή με την αφομοίωση σε κυρίαρχες κοινωνικές νόρμες;

3.3 Συλλογή δεδομένων

Η συλλογή του ερευνητικού υλικού πραγματοποιήθηκε με αρχικό και βασικό κριτήριο την αναφορά στην επιτυχία των Ρομά στον δημόσιο λόγο. Επεδίωξα την επιλογή υλικού στο οποίο η κοινωνική ανέλιξη, η εκπαιδευτική ή επαγγελματική πρόοδος και η δημόσια αναγνώριση των Ρομά αποτελούν κεντρικό αντικείμενο. Το σώμα κειμένων που συγκρότησα περιλαμβάνει δημοσιογραφικά άρθρα, συνεντεύξεις, προσωπικές αφηγήσεις και οπτικοακουστικό υλικό, στα οποία οι Ρομά παρουσιάζονται ως υποκείμενα επιτυχίας. Κατά την επιλογή των κειμένων έλαβα υπόψη το πεδίο του λόγου, δηλαδή το κοινωνικό γεγονός ή τη θεματική περιοχή στην οποία εντάσσεται κάθε κείμενο (εκπαίδευση, εργασία, κοινωνική ένταξη), καθώς και τον τόνο με τον οποίο εκφράζεται η επιτυχία, όπως θετικός, ενθαρρυντικός, επιβραβευτικός.

Η επιλογή των κειμένων έγινε με τρόπο που διασφαλίζει την πολυφωνία των πηγών και με σκοπό να περιλαμβάνει τόσο τον δημόσιο λόγο των ΜΜΕ όσο και τον λόγο των ίδιων των Ρομά που βασίζεται στις εμπειρίες τους. Επίσης χρησιμοποίησα υλικό που αξιοποιεί γλώσσα, εικόνα, ήχο, αφήγηση και οπτικοακουστική σκηνοθεσία. Για τον λόγο αυτό, συμπεριέλαβα τόσο γραπτά κείμενα όσο και πολυτροπικό υλικό, όπου η γλωσσική αφήγηση συνδυάζεται με εικόνα, μουσική και οπτικοακουστική σύνθεση. Η επιλογή αυτή επιτρέπει την εξέταση όχι μόνο του περιεχομένου των αναπαραστάσεων, αλλά και του τρόπου με τον οποίο αυτές

συγκροτούνται μέσα από άλλους σημειωτικούς πόρους (όπως η εικόνα, ο ήχος, η στάση σώματος και οι εκφράσεις, η χωρική οργάνωση, η εστίαση, η αλληλουχία εικόνων κ.α.).

Η μεθοδολογία συλλογής δεδομένων αποσκοπεί στη δημιουργία ενός σώματος κειμένων, το οποίο επιτρέπει τη μελέτη των γλωσσικών, σημειωτικών και κοινωνικών διαστάσεων της αναπαράστασης της επιτυχίας των Ρομά. Συγκεκριμένα, έκανα αναζήτηση του υλικού με τις λέξεις – κλειδιά: «Ρομά», «επιτυχία», «επιτυχημένος Ρομά» και στο υλικό που επιλέχθηκε περιλαμβάνονται τα εξής κείμενα:

1. Ντοκιμαντέρ «Ρομά – Σπάζοντας τα Στερεότυπα».
2. Συνέντευξη Σταύρου Γιουβάνη – Istorima «Η γνώση σπάει τα γκέτο»
3. Άρθρο σε ειδησεογραφική ιστοσελίδα (News247) «Σπούδασα με ένα κράτος να με σημαδεύει επειδή είμαι Ρομά».
4. Δημοσιογραφικό κοινωνικό ρεπορτάζ «Νεαρός Ρομά μιλά για την απόφαση να αλλάξει ζωή και από τη φυλακή να βρεθεί στο Πανεπιστήμιο»

Το ερευνητικό υλικό λοιπόν συγκροτήθηκε από τέσσερα κείμενα διαφορετικών ειδών λόγου, τα οποία επιλέχθηκαν επειδή αναφέρονται ρητά ή έμμεσα σε ζητήματα κοινωνικής επιτυχίας και δημόσιας αναγνώρισης Ρομά, προσφέροντας ποικίλες μορφές αναπαράστασης. Το ντοκιμαντέρ «Ρομά – Σπάζοντας τα Στερεότυπα» αποτελεί οπτικοακουστικό υλικό που εστιάζει σε αφηγήσεις ζωής των Ρομά, αναδεικνύοντας εμπειρίες εκπαίδευσης, κοινωνικής ένταξης και προσωπικής υπέρβασης. Μέσα από συνεντεύξεις, αφηγήσεις και εικόνες, το ντοκιμαντέρ παρουσιάζει και αξιοποιεί πολυτροπικά μέσα για τη συγκρότηση θετικών εικόνων των Ρομά στον δημόσιο λόγο. Η συνέντευξη του Σταύρου Γιουβάνη στο Istorima με τίτλο «Η γνώση σπάει τα γκέτο» συνιστά προσωπική αφήγηση, στην οποία ο αφηγητής περιγράφει τη διαδρομή του μέσα από την εκπαίδευση και την κοινωνική δράση. Το υλικό αποτελεί προφορική αφήγηση και περιλαμβάνει βιωματικές εμπειρίες, εστιάζοντας στον ρόλο της γνώσης και της μόρφωσης στη διαμόρφωση της προσωπικής ταυτότητας. Το άρθρο «Σπούδασα με ένα κράτος να με σημαδεύει επειδή είμαι Ρομά», δημοσιευμένο σε ειδησεογραφική ιστοσελίδα (News247), αποτελεί δημοσιογραφικό κείμενο, γραμμένο σε πρώτο πρόσωπο, στο οποίο παρουσιάζεται η εκπαιδευτική πορεία ενός Ρομά μέσα από το πρίσμα της σχέσης με το κράτος και τους θεσμούς. Το άρθρο συνδυάζει την προσωπική μαρτυρία και την κοινωνική διάσταση του θέματος, εντάσσοντας την ατομική εμπειρία σε ευρύτερα κοινωνικά πλαίσια. Τέλος, το δημοσιογραφικό κοινωνικό ρεπορτάζ «Νεαρός Ρομά μιλά για την απόφαση να αλλάξει ζωή και από τη φυλακή

να βρεθεί στο Πανεπιστήμιο» παρουσιάζει τη διαδρομή ενός νεαρού Ρομά από τον εγκλεισμό στη φυλακή στην πορεία του στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Το κείμενο αξιοποιεί την αφήγηση σχετικά με την προσωπική αλλαγή και εστιάζει στην ατομική και εκπαιδευτική προσπάθεια. Συνολικά, τα τέσσερα κείμενα καλύπτουν διαφορετικά είδη λόγου επιτρέποντας την κριτική ανάλυση των αναπαραστάσεων των Ρομά σε σχέση με την επιτυχία, την εκπαίδευση και την κοινωνική αναγνώριση.

3.4 Κριτική Ανάλυση Λόγου: Αναλυτική Προσέγγιση και Εργαλεία Ανάλυσης

Η Κριτική Ανάλυση Λόγου (στο εξής ΚΑΛ) αποτελεί μια θεωρητική και μεθοδολογική προσέγγιση στη μελέτη της σχέσης της γλώσσας με την κοινωνία και τις σχέσεις εξουσίας που διαμορφώνονται σε αυτή. Εστιάζει στον ιδεολογικό ρόλο της γλώσσας και στην ανάδειξη των κοινωνικών δομών και των σχέσεων εξουσίας με τις οποίες συνδέονται τα κείμενα (Στάμου, 2014:149). Η ΚΑΛ δεν προσεγγίζει τη γλώσσα απλά ως μέσο επικοινωνίας αλλά την εξετάζει μέσα από τη σύνδεσή της με την κοινωνική πραγματικότητα και τα κοινωνικά μηνύματα που εκφράζει. Οι κοινωνικοί θεσμοί και οι ευρύτερες πολιτισμικές συνθήκες, στα πλαίσια των οποίων παράγονται τα κείμενα, διαμορφώνουν τις πρακτικές, τις αξίες, τα νοήματα που εκφράζονται στον λόγο και όχι τόσο η προσωπικότητα και τα χαρακτηριστικά των ομιλητών/τριών (Μητσκοπούλου, 2001:1). Ο τρόπος που χρησιμοποιείται ο λόγος στα κείμενα και κατά τις διάφορες περιστάσεις επικοινωνίας των ατόμων, αλλά και ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αντιληπτός επηρεάζεται από το κοινωνικό πλαίσιο και τις δομές εξουσίας (Fairclough, 1992: 72). Αντίστοιχα και ο λόγος δεν αντανakλά απλά την κοινωνική πραγματικότητα, αλλά την επηρεάζει και συμβάλλει στην κατασκευή της (Fairclough, 1992: 72).

Η ΚΑΛ δεν αποτελεί μια ομοιογενή προσέγγιση μελέτης του λόγου ως μέσου διαμόρφωσης και αναπαραγωγής κοινωνικών δομών, αλλά περιλαμβάνει διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις με κοινό προσανατολισμό, τη σχέση γλώσσας – εξουσίας. Διακρίνονται τρεις βασικές προσεγγίσεις της ΚΑΛ: η κοινωνιογνωσιακή προσέγγιση του Van Dijk που δίνει έμφαση στις γνωσιακές δομές, τις νοητικές αναπαραστάσεις που παρεμβάλλονται στην αλληλεπίδραση λόγου και κοινωνικής πραγματικότητας, η λογοϊστορική προσέγγιση με επικεφαλής την Wodak που εστιάζει στο ιστορικό και κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο στο οποίο

τοποθετούνται τα κείμενα και η κοινωνιοπολιτισμική προσέγγιση του Fairclough (Στάμου, 2014: 156).

3.4.1 Το μικρο-επίπεδο (text)

Στο μικρο-επίπεδο η ανάλυση του λόγου επικεντρώνεται στο κείμενο (περιγραφική ανάλυση) και περιλαμβάνει τα γλωσσικά στοιχεία του κειμένου (Στάμου, 2014: 164). Συγκεκριμένα, στο μικρο-επίπεδο εξετάζονται το λεξιλόγιο (μεμονωμένες λέξεις), η γραμματική (ο συνδυασμός τους σε προτάσεις), η συνοχή (ο τρόπος σύνδεσης των προτάσεων) και η δομή του κειμένου (η συνολική οργάνωση του κειμένου) (Fairclough, 1992: 75). Η κριτική ανάλυση ξεκινά από το ίδιο το κείμενο και στο μικρο-επίπεδο εστιάζει στην εξέταση των λεξιλογικών και γραμματικών επιλογών, των συντακτικών σχημάτων, της τροπικότητας, των ενεργητικών/ παθητικών δομών και γενικά στη συνοχή και οργάνωση του κειμένου. Για τον Fairclough αυτές οι επιλογές δεν είναι ουδέτερες αλλά ιδεολογικά και κοινωνικά προσδιορισμένες, καθώς αντανακλούν και παράγουν κοινωνικές σχέσεις. Αυτή η άποψη θεμελιώνεται και στη θεωρία του Halliday (Λύκου, 2000:1).

3.4.2 Η Συστημική Λειτουργική Γραμματική του Halliday

Η Συστημική Λειτουργική Γραμματική (ΣΛΓ) του M.A.K. Halliday αντιλαμβάνεται τη γλώσσα ως ένα σημειογενές σύστημα μέσω του οποίου κατασκευάζονται και ανταλλάσσονται νοήματα σε συγκεκριμένο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο (Λύκου, 2000: 1). Η γλώσσα θεωρείται ένα σύστημα επιλογών, που επιτρέπουν στους ομιλητές να διαμορφώνουν σημασίες σύμφωνα με τους σκοπούς, τους κοινωνικούς ρόλους, τις στάσεις και τις σχέσεις που υφίστανται στο πλαίσιο επικοινωνίας. Οι επιλογές αυτές περιλαμβάνουν στοιχεία από τα τρία επίπεδα της γλώσσας σύμφωνα με την ΣΛΓ: σημασιολογικό, λεξικογραμματικό και φωνολογικό. Τα νοήματα/σημασίες (σημασιολογικό επίπεδο) διατυπώνονται από λεξικογραμματικά στοιχεία (λεξικογραμματικό), τα οποία με τη σειρά τους πραγματώνονται από ηχητικά/ γραφηματικά σύμβολα (φωνολογικό) (Λύκου, 2000: 2).

Σύμφωνα με τον Halliday και την ΣΛΓ η γλώσσα κατά την επικοινωνία επιτελεί ταυτόχρονα τρεις λειτουργίες: την *ιδεοποιητική/αναπαραστατική (ideational function)* που αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο αναπαρίσταται η πραγματικότητα μέσω της γλώσσας, τη *διαπροσωπική λειτουργία (interpersonal function)* που σχετίζεται με τη διαμόρφωση των κοινωνικών ρόλων

κατά τη διεπίδραση με τους συνομιλητές και την *κειμενική λειτουργία* (*textual function*) που αφορά τον τρόπο με τον οποίο οργανώνεται το κείμενο (Στάμου, 2011: 182). Η αναπαραστατική λειτουργία σχετίζεται με τον τρόπο που εκφράζεται η εμπειρία μας και η οπτική που έχουμε για την πραγματικότητα μέσω συγκεκριμένων λεξικογραμματικών επιλογών. Πραγματώνεται μέσω του συστήματος της μεταβαστικότητας (Λύκου, 2000: 4-5), δηλαδή τα κριτήρια αιτιότητας με τα οποία γίνεται η ερμηνεία της πραγματικότητας. Το σύστημα της μεταβιβαστικότητας σχετίζεται με τις διαδικασίες που εκφράζονται με βάση τα σημασιολογικά χαρακτηριστικά των ρημάτων, τους/τις συμμετέχοντες/ουσες που δηλώνονται με ουσιαστικά και τις περιστάσεις στις οποίες συμβαίνουν οι διαδικασίες (Στάμου, 2014: 173). Το σύστημα της μεταβιβαστικότητας επιτρέπει την ανάλυση αυτών των επιλογών, δείχνοντας αν τα γεγονότα παρουσιάζονται ως δράσεις, σκέψεις ή καταστάσεις και πώς οι κοινωνικοί δρώντες εμφανίζονται, αποκρύπτονται ή παθητικοποιούνται. Σε αυτό το πλαίσιο, η αιτιότητα εξετάζει τους γλωσσικούς μηχανισμούς μέσω των οποίων αποδίδονται αίτια και ευθύνες, καθώς οι σημασιολογικές επιλογές μπορούν να εντείνουν ή να μετριάσουν τον ρόλο των δρώντων.

Η διαπροσωπική λειτουργία αφορά τον τρόπο με τον οποίο οι ομιλητές/τριες οικοδομούν και διαπραγματεύονται κοινωνικές σχέσεις, στάσεις και ρόλους μέσα από τις γλωσσικές επιλογές τους και πραγματώνεται μέσω του συστήματος της διάθεσης (Στάμου, 2014: 173-174). Μέσα από στοιχεία όπως η τροπικότητα, οι αξιολογικές εκφράσεις, οι γλωσσικές πράξεις (δηλωτική, ερωτηματική, προστακτική) και η στάση του/της ομιλητή/τριας, η γλώσσα διαμορφώνει σχέσεις εξουσίας, οικειότητας ή απόστασης με τον/την αποδέκτη/τρια. Η χρήση υψηλής ή χαμηλής βεβαιότητας, η αποδοχή ή απόρριψη ευθυνών, καθώς και η δείξη προσώπου μέσα στο κείμενο αποκαλύπτουν την τοποθέτηση του/της ομιλητή/τριας απέναντι στα γεγονότα και τα πρόσωπα που δρουν και τη σχέση που επιθυμεί να οικοδομήσει με αυτά.

Τέλος, η κειμενική λειτουργία αφορά τον τρόπο οργάνωσης των γλωσσικών στοιχείων με σκοπό τη συγκρότηση ενός κειμένου και τη δόμηση του νοήματος μέσα από το σύστημα του θέματος – ρήματος (Λύκου, 2000: 5). Μέσα από την επιλογή των στοιχείων που προτάσσονται ή αποσιωπώνται, το κείμενο διαμορφώνει ιεραρχίες πληροφορίας και οδηγεί προς συγκεκριμένες ερμηνείες. Έτσι, η κειμενική λειτουργία αποκτά ιδιαίτερη σημασία, καθώς οι οργανωτικές επιλογές του κειμένου δεν θεωρούνται ουδέτερες, αλλά συνδέονται με τη διαμόρφωση ιδεολογιών. Το πώς δομείται το κείμενο μπορεί να κατευθύνει την προσοχή, να

ενισχύσει συγκεκριμένες φωνές, να αποκρύψει άλλες και να προωθήσει μια συγκεκριμένη άποψη για την κοινωνική πραγματικότητα.

3.4.3 Η Οπτική Γραμματική των Kress και Van Leeuwen

Στο μικρο-επίπεδο της ανάλυσης, όπως αναφέρθηκε, η ΚΑΛ βασίζεται στη Συστημική Λειτουργική Γραμματική του Halliday (Στάμου, 2014: 171), η οποία αντιμετωπίζει τη γλώσσα ως σύστημα επιλογών που επιτελούν αναπαραστατικές, διαπροσωπικές και κειμενικές λειτουργίες. Αυτή η λειτουργική θεώρηση της γλώσσας αποτέλεσε τη βάση για την ανάπτυξη της οπτικής σημειωτικής των Kress και van Leeuwen, που επεκτείνουν τις τρεις μεταλειτουργίες της ΚΑΛ στο οπτικό πεδίο δείχνοντας ότι και οι εικόνες οργανώνονται μέσω συστηματικών επιλογών που διαμορφώνουν αναπαραστάσεις, σχέσεις και δομές νοήματος (Παπαδημητρίου, 2010: 13). Αναλυτικότερα, σύμφωνα με την Οπτική Γραμματική των Kress και van Leeuwen η αναπαραστατική λειτουργία της εικόνας αφορά τον τρόπο με τον οποίο οι εικόνες προσδιορίζουν τους/τις συμμετέχοντες/ουσες, τις διαδικασίες, το πλαίσιο της περίπτωσης και τα χαρακτηριστικά/ιδιότητες των συμμετεχόντων/ουσών (Παπαδημητρίου, 2010: 14). Η διαπροσωπική λειτουργία αφορά τον τρόπο με τον οποίο τα οπτικά μέσα ρυθμίζουν τη σχέση μεταξύ δημιουργού, θέματος και θεατή και εμπεριέχει παραμέτρους όπως το βλέμμα, η γωνία λήψης και το μέγεθος του πλαισίου που καθορίζουν το βαθμό εμπλοκής του θεατή στην εικόνα, την κοινωνική απόσταση και τις σχέσεις εξουσίας που διαμορφώνονται (Παπαδημητρίου, 2010: 14-15). Τέλος, η κειμενική λειτουργία σχετίζεται με την οργάνωση των επιμέρους δεδομένων της εικόνας σε ένα συνεκτικό και νοηματικό σύνολο και σχετίζεται με την χωρική τοποθέτηση τους στο κάδρο, τον βαθμό προεξοχής, δηλαδή την ιεραρχία τους και τον βαθμό πλαισίωσης, σύνδεσης των στοιχείων μεταξύ τους που επηρεάζουν και καθοδηγούν την πορεία ανάγνωσης του μηνύματος της εικόνας (Παπαδημητρίου, 2010: 16). Γίνεται λοιπόν αντιληπτό πως οι τρεις μεταλειτουργίες στη θεωρία των Kress & van Leeuwen (αναπαραστατική, διαπροσωπική, κειμενική) αποτελούν άμεση επέκταση των μεταλειτουργιών του Halliday, μεταφέροντας τη λογική της κοινωνικής σημειωτικής της γλώσσας στο πεδίο της εικόνας. Αυτό επιτρέπει στην Κριτική Ανάλυση Λόγου να αναλύει πολυτροπικά κείμενα, να αποκαλύπτει οπτικές ιδεολογίες και να συνδέει γλωσσικές και οπτικές επιλογές με κοινωνικές πρακτικές.

3.4.4 Το μακρο-επίπεδο (social practice)

Το μακρο-επίπεδο αφορά την ανάλυση του λόγου ως κοινωνική πρακτική, δηλαδή ως μέρος των διαδικασιών μέσω των οποίων αναπαράγονται, νομιμοποιούνται και προωθούνται οι κοινωνικές δομές και οι σχέσεις εξουσίας (Fairclough, 1992: 72). Σε αυτό το επίπεδο, ο λόγος αντιμετωπίζεται όχι απλώς ως κείμενο ή ως επικοινωνιακή πράξη, αλλά ως στοιχείο που συμμετέχει ενεργά στη συγκρότηση της κοινωνικής πραγματικότητας. Τα κείμενα δεν λειτουργούν αποκομμένα από το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο στο οποίο δημιουργούνται, αλλά αποτελούν φορείς κοινωνικών νοημάτων και ιδεολογίας και επιδρούν στην κοινωνία μέσα από τις αναπαραστάσεις του κόσμου που οικοδομούν (Στάμου, 2014: 150-151). Έτσι, η ανάλυση στο μακρο-επίπεδο διερευνά πώς συγκεκριμένα είδη λόγου εξυπηρετούν ή υπονομεύουν κοινωνικές ιεραρχίες και πώς συμβάλλουν στη διατήρηση, την αναπαραγωγή και τη μεταβολή ιδεολογιών και σχέσεων εξουσίας.

Η ανάλυση του ερευνητικού υλικού πραγματοποιείται στο πλαίσιο της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου, η οποία αντιμετωπίζει τον λόγο ως κοινωνική πρακτική και εξετάζει τη σχέση μεταξύ γλωσσικών επιλογών, κοινωνικών σημασιών και ευρύτερων πλαισίων αναπαράστασης. Μέσω της παρούσας έρευνας ο στόχος μου είναι να ανιχνεύσω και να αναλύσω τους τρόπους με τους οποίους συγκροτούνται οι αναπαραστάσεις της επιτυχίας των Ρομά μέσα από ποικιλία δημόσιων και προσωπικών λόγων. Κεντρικό ζητούμενο της ανάλυσης είναι η διερεύνηση των κατηγοριών μέσω των οποίων συγκροτείται η έννοια του επιτυχημένου Ρομά στα επιλεγμένα κείμενα. Συγκεκριμένα, κατά την ανάλυση εστιάζω στη μόρφωση, στην επαγγελματική ενσωμάτωση, στην απόσταση από τα στερεότυπα, στη συμμόρφωση ως προς τη γλώσσα και τους θεσμούς, στην έμφαση στην ατομική προσπάθεια και στην αναγνώριση από επίσημους, δημόσιους φορείς, ως βασικούς άξονες συγκρότησης της επιτυχίας.

Για την ανάλυση του υλικού επέλεξα τη χρήση εργαλείων από το πεδίο της Κριτικής Ανάλυσης Λόγου (ΚΑΛ) υιοθετώντας μια διεπίπεδη αναλυτική προσέγγιση και εστιάζοντας στο μικροεπίπεδο του λόγου και στο μακροεπίπεδο των κοινωνικών και θεσμικών πλαισίων. Επιπρόσθετα, στο πλαίσιο της περιγραφικής ανάλυσης (μικροεπίπεδο) γίνεται αναφορά στη Συστημική Λειτουργική Γραμματική του Halliday, οι αρχές της οποίας αξιοποιούνται για την ανάλυση του υλικού και κυρίως οι τρεις μεταλειτουργίες της γλώσσας (ιδεοποιητική, διαπροσωπική, κειμενική), με σκοπό την ανίχνευση των σχέσεων που συγκροτούν τον λόγο περί Ρομά. Συμπληρωματικά εφαρμόζεται και η Κοινωνική Σημειωτική Προσέγγιση των Kress και van Leeuwen ως εργαλείο ανάλυσης των εικόνων. Ο συνδυασμός των παραπάνω εργαλείων

επιτρέπει μια πολυεπίπεδη, κριτική ανάλυση των αναπαραστάσεων των Ρομά στα κείμενα και τη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο τα οπτικοακουστικά στοιχεία συνδιαμορφώνουν τα νοήματα και ενισχύουν ή τροποποιούν τις αναπαραστάσεις στον λόγο.

4. Ανάλυση υλικού

Στο παρόν κεφάλαιο επιχειρώ την ανάλυση των τεσσάρων επιλεγμένων κειμένων με στόχο τη διερεύνηση των τρόπων με τους οποίους συγκροτείται η έννοια της επιτυχίας των Ρομά στον δημόσιο λόγο. Η ανάλυση οργανώνεται σύμφωνα με τις συγκεκριμένες κατηγορίες επιτυχίας που έχουν προσδιοριστεί στο θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας, και πραγματοποιείται σε δύο επίπεδα: το μικροεπίπεδο των γλωσσικών και σημειωτικών επιλογών και το μακροεπίπεδο των ευρύτερων κοινωνικών και θεσμικών πλαισίων. Οι κατηγορίες αυτές δεν εξετάζονται ξεχωριστά η μία από την άλλη. Αντίθετα, αξιολογούνται μέσα από την έννοια της αφομοίωσης, η οποία αποτελεί το βασικό στοιχείο που συνδέει όλες τις επιμέρους πλευρές της επιτυχίας. Η αφομοίωση, η συμμόρφωση προς τα κυρίαρχα κοινωνικά και θεσμικά πρότυπα, αποτελεί τον κοινό άξονα, την προϋπόθεση για την αναγνώριση της επιτυχίας στις διαφορετικές μορφές της. Αξιοποιώντας τα εργαλεία της Συστημικής Λειτουργικής Γραμματικής του Halliday και της κοινωνιοσημειωτικής προσέγγισης των Kress και van Leeuwen, διερευνάται πώς αναπαρίστανται οι επιτυχημένοι Ρομά λεξικογραμματικά και οπτικά στις διάφορες κατηγορίες αναπαράστασης της επιτυχίας. Επίσης εξετάζεται ο τρόπος με τον οποίο τα άτομα αξιοποιούν τις κατηγορίες προκειμένου να συγκροτήσουν τον εαυτό τους στις προσωπικές εξιστορήσεις τους και να περιγράψουν την κοινωνική πραγματικότητα.

Στο μικροεπίπεδο, εξετάζω τι γλωσσικές και πολυτροπικές επιλογές σε συνάρτηση με τις παραπάνω κατηγορίες αναπαράστασης της επιτυχίας. Μέσω των εργαλείων της Συστημικής Λειτουργικής Γραμματικής του Halliday (Στάμου, 2014: 172), αναλύω τον τρόπο με τον οποίο οι διαδικασίες, οι συμμετέχοντες/ουσες και οι περιστάσεις συνδέονται με τη σχολική επίδοση, την ατομική προσπάθεια ή τη συμμόρφωση προς τα θεσμικά πρότυπα. Παράλληλα, η ανάλυση της τροπικότητας, της αξιολόγησης και της προσωπικής δείξης επιτρέπει τη διερεύνηση των στάσεων στον λόγο.

Η πολυτροπική διάσταση της ανάλυσης, σύμφωνα με τους Kress και van Leeuwen (Παπαδημητρίου, 2010: 13-14), εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο οπτικά και ακουστικά μέσα συμβάλλουν στην ενίσχυση αυτών των κατηγοριών. Η επιλογή συγκεκριμένων εικόνων, γωνιών λήψης, αποστάσεων μας παρέχει πληροφορίες σχετικά με την αναπαράσταση των επιτυχημένων Ρομά αναδεικνύοντας και στερεοτυπικές αντιλήψεις μέσω της εικόνας.

Στο μακροεπίπεδο, εξετάζω τις κατηγορίες του επιτυχημένου Ρομά σε σχέση με τα ευρύτερα κοινωνικά και θεσμικά πλαίσια μέσα στα οποία παράγονται τα κείμενα. Ειδικότερα, διερευνώ

τον τρόπο με τον οποίο οι αφηγήσεις των επιτυχημένων Ρομά συνδέονται με κυρίαρχες αντιλήψεις για την εκπαίδευση, την κοινωνική κινητικότητα και ένταξη και την ατομική ευθύνη. Παράλληλα, εξετάζω πώς η αναγνώριση της επιτυχίας από τα μέσα ενημέρωσης ή το κράτος συμβάλλει στην παρουσίασή της ως μεμονωμένης περίπτωσης και όχι ως συλλογικού δικαιώματος. Έτσι, η ανάλυση επιδιώκει να αναδείξει τις βασικές αντιλήψεις και αξίες που επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζεται η επιτυχία των Ρομά στον δημόσιο λόγο.

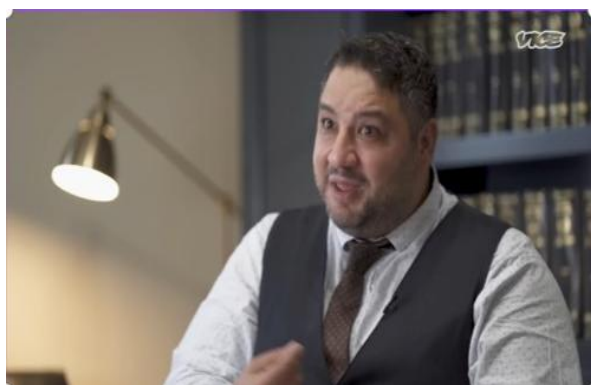
4.1 Ανάλυση στο μικροεπίπεδο

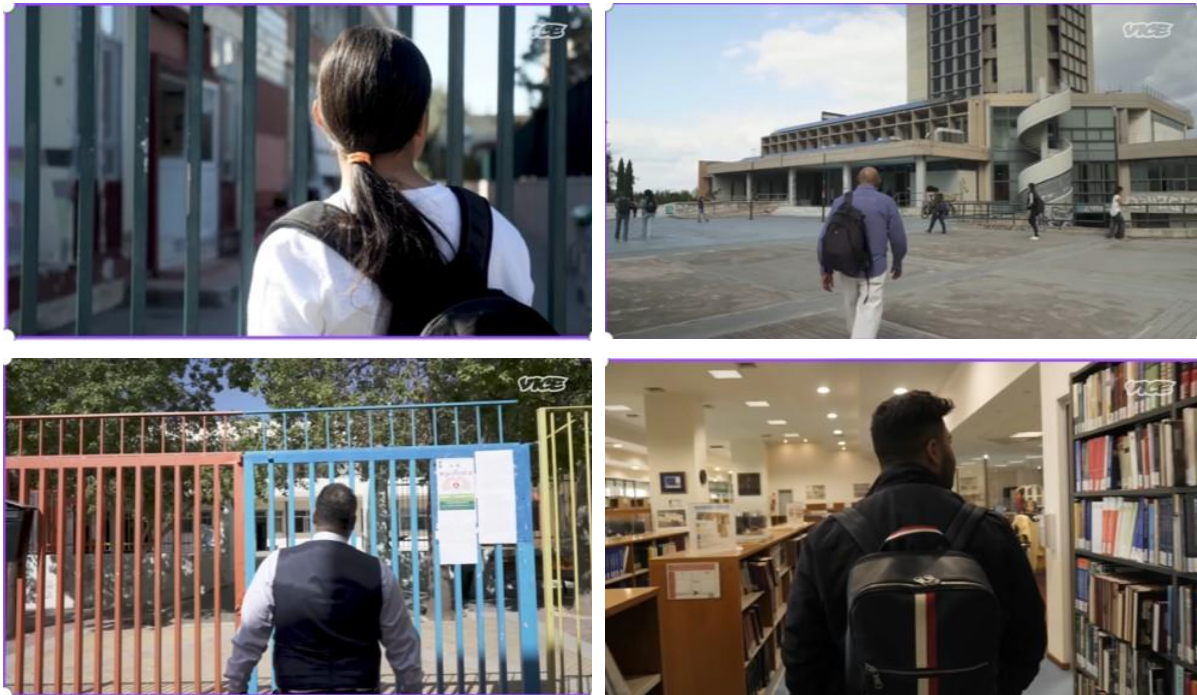
4.1.1 Αναπαράσταση ως προς το μορφωτικό επίπεδο

Στα κείμενα που εξετάζουμε η μόρφωση αναδεικνύεται ως ένας από τους βασικούς δείκτες επιτυχίας των Ρομά. Στην παρούσα υποενότητα εξετάζονται οι τρόποι με τους οποίους η μόρφωση παρουσιάζεται ως βασικός άξονας κοινωνικής ένταξης και αναγνώρισης της επιτυχίας μέσα από τις γλωσσικές επιλογές. Ως προς την αναπαραστατική λειτουργία και σε επίπεδο γλωσσικών επιλογών, παρατηρείται συχνή χρήση υλικών διαδικασιών που περιγράφουν δράσεις και ενέργειες των προσώπων σε σχέση με τη μόρφωση. Ενδεικτικά παραδείγματα υλικών διαδικασιών εντοπίζονται στις φράσεις: *τελείωσα στο Νυχτερινό Λύκειο, πέρασα σε μια γεωπονική σχολή, αποφάσισα να σπουδάσω, αποφάσισα να πάρω τον δρόμο της εκπαίδευσης και της μόρφωσης, μπήκα στο Πανεπιστήμιο, Κατάφερα να μπω στο Πανεπιστήμιο*. Σε αυτές τις διαδικασίες η μόρφωση προβάλλεται ως αποτέλεσμα προσωπικής δράσης και προσπάθειας και τονίζεται ο ενεργός ρόλος των δραστών, των προσώπων που ενεργούν. Επιπλέον η μεταφορική φράση *η γνώση σπάει τα γκέτο* αποτελεί μια υλική διαδικασία με την οποία τονίζεται ο ενεργός ρόλος της γνώσης για την κοινωνική αλλαγή. Παράλληλα, οι νοητικές διαδικασίες όπως *ήθελα, πίστεψα, κατάλαβα, θεωρώ* προβάλλουν την εκπαίδευση και τη μόρφωση ως συνειδητή επιλογή των υποκειμένων, η οποία χαρακτηρίζεται από εσωτερικό κίνητρο. Η μόρφωση δεν παρουσιάζεται μόνο ως πράξη, αλλά και ως στοιχείο της ταυτότητας των υποκειμένων μέσω των συσχετιστικών διαδικασιών. Κατηγορικές συσχετιστικές διαδικασίες εντοπίζονται σε φράσεις όπως *είμαι μορφωμένος, έγινε φοιτητής, είναι ένας νέος με σπουδές, δεν ήταν αγράμματος*, όπου η μόρφωση αποδίδεται ως χαρακτηριστικό, αλλά και ποιοτικό γνώρισμα του υποκειμένου που το διαφοροποιεί από αυτό που θεωρείται

κανονικότητα για τους Ρομά. Επιπλέον, σε αρκετά σημεία η μόρφωση λειτουργεί και ως στοιχείο ταυτότητας σε ταυτοποιητικές συσχετιστικές διαδικασίες: *η μόρφωση ήταν το εισιτήριο, η εκπαίδευση είναι ο δρόμος, το μοναδικό όπλο είναι η μόρφωση, είναι μονόδρομος*, στις οποίες η επιτυχία και η κοινωνική αποδοχή συνδέονται με τη μόρφωση και την εκπαίδευση. Η εκπαίδευση παρουσιάζεται ως η μοναδική λύση και κατασκευάζεται έτσι μια αποκλειστική αιτιακή σχέση με την ένταξη ακυρώνοντας εναλλακτικές διαδρομές κοινωνικής ένταξης και επιτυχίας. Η μόρφωση, ως αφομοιωτική διαδικασία στο πλειονοτικό εκπαιδευτικό σύστημα αποτελεί κεντρικό άξονα της επιτυχίας, δεν παρουσιάζεται ως δυνατότητα ή επιλογή του υποκειμένου, αλλά ως αναγκαίο στοιχείο μετάβασης από τα «γκέτο» στην κοινωνία.

Στο οπτικοακουστικό υλικό η σημασία της μόρφωσης ενισχύεται και μέσω των σκηνοθετικών επιλογών. Οι πρωταγωνιστές του ντοκιμαντερ συχνά απεικονίζονται σε χώρους που συνδέονται με την εκπαίδευση, τη μελέτη και τη γνώση όπως βιβλιοθήκες, γραφεία, εκπαιδευτικά ιδρύματα ή προβάλλεται η πορεία τους προς επίσημους χώρους εκπαίδευσης όπως πανεπιστήμιο, βιβλιοθήκη (βλ. πίνακα εικόνων 1). Με αυτό τον τρόπο ταυτίζεται η αναγνώριση της επιτυχίας με τη μόρφωση, συνδέοντας την κοινωνική κινητικότητα με το επίσημο πλαίσιο εκπαίδευσης. Οι εικόνες εναλλάσσονται συχνά κατά τη διάρκεια με αντίθετες εικόνες από τους καταυλισμούς και το εμπόριο στον δρόμο. Προβάλλεται δηλαδή η αντίθεση ανάμεσα στον χώρο αποκλεισμού και στον χώρο ένταξης, ενώ η μόρφωση παρουσιάζεται ως το μέσο μετάβασης από τον έναν χώρο στον άλλο.

1. Χώροι που συνδέονται με εκπαίδευση και μόρφωση.

Η διαπροσωπική λειτουργία ενισχύει επίσης αυτή την αναπαράσταση. Μέσω δηλωτικών προτάσεων η μόρφωση και η εκπαιδευτική πορεία των υποκειμένων αποδίδεται ως γεγονός. Οι γλωσσικές πράξεις είναι κυρίως αφηγηματικές και επεξηγηματικές, ενώ η τροπικότητα είναι συχνά επιστημική, δείχνοντας τη μόρφωση ως αναγκαίο και αυτονόητο στόχο (τελείωσα στο *Νυχτερινό Λύκειο Αιγάλεω*, *Πανεπιστήμιο στην Κομοτηνή*, στο *Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης*, *άσκηση δικηγορίας και δικηγόρος/ απόφοιτη Λυκείου* και μέσω πανελληνίων εξετάσεων πέρασα σε μια γεωπονική σχολή στο Βόλου/ Θέλω να βλέπω τα παιδιά Ρομά να φοιτούν στα σχολεία, και στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο). Η συχνή εμφάνιση πρωτοπρόσωπης δείξης με τη χρήση πρώτου ενικού προσώπου (εγώ, εμένα, μου) τοποθετεί τα πρόσωπα στο κέντρο της αφήγησης και τονίζει τη σχέση μόρφωσης και ατομικής ευθύνης και προσπάθειας. Αντίστοιχα η χρήση τριτοπρόσωπης δείξης (οι άλλοι, κάποιοι), όταν γίνεται αναφορά στους άλλους Ρομά, ενισχύει την αποστασιοποίηση και τη διάκριση των επιμέρους ομάδων στο εσωτερικό της κοινότητας σε σχέση με τη μόρφωση. Επίσης σε αρκετά σημεία περιέχεται και αξιολογική τροπικότητα, η οποία εκδηλώνεται με ρήματα *ήθελα*, *έπρεπε*, *δεν γινόταν αλλιώς* και αξιολογικά επίθετα και ουσιαστικά *σημαντικό*, *σωστός δρόμος*, *μοναδική διέξοδος* σε συνδυασμό με βεβαιωτικές προτάσεις. Η αξιολόγηση αφορά κυρίως τις επιλογές των ατόμων ως προς τη μόρφωση, ενώ δεν αφήνει περιθώρια αμφισβήτησης της αξίας της τονίζοντας τη σύνδεση της

επιτυχίας με τη συμμόρφωση στα πλειονοτικά εκπαιδευτικά πρότυπα και τη σημασία της προσωπικής επιλογής.

Στα οπτικά μέσα, διαπροσωπικά, η ταυτότητα του μορφωμένου Ρομά προβάλλεται μέσα από κοντινά και μεσαία πλάνα και οριζόντια, στο ύψος των ματιών, γωνία λήψης (βλ. πίνακα εικόνων 2). Η κοντινή λήψη σε συνδυασμό με τη γωνία λήψης μειώνει την απόσταση μεταξύ του θεατή και του αναπαριστώμενου υποκειμένου και υποδηλώνει μια οικεία, ισότιμη σχέση μεταξύ τους. Παράλληλα, το βλέμμα συχνά είναι άμεσο προς τον θεατή διεκδικώντας την αναγνώριση και την αποδοχή του, ενώ όταν είναι έμμεσο προσφέρεται ως παράδειγμα επιτυχίας μέσω της μόρφωσης για αναγνώριση. Η σχέση αυτή κατασκευάζεται όχι λόγω της ταυτότητάς του ως Ρομά, αλλά λόγω της ιδιότητας του μορφωμένου Ρομά που έχει προσαρμοστεί στις απαιτήσεις της επίσημης εκπαίδευσης, ενώ η εκπαιδευτική επιτυχία προβάλλεται ως κριτήριο κοινωνικής ένταξης.

2. Κοντινά και μεσαία πλάνα, στο ύψος των ματιών.

Ως προς την κειμενική λειτουργία η μόρφωση, οι σπουδές ή η εκπαιδευτική πορεία των ατόμων τοποθετούνται συχνά στη θέση του θέματος. Παράλληλα η χρήση ενεργητικών δομών εστιάζει στη δράση του ατόμου ως προς την εκπαιδευτική του πορεία και δεν αναδεικνύει ιδιαίτερα άλλους παράγοντες του περιβάλλοντός του. Οι αφηγήσεις των ατόμων οργανώνονται γύρω από την τυπική πορεία εκπαίδευσης, η οποία παρουσιάζεται ως το σημείο εκκίνησης της επιτυχίας *αποφοίτηση από το δημοτικό σχολείο δύο χρόνια νυχτερινό σχολείο στο γυμνάσιο ...Νυχτερινό Λύκειο Αιγάλεω, Πανεπιστήμιο στην Κομοτηνή / απόφοιτη Λυκείου και μέσω πανελληνίων εξετάσεων πέρασα / έδωσε πανελλαδικές και πέρασε κοινωνιολογία προβάλλοντας πως μια «κανονική» πορεία εκπαίδευσης οδηγεί στην επιτυχία. Επομένως η εκπαιδευτική επιτυχία αποτελεί προϋπόθεση για την κοινωνική ένταξη και την αποδοχή*

Κειμενικά, οι εικόνες μόρφωσης και εκπαίδευσης κυριαρχούν κατά τη διάρκεια των μαρτυριών. Παράλληλα, η εναλλαγή εικόνων καταυλισμού και εκπαιδευτικής επιτυχίας

συγκροτεί μια έντονη οπτική αντίθεση, κατά την οποία η μόρφωση αποτελεί τη μετάβαση από το ένα περιβάλλον στο άλλο (βλ. πίνακα εικόνων 3). Οι εικόνες μόρφωσης και επιτυχίας διαδέχονται τις εικόνες του καταυλισμού και σύμφωνα με τη ζώνη της εικόνας «αριστερά – δεξιά» προηγούνται τα στοιχεία που θεωρούνται δεδομένα για τους Ρομά, όπως η ζωή στον καταυλισμό, και η προσοχή του θεατή εστιάζει στην επιτυχημένη, νέα ταυτότητα τονίζοντας την αλλαγή, τη μετάβαση. (βλ. Παράρτημα Α, Πίνακας 1).

3. Εναλλαγή εικόνων καταυλισμού και χώρων εκπαίδευσης

4.1.2 Αναπαράσταση ως προς το επάγγελμα

Η παρούσα υποενότητα εστιάζει στον τρόπο που αναπαρίστανται γλωσσικά και σημειωτικά στα κείμενα η επιλογή επαγγέλματος και η επαγγελματική πορεία των Ρομά. Το επάγγελμα αποτελεί επίσης βασικό δείκτη της κοινωνικής αποδοχής, καθώς η πρόσβαση σε κοινωνικά καταξιωμένες μορφές εργασίας παρουσιάζεται και ως προϋπόθεση αφομοίωσης στην πλειονοτική κοινωνία. Ως προς την αναπαραστατική λειτουργία οι αναφορές στο επάγγελμα περιλαμβάνουν υλικές διαδικασίες, μέσω των οποίων τονίζεται η σημασία της ενεργού δράσης του υποκειμένου για την ανεύρεση επαγγέλματος. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι φράσεις *έκανα έναρξη επαγγέλματος*, *μπήκα στην αγορά εργασίας*, *Εργάζεται εκεί για τέσσερα χρόνια*, *Εργάζομαι στο ΕΜΠ*. Επίσης υλικές διαδικασίες εντοπίζουμε και σε φράσεις που αναφέρονται στην ενασχόληση με το γυρολογικό εμπόριο, όπως *ασκούσα το γυρολογικό εμπόριο*, *πουλούσαν την πραμάτεια τους*, *οι Ρομά κάναν τις δουλειές που δεν ήθελε να κάνει ο υπόλοιπος κόσμος*. Οι διαδικασίες αυτές αναφέρονται στη δράση των υποκειμένων κυρίως των παλιότερων γενιών σε σχέση με την επιλογή επαγγέλματος εστιάζοντας στην σκληρή εργασία και την προσπάθεια που κατέβαλαν και υποδηλώνοντας την περιθωριοποίηση του

επαγγέλματος του γυρολόγου που αντιμετωπίζεται συχνά ως κατώτερο κοινωνικά από την πλειονοτική κοινωνία. Επίσης μέσω συσχετιστικών διαδικασιών όπως είμαι δικηγόρος παρ' Αρείω Πάγω σήμερα, Εργάζεται εκεί για τέσσερα χρόνια ως διαμεσολαβητής, είμαι ... διαμεσολαβητής στο τομέα της εκπαίδευσης, είμαι κοινωνιολόγος το επάγγελμα δηλώνεται ως σταθερή ταυτότητα των υποκειμένων και τους αποδίδει έναν κοινωνικό ρόλο που αναγνωρίζεται θεσμικά, ενώ λειτουργεί και ως κριτήριο επιτυχίας. Ο συνδυασμός υλικών και συσχετιστικών διαδικασιών να κάνει αυτή τη διαδρομή, να πηγαίνει νυχτερινό, να σπουδάζει, να γίνεται δικηγόρος, να έχει το δικό του γραφείο τονίζει τη διαδικασία, τη διαδρομή που χρειάζεται να ακολουθήσει κάποιος για την επαγγελματική ανέλιξη.

Στο επίπεδο της οπτικής σημειωτικής οι υλικές διαδικασίες που αναφέρθηκαν προβάλλονται μέσα από εικόνες σχετικές με το επάγγελμα. Η εναλλαγή εικόνων που προβάλλουν το επάγγελμα του γυρολόγου με εικόνες των ομιλητών που ασκούν επαγγέλματα κύρους, όπως δικηγόρος, κοινωνιολόγος, τονίζει τη μετάβαση τους προς τον κοινωνικά αποδεκτό ρόλο. Οι ομιλητές εμφανίζονται σε χώρους εργασίας όπως γραφεία, βιβλιοθήκες, φορούν κοστούμι ή έχουν μια πιο επαγγελματική εμφάνιση και χρησιμοποιούν αντικείμενα στην εργασία τους όπως βιβλία και υπολογιστές (βλ. πίνακα εικόνων 4). Όλα αυτά τα στοιχεία συνθέτουν την ταυτότητα του επιτυχημένου επαγγελματία.

4. Εναλλαγή εικόνων παραδοσιακών επαγγελμάτων και «επαγγελμάτων κύρους».

Η αφομοιωτική διάσταση του επαγγέλματος ενισχύεται και στη διαπροσωπική λειτουργία μέσω γλωσσικών επιλογών που εκφράζουν αναγκαιότητα, διαπιστώσεις και είναι αξιολογικά

φορτισμένες. Συγκεκριμένα περιλαμβάνονται αποφαντικές γλωσσικές πράξεις *πας να βρεις μια δουλειά και σε διώχνουν και αξιολογικές πράξεις όταν θες να αλλάξεις τη ζωή σου, προς το καλύτερο, από πολύ μικρή ηλικία πηγαίνουν σε λαϊκές αγορές, είναι ας πούμε γυρολόγοι κτλ. ή ακολουθούν τον κακό δρόμο, τον άσχημο δρόμο, τον δρόμο της παρανομίας, αντί να μεταβώ πέντε μέτρα απέναντι στο γυμνάσιο μπήκα στην αγορά εργασίας*. Μέσα από αυτές τις φράσεις αναδεικνύεται πως η επαγγελματική ένταξη δεν είναι αυτονόητη, αλλά υπάρχουν περιορισμοί λόγω της καταγωγής ή της κοινωνικής θέσης. Επίσης φαίνεται πως το επάγγελμα λειτουργεί ως κοινωνικό φίλτρο και πως η επαγγελματική επιτυχία εξισώνεται με την ηθική και κοινωνική αξία, ενώ απορρίπτονται οι παλιότερες μορφές εργασίας. Η χρήση δεοντικής τροπικότητας με προτάσεις που δηλώνουν την επιθυμία σε συνδυασμό με την πρωτοπρόσωπη δείξη *Όνειρό μου είναι να καταφέρω να γίνω αστυνομικός...θέλω να πάω κόντρα στο κατεστημένο, να σπάσω τα στερεότυπα θέλω να συνεχίζω να εμπνέω τους ανθρώπους...θέλω να αποφοιτήσω από τη σχολή που είμαι και να δουλέψω, Νοσοκόμος θέλω να γίνω τονίζουν πως η επαγγελματική αποκατάσταση και η κατάκτηση του στόχου τους, να ασκήσουν ένα επάγγελμα με κοινωνικό κύρος (αστυνομικός, νοσοκόμος) αποτελεί κυρίως ατομική επιθυμία και φιλοδοξία και δεν είναι αποτέλεσμα κοινωνικής αλλαγής*.

Στα οπτικά μέσα, τα πρόσωπα και τα περιβάλλοντα εργασίας παρουσιάζονται σε κοντινά και μεσαία πλάνα, μετωπικά προς τον θεατή και σε ισάξια γωνία λήψης. Με αυτό τον τρόπο δημιουργείται οικειότητα και ο θεατής ταυτίζεται με το αναπαριστώμενο άτομο. Η επιλογή του επαγγέλματος παρουσιάζεται ως οικεία, σωστή και αποδεκτή από τον θεατή. Αντίθετα, οι εικόνες που παρουσιάζουν το επάγγελμα του γυρολόγου ή άλλα παραδοσιακά επαγγέλματα των Ρομά χαρακτηρίζονται από απουσία άμεσου βλέμματος. Οι εικονιζόμενοι δεν απευθύνονται στον θεατή ούτε με το βλέμμα ούτε με την ομιλία και είναι απορροφημένοι στην εργασία τους. Έτσι ο θεατής δεν καλείται να ταυτιστεί μαζί τους, αλλά τους παρατηρεί ως παραδείγματα του παραδοσιακού τρόπου ζωής των Ρομά. Αντίστοιχα, τα πλάνα στις εικόνες του καταυλισμού είναι μακρινά και συχνά με υψηλή γωνία αυξάνοντας την κοινωνική απόσταση από τον συγκεκριμένο χώρο και το αίσθημα υπεροχής του θεατή (βλ. πίνακα εικόνων 5). Αυτή η οπτική αντιπαράθεση προβάλλει τη μετάβαση από τον τρόπο εργασίας που δεν είναι ορατός, δεν συσχετίζεται με τον θεατή και δεν τον αφορά, σε ένα αναγνωρίσιμο και κοινωνικά αποδεκτό επάγγελμα.

5. Μακρινά, απρόσωπα πλάνα σε εικόνες παραδοσιακών επαγγελμάτων και χώρων καταυλισμών.

Σε επίπεδο κειμενικής λειτουργίας το επάγγελμα καταλαμβάνει συχνά σημαντική θέση, αφού λειτουργεί ως εκκίνηση της αφήγησης. Οι αφηγήσεις ξεκινούν με τις φράσεις *Είμαι ο Λευτέρης Κωνσταντινίδης, είμαι δικηγόρος παρ' Αρείω Πάγω σήμερα, Ονομάζομαι Μαρία Παλόμα, είμαι διαμεσολαβητής στο τομέα της εκπαίδευσης, Λέγομαι Γιάννης Γεωργίου, είμαι κοινωνιολόγος, Όλοι τον φώναζαν "γιατρό" και συνέχεια τους διόρθωνε. "Νοσοκόμος θέλω να γίνω. Έτσι το επάγγελμα αποτελεί το θέμα της πρότασης και την κεντρική ιδιότητα της ταυτότητας του ομιλητή. Η αναφορά στο επάγγελμα, στην αρχή της αφήγησης, σε συνδυασμό με τη χρήση ενεργητικής σύνταξης, η οποία τονίζει τον ρόλο του υποκειμένου ως δράστη, ενισχύει τη σύνδεση της επαγγελματικής επιτυχίας με το άτομο και τις επιλογές του. Γύρω από το επάγγελμα που αποτελεί το κεντρικό θέμα αναπτύσσονται οι υπόλοιπες πληροφορίες όπως οι δυσκολίες του παρελθόντος και οι επιθυμίες για το μέλλον. Σχηματίζεται ακόμη μια αντίθεση ανάμεσα στο παραδοσιακό, αναμενόμενο επάγγελμα του γυρολόγου και τα επαγγέλματα που επιλέγουν οι ομιλητές, τα οποία διευκολύνουν την κοινωνική ένταξη, αλλά αντιμετωπίζονται με δυσπιστία από την κοινότητα των Ρομά αναδεικνύουν το επάγγελμα ως βασικό μηχανισμό αφομοίωσης και κοινωνικής προσαρμογής (*Οι Ρομά κάναν τις δουλειές που δεν ήθελε να κάνει ο υπόλοιπος κόσμος... κάνουν ακόμα τις ίδιες δουλειές... δεν έχουν εκσυγχρονιστεί κατάλληλα. επιστήμονας θα γίνεις, να σπουδάζεις μια ζωή και να μην παίρνεις ποτέ λεφτά*).*

Σε κειμενικό επίπεδο οι εικόνες, σε συνδυασμό με την αφήγηση, συχνά ακολουθούν την πορεία: καταυλισμός / γυρολογικό εμπόριο – προσπάθεια – επαγγελματική επιτυχία. Το επάγγελμα παρουσιάζεται ως κεντρικό θέμα από την αρχή της αφήγησης και μέσω των εικόνων. Σε αυτό συμβάλλει και η ζωνρή μουσική που συνοδεύει την εναλλαγή εικόνων των διαφορετικών επαγγελμάτων και δημιουργεί συνοχή ενοποιώντας τις διαφορετικές εικόνες ως προς το θέμα της επαγγελματικής ένταξης. Έτσι η επαγγελματική ένταξη παρουσιάζεται ως το τελικό επιθυμητό αποτέλεσμα που επιτυγχάνεται μέσω της αφομοίωσης και της υπέρβασης του προηγούμενου τρόπου ζωής. (βλ. Παράρτημα Α, Πίνακας 2)

4.1.3 Αναπαράσταση ως προς τον τρόπο ζωής (συμμόρφωση με κοινωνικές νόρμες και θεσμούς)

Πέρα από τη μόρφωση και το επάγγελμα στα κείμενα που αναλύονται η επιτυχία των Ρομά συνδέεται και με την υιοθέτηση ενός τρόπου ζωής σύμφωνα με τις κοινωνικές νόρμες. Στην παρούσα υποενότητα εξετάζεται πώς συγκροτείται στα κείμενα ο τρόπος ζωής τους ως βασικό κριτήριο επιτυχίας διερευνώντας καθημερινές πρακτικές, επιλογές σε σχέση με τη δημιουργία οικογένειας, γλωσσικές συμπεριφορές και τη σχέση τους με τον νόμο.

4.1.3.1 Αναπαράσταση μέσω καθημερινών πρακτικών ζωής

Ως προς την αναπαραστατική λειτουργία οι καθημερινές πρακτικές ζωής παρουσιάζονται μέσω υλικών και συσχετιστικών διαδικασιών και προσδίδουν στους/στις ομιλητές/τριες συνήθειες και χαρακτηριστικά που συνδέονται με την κανονικότητα και τις κοινωνικές νόρμες και αντίστοιχα διαδικασίες που προβάλλουν μια διαφορετική ενιαία κουλτούρα των Ρομά. Φράσεις όπως *δεν είναι παντρεμένη με παιδιά / δεν μεγάλωσα στο γκέτο του Δενδροποτάμου / δεν έχω παντρευτεί, ούτε έχω μπει φυλακή / γεννήθηκα και μεγάλωσα σε ένα άλλο περιβάλλον... όχι σε καταυλισμό* ορίζουν την ταυτότητα των υποκειμένων μέσα από αυτό που δεν είναι, δηλαδή μέσα από τις πρακτικές ζωής των Ρομά που παρουσιάζονται ως κοινωνικά προβληματικές και από τις οποίες κρατάνε απόσταση. Παράλληλα υλικές διαδικασίες όπως *άλλαξε τη ζωή του / Η αρχή της αλλαγής στη δική μου ζωή να επιλέξω έναν διαφορετικό δρόμο* τονίζουν τη δράση του υποκειμένου για την αλλαγή που βασίζεται στην πρωτοβουλία και τις ενέργειες του. Η φράση *όταν θες να αλλάξεις τη ζωή σου, προς το καλύτερο* λειτουργεί ως αιτιολογικός μηχανισμός που συνδέει την επιθυμία του υποκειμένου με την υιοθέτηση σωστών πρακτικών ζωής.

Στο διαπροσωπικό επίπεδο η αναφορά στον καθημερινό τρόπο ζωής γίνεται μέσα από φράσεις με έντονο αξιολογικό φορτίο και δεοντική τροπικότητα όπως *Δεν πρέπει να παντρεύουμε πια τα παιδιά μας ενώ είναι ανήλικα. Για μένα αυτό είναι βία προς το παιδί / πρέπει να κάνουμε και εμείς πολλά πράγματα / πρέπει να σπάσουμε αυτό το γκέτο* με τις οποίες οι ομιλητές/τριες εκφράζουν αξιολογική κρίση και τονίζουν την υποχρέωση συμμόρφωσης με τον τρόπο ζωής, εναρμονισμένο με τις κοινωνικές νόρμες. Παράλληλα η χρήση πρώτου προσώπου σε συνδυασμό με φράσεις με έντονη αξιολογική φόρτιση όπως *Δεν δέχομαι από κανέναν να μη στέλνει το παιδί του σχολείο...είμαι τελείως κάθετη, είναι με τους γάμους των ανηλίκων* προβάλλει την αντίθεση του ομιλητή για τις συνήθειες της κοινότητας των Ρομά και κατά συνέπεια τη συμμόρφωσή του με τον κανονιστικό τρόπο ζωής.

Σε επίπεδο κειμενικής λειτουργίας η αναφορά στις πρακτικές της καθημερινής ζωής ακολουθούν ένα σχήμα αντίθεσης που περιλαμβάνει τον τρόπο ζωής που παραδοσιακά έχει η πλειοψηφία των Ρομά και τον οποίο ακολουθούσαν και οι ομιλητές/τριες στο παρελθόν και τον τρόπο ζωής που υπαγορεύεται από τις κοινωνικές νόρμες και θεωρείται αποδεκτός. Φράσεις όπως *από πολύ μικρή ηλικία πηγαίνουν σε λαϊκές αγορές, είναι ας πούμε γυρολόγοι / υπόλοιποι τσιγγάνοι... να μεγαλώνει σε καταυλισμό / στην εφηβεία θα παντρευτεί / διάβαζα χωρίς φως... με τον φακό του κινητού...δεν είχε μολύβια και τετράδια...έμπαινε νερό από τη στέγη και ιδιαίτερα η φράση *Οι Ρομά κακώς ή καλώς έχουνε μία κουλτούρα. Κακώς θα μπορούσε να πει κάποιος, γιατί δεν εκσυγχρονίζονται, δεν αφομοιώνουν τα χαρακτηριστικά της κοινωνίας* περιγράφουν τη ζωή των Ρομά γενικεύοντας τα στοιχεία αυτά σε επίπεδο κοινότητα και εστιάζουν στην κοινωνική απόσταση αυτού του τρόπου ζωής και στην ανάγκη συμμόρφωσης με τα χαρακτηριστικά της υπόλοιπης κοινωνίας. Επιπλέον, η επανάληψη της δομής «είναι αυτοί που» στο απόσπασμα *είναι αυτοί ας πούμε που δεν θα πάνε καθόλου στο σχολείο, είναι αυτοί που δεν θα στείλουν τα παιδιά τους να μορφωθούν, είναι αυτοί που δεν θα θέλουνε να μείνουν σε έτσι ένα σπίτι πιο..* δημιουργεί αθροιστικά μια εικόνα απόκλισης από τα αποδεκτά χαρακτηριστικά της κυρίαρχης ομάδας στην κοινωνία στρέφοντας την ευθύνη για την επιλογή του τρόπου ζωής στους ίδιους τους Ρομά που δεν αλλάζουν και δεν προσαρμόζονται. Στην περιγραφή αυτή αντιπαραβάλλεται ο τρόπος ζωής των ομιλητών που επέλεξαν να ακολουθήσουν *διαφορετικό δρόμο / έχουμε διαφορετικό τρόπο ζωής από αυτούς / Δεν ακολουθούμε την μοίρα ή η τύχη* ευνόησε την πορεία τους και κατάφεραν να κάνουν την υπέρβαση και να απομακρυνθούν από την κουλτούρα αυτή, την οποία και απορρίπτουν και να ακολουθήσουν τον τρόπο ζωής που προωθεί η πλειονοτική κοινωνία και τους οδήγησε στην επιτυχία και την αφομοίωση.*

4.1.3.2. Αναπαράσταση μέσω της γλώσσας

Στην αναπαραστατική λειτουργία η γλωσσική συμπεριφορά αποδίδεται κυρίως μέσω συσχετιστικών διαδικασιών *μιλάμε την ελληνική γλώσσα / μιλάει μόνο ρομανές* οι οποίες λειτουργούν ταυτοποιητικά και παρουσιάζουν τη γλώσσα ως στοιχείο ταυτότητας και όχι απλά ως επικοινωνιακό εργαλείο.

Ως προς τη διαπροσωπική λειτουργία μέσω αποφαντικών γλωσσικών πράξεων *Ένα παιδί Ρομά που μεγαλώνει σ' ένα σπίτι το πρώτο που θα μάθει είναι η ρομανί γλώσσα / μιλάμε ελληνικά* αναδεικνύει την πραγματική κατάσταση σχετικά με τη γλώσσα. Οι διατυπώσεις φαίνεται δύσκολο να μάθει και την ελληνική γλώσσα ταυτόχρονα / *το να μιλάς τη γλώσσα σου, αλλά με την προϋπόθεση ότι θα μιλάς και την ελληνική τη γλώσσα* αποτελούν αξιολογικές γλωσσικές πράξεις. Μέσω επιστημικής (φαίνεται) και δεοντικής (υπό την προϋπόθεση) τροπικότητας η γλωσσική πολυμορφία παρουσιάζεται αποδεκτή υπό όρους, ενώ η ελληνική γλώσσα αναδεικνύεται ως βασική προϋπόθεση αφομοίωσης. Στις προτάσεις *μιλάμε πιο ορθά την ελληνική γλώσσα / η ρομανές είναι η τσιγγάνικη γλώσσα, η γλώσσα που μιλούν οι Ρομά / Ένα παιδί Ρομά που μεγαλώνει σ' ένα σπίτι το πρώτο που θα μάθει είναι η ρομανί γλώσσα* έχουμε διαφορετική προσωπική δείξη που διαφοροποιεί και τον ρόλο του υποκειμένου. Η χρήση α' πληθυντικού (*μιλάμε*) ο ομιλητής δηλώνει ότι ανήκει και ο ίδιος στην ομάδα που μιλούν την κυρίαρχη γλώσσα και κατά συνέπεια εκφράζει την κανονικότητα και τη συλλογική επιτυχία ένταξης. Η φράση *Ένα παιδί Ρομά* και η τριτοπρόσωπη δείξη αποτελεί μια γενικευμένη αναφορά με χρονική και χωρική διάκριση στον κανόνα, δηλαδή την πορεία από τη μητρική γλώσσα που μαθαίνει πρώτη στο σπίτι, στην εκμάθηση της ελληνικής, της πρότυπης γλώσσας της εκπαίδευσης και της εργασίας με σκοπό την κοινωνική ένταξη. Αντίστοιχα το γ' πρόσωπο στη φράση *η ρομανές είναι ... μιλούν οι Ρομά* αποστασιοποιεί τον ομιλητή ο οποίος αναφέρεται στη γλώσσα των Ρομά γενικά ως μια αντικειμενική πληροφορία και όχι ως προσωπικό βίωμα. Η αποστασιοποίησή του συνδέει την αφομοίωση ως προς τη γλώσσα με την αποδοχή από την κοινωνία και την επιτυχημένη επαγγελματική και ακαδημαϊκή πορεία.

Κειμενικά οι αναφορές στη γλώσσα οργανώνονται με τρόπο που περιγράφει μια πορεία ένταξης. Η ελληνική γλώσσα παρουσιάζεται ως γνώρισμα των υποκειμένων είτε με άμεσες αναφορές *μιλάμε την ελληνική γλώσσα* είτε με έμμεσες *της αρέσουν τα Νέα Ελληνικά και η ποίηση*, ενώ η ρομανί εμφανίζεται ως χαρακτηριστικό ομάδας. Μέσα από τη γενικευμένη αναφορά στην πορεία που ακολουθεί η εκμάθηση των γλωσσών, η γλωσσική μετάβαση από τη ρομανί στην ελληνική παρουσιάζεται αναμενόμενη και αναγκαία.

4.1.3.3 Αναπαράσταση μέσω συμμόρφωσης με τους νόμους

Στην παρούσα υποενότητα εξετάζεται πώς η συμμόρφωση με τους νόμους και η αποφυγή παραβατικών συμπεριφορών συγκροτούνται ως βασικά κριτήρια κοινωνικής ένταξης. Η υιοθέτηση ενός τρόπου ζωής σύμφωνα με τους νόμους και η απόρριψη μιας αντίθετης διαδρομής, «του κακού δρόμου», παρουσιάζονται ως προσωπικές επιλογές των ατόμων και λειτουργούν ως δείκτες της επιτυχίας τους.

Στο επίπεδο της αναπαράστασης εντοπίζουμε υλικές διαδικασίες που καταδεικνύουν την αλλαγή πορείας από την παραβατικότητα ή την κοινωνικά στιγματισμένη κατάσταση στην αλλαγή και την ένταξη. Μέσω διατυπώσεων των ομιλητών όπως *θέλω να πάω κόντρα στο κατεστημένο / να περάσω στο αντίθετο ρεύμα / να σπάσω τα στερεότυπα / αποφάσισα να το αλλάξω αυτό / έχω στρώσει τη ζωή μου* τονίζεται ο ενεργός ρόλος των υποκειμένων και η προσωπική ευθύνη για την αλλαγή της πορείας τους. Επιπλέον οι φράσεις *κατάλαβα ότι καλώς ή κακώς αυτή είναι η πραγματικότητα / κατάλαβα ότι η εικόνα του Δενδροποτάμου, η εικόνα των Ρομά μπορεί να αλλάξει* αποτελούν νοητικές διαδικασίες οι οποίες εστιάζουν στην αντίληψη και την κατανόηση της κατάστασης από το άτομο προκειμένου να ακολουθήσει διαφορετικές επιλογές. Στις προτάσεις *αν ακολουθείς αυτό το δρόμο θα είναι η ζωή σου μέσα στη φυλακή / αν έχεις ανθρώπους που σου δείχνουν ποιος είναι ο σωστός δρόμος, υπάρχει πολύ μεγάλη πιθανότητα να μην χαθείς* περιέχεται αιτιακή σχέση, ο λάθος δρόμος μπορεί να οδηγήσει στη φυλακή ενώ η αλλαγή διαδρομής και οι σωστές επιλογές στην ένταξη.

Στη διαπροσωπική λειτουργία έχουμε αποφαντικές πράξεις λόγου οι οποίες εκτός από κρίσεις, διαπιστώσεις των ομιλητών, λειτουργούν και ως αμυντικές πράξεις λόγου στις κατηγορίες που αποδίδονται έμμεσα λόγω στερεοτύπων και ρατσισμού *ούτε όλοι είναι παραβατικοί / τα πράγματα αλλάζουν / έχω γίνει 19 χρονών, δεν έχω παντρευτεί, ούτε έχω μπει φυλακή*. Οι φράσεις *δεν είναι σωστός τρόπος να μην πας σχολείο... να παρανομείς / στερεοτυπική αντίληψη περί των τσιγγάνων ότι είναι εκ γενετής εγκληματίες ή έχουν αυτή τη ροπή προς την παραβατικότητα* διαθέτουν αξιολογική τροπικότητα σχετικά με το τι είναι αποδεκτό και τι απορρίπτεται. Επιπλέον, ως προς την προσωπική δείξη παρατηρείται αντιπαραβολή του α' ενικού προσώπου *αποφάσισα να το αλλάξω αυτό, δεν έχω μπει φυλακή, θέλω να σπάσω τα στερεότυπα με το γ' πληθυντικό στις φράσεις* *ούτε όλοι είναι παραβατικοί / ότι είναι εκ γενετής εγκληματίες ή έχουν αυτή τη ροπή προς την παραβατικότητα / ακολουθούν τον κακό δρόμο, τον άσχημο δρόμο, τον δρόμο της παρανομίας*. Η χρήση του α' ενικού προσώπου εστιάζει στα ίδια τα άτομα τα οποία με την υπευθυνότητα και την αυτοπειθαρχία τους κατάφεραν να ακολουθήσουν διαφορετική

διαδρομή, ενώ το γενικευτικό «αυτοί» δημιουργεί μια αποστασιοποιημένη ταυτότητα, αυτών που παρεκκλίνουν, που είναι αδρανείς, που δεν συμμορφώνονται. Η αλλαγή και η συμμόρφωση με τους νόμους αποδίδεται σε συγκεκριμένα υποκείμενα, ενώ η παραβατικότητα σε μια ομάδα με ενιαία, απροσδιόριστα χαρακτηριστικά. Προβάλλεται έτσι μια διάκριση μεταξύ των επιτυχημένων Ρομά και των «άλλων», των παραβατικών .

Σε επίπεδο κειμενικής λειτουργίας σε πολλές φράσεις τοποθετείται ως θέμα η αλλαγή *τα πράγματα αλλάζουν / Η αρχή της αλλαγής στη δική μου ζωή να επιλέξω έναν διαφορετικό δρόμο/ Ο Δενδροπόταμος μπορεί να αλλάξει ή η απόσταση από το στερεότυπο στερεοτυπική αντίληψη περί των τσιγγάνων / θέλω να πάω κόντρα στο κατεστημένο, να σπάσω τα στερεότυπα / να σπάσουμε τα στερεότυπα, τις προκαταλήψεις, τον κοινωνικό αποκλεισμό / Η παρανομία είναι μια κάπως προδιαγεγραμμένη πορεία*. Προβάλλεται λοιπόν η πορεία που χρειάζεται να ακολουθηθεί από τα ίδια τα άτομα, εστιάζοντας στην προσωπική υπέρβαση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς, αλλά και των στερεοτύπων με σκοπό τη μετατόπιση από την απόκλιση στην ένταξη και την κανονικότητα.

Σε επίπεδο οπτικής σημειωτικής και ως προς την αναπαραστατική λειτουργία, μέσω των εικόνων αποδίδεται και η αφομοίωση ως προς τον τρόπο ζωής που περιλαμβάνει στοιχεία της καθημερινής ζωής, της γλώσσας και της συμμόρφωσης με τους νόμους. Τα πλάνα από τους καταυλισμούς με τις πρόχειρες κατοικίες, το χώμα και τα σκουπίδια γύρω από τους οικισμούς αντιπαρατίθενται με εικόνες από μεγάλα κτίρια, καθαρούς και τακτοποιημένους επαγγελματικούς χώρους, αλλά και εικόνες οικογενειακής ζωής στο σπίτι (βλ. πίνακα εικόνων 6). Έτσι παρουσιάζεται η αλλαγή της πορείας των υποκειμένων από τον παραδοσιακό τρόπο ζωής των Ρομά που συνδέεται με τη φτώχεια, τις δυσκολίες και την ανασφάλεια, σε έναν τρόπο ζωής που χαρακτηρίζεται από σταθερότητα, επιτυχία και οδηγεί στην κοινωνική ένταξη. Επιπλέον οι εικόνες των επιτυχημένων επαγγελματιών με επίσημη ενδυμασία στον χώρο εργασίας αναπαριστούν την απομάκρυνση από την παραβατικότητα και την υιοθέτηση ενός πειθαρχημένου τρόπου ζωής σύμφωνα με τις κοινωνικές απαιτήσεις. Η ομιλία στην ελληνική γλώσσα με ευχέρεια λειτουργεί επίσης ως ταυτοποιητικό στοιχείο του προσαρμοσμένου τρόπου ζωής στις κοινωνικές νόρμες. Στο βίντεο «Νεαρός Ρομά μιλά για την απόφαση να αλλάξει ζωή» οι εικόνες της ένοπλης αστυνομικής επιχείρησης και του όπλου πάνω στο τραπέζι με τις οποίες ξεκινά το βίντεο λειτουργούν συμβολικά (βλ. πίνακα εικόνων 7). Οι αναπαριστώμενες δράσεις και τα αντικείμενα λειτουργούν ως σύμβολα βίας, παρανομίας και παραβατικότητας, στοιχεία που παρουσιάζονται χαρακτηριστικό του τρόπου ζωής των Ρομά.

6. Αντίθεση εικόνων καταυλισμών με εικόνες από την οικογενειακή ζωή των υποκειμένων.

7. Εικόνες που παραπέμπουν σε παραβατικό τρόπο ζωής.

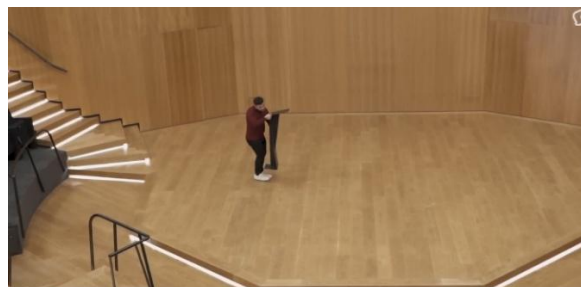
Ως προς τη διαπροσωπική λειτουργία οι ομιλητές κοιτάζουν προς τον θεατή, κάνουν χειρονομίες, ενώ τα πλάνα είναι κοντινά και μεσαία και η γωνία λήψης ισάξια με τον θεατή. Οι Ρομά που παρουσιάζονται ως ενταγμένοι προβάλλονται ως ισότιμα μέλη της κοινωνίας και δημιουργείται οικειότητα με τους θεατές αφού ακολουθούν παρόμοιο τρόπο ζωής. Αντίθετα στις εικόνες των καταυλισμών τα πλάνα είναι μακρινά, τα άτομα παρουσιάζονται μικρά και συχνά δεν φαίνεται το πρόσωπό τους αυξάνοντας τον βαθμό αποστασιοποίησης με τον θεατή και δημιουργώντας την αίσθηση ενός «άλλου» κόσμου που δεν αφορά τον θεατή (βλ. πίνακα εικόνων 8). Στις εικόνες του όπλου δεν υπάρχει ανθρώπινη παρουσία ενώ στην εικόνα της αστυνομικής επιχείρησης έχουμε απουσία βλέμματος, στοιχεία που προβάλλουν την

παραβατικότητα ως γενικευμένο χαρακτηριστικό της κοινότητας των Ρομά και όχι χαρακτηριστικό ενός ατόμου.

8. Εικόνες καταυλισμών με μακρινά απρόσωπα πλάνα.

Σε επίπεδο κειμενικής οργάνωσης του λόγου παρατηρείται εναλλαγή αντίθετων σκηνών, ζωή στον καταυλισμό – πλάνα εργασίας, μόρφωσης, αλλά και μια ακολουθία πλάνων σύμφωνα με την αφήγηση της διαδρομής από την παιδική ζωή στον καταυλισμό, στην υπέρβαση των δυσκολιών και τέλος στην εκπαίδευση και την εργασία (βλ. πίνακα εικόνων 9). Η πορεία προς την επιτυχία εξελίσσεται μέσα από εικόνες του τρόπου ζωής. Αντίστοιχα στο δεύτερο βίντεο η προβολή εικόνων παραβατικότητας στην έναρξη της αφήγησης οργανώνει τη δομή της αφήγησης γύρω από την ακολουθία παραβατικότητα/παρανομία – αλλαγή/καταστολή – υπέρβαση/ένταξη. Με αυτό τον τρόπο η αναπαράσταση ως προς τον τρόπο ζωής συγκροτείται και ως απομάκρυνση από ένα πλαίσιο παραβατικής ζωής σε έναν κόσμο νομιμότητας και κοινωνικής ένταξης. (βλ. Παράρτημα Α, Πίνακας 3)

9. Εικόνες από τη ζωή στον καταυλισμό και από χώρους εργασίας /μόρφωσης.

4.1.4 Αναπαράσταση και αναγνώριση της επιτυχίας από τα ΜΜΕ και δημόσιους φορείς

Η παρούσα υποενότητα εστιάζει στον ρόλο των μέσων μαζικής ενημέρωσης και δημόσιων φορέων στη συγκρότηση και την αναγνώριση της επιτυχίας των Ρομά μετατοπίζοντας την οπτική από τις αφηγήσεις των υποκειμένων στο δημοσιογραφικό λόγο. Εξετάζεται πώς οι δημοσιογράφοι μέσα από γλωσσικές και σημειωτικές επιλογές αναπαριστούν τις διαδρομές των Ρομά ως παραδείγματα επιτυχημένης πορείας και κοινωνικής ένταξης εστιάζοντας στα ατομικά χαρακτηριστικά τους, την απόσταση από στερεοτυπικές αντιλήψεις και την παραβατικότητα και τη συμμόρφωση με τους νόμους.

Ως προς την αναπαραστατική λειτουργία, η επιτυχία των Ρομά συγκροτείται στα δημοσιογραφικά κείμενα μέσα από διαδικασίες που αναφέρονται στην κοινωνική μετάβαση και στην αναγνώριση από τους θεσμούς. Οι τίτλοι και οι αφηγήσεις των δημοσιογράφων έχουν κομβικό ρόλο καθώς προβάλλουν μορφές της επιτυχίας ή συγκεκριμένα πρόσωπα υπό προϋποθέσεις. Ειδικότερα, εντοπίζονται υλικές διαδικασίες στους τίτλους *Ρομά: Σπάζοντας τα στερεότυπα / Η γνώση σπάει τα γκέτο / Σπούδασα με ένα κράτος να με σημαδεύει, επειδή είμαι Ρομά / Νεαρός Ρομά μιλά για την απόφαση να αλλάξει ζωή και από τη φυλακή να βρεθεί στο Πανεπιστήμιο*, οι οποίες καταδεικνύουν την αλλαγή πορείας που παρουσιάζεται ως επιθυμητή. Μέσα από αυτές τις διαδικασίες που δηλώνουν πράξεις, ενέργειες (*να αλλάξει, σπάει, σπούδασα*) προβάλλεται η μετάβαση από μια αρνητική κατάσταση (φυλακή, γκέτο) σε μια θεσμικά αναγνωρισμένη θέση. Στο πρώτο κείμενο, «Σπάζοντας τα στερεότυπα» ο αφηγητής ξεκινά με μια σειρά συσχετιστικών / ταυτοποιητικών διαδικασιών που αναφέρονται στην στερεοτυπική ταυτότητα του Ρομά *Είσαι Ρομά, είσαι καλός μουσικός. / Είσαι Ρομά, είσαι παραβατικός, αναλφάβητος, γυρολόγος, παλιατζής, τσαντίρι, καταυλισμός*. Η επανάληψη της φράσης «Είσαι Ρομά» παρουσιάζει μια παγιωμένη ταυτότητα των Ρομά με δεδομένα χαρακτηριστικά, η οποία είναι γενικευτική και αντιπροσωπεύει όλη την ομάδα χωρίς εξαιρέσεις. Με τον τρόπο αυτό προετοιμάζει τον αναγνώστη / ακροατή για την αφήγηση επιτυχίας. Επίσης εντοπίζονται υλικές διαδικασίες που αναφέρονται σε ενέργειες των υποκειμένων και τονίζουν την πορεία της ζωής τους προς την αλλαγή *όταν τέλειωσε το δημοτικό, σταμάτησε και το σχολείο / Από τα 11 έως τα 20 ήταν γυρολόγος* και υλικές διαδικασίες που αναφέρονται στις κοινωνικές συνθήκες *γεννήθηκε και μεγάλωσε σε ένα από τα παραπήγματα του καταυλισμού / η παρανομία είναι η εύκολη λύση / κατάφερε να φορέσει τη λευκή ποδιά*. Σε αυτές τις διαδικασίες έχουμε αιτιακές σχέσεις με τις οποίες συνδέεται η

φτώχεια με την παρανομία, ενώ η συμμόρφωση και η επιτυχία είναι διαδικασίες που απαιτούν προσπάθεια.

Στο οπτικό και ηχητικό υλικό τα άτομα παρουσιάζονται σε χώρους εκπαίδευσης και εργασίας, όπως πανεπιστήμια, σχολεία, δικαστήρια, γραφεία και βιβλιοθήκες που αποτελούν θεσμούς και δημόσιους φορείς. Με αυτό τον τρόπο αναπαρίσταται η ενεργή δράση των ατόμων και η ένταξή τους σε θεσμικά πλαίσια και αναγνωρίζεται η επιτυχία τους. Επιπλέον μέσω του μοντάζ στο βίντεο εναλλάσσονται εικόνες από τη ζωή στον καταυλισμό με εικόνες εκπαίδευσης και εργασιακής ένταξης και με αυτό τον τρόπο παρουσιάζεται και οπτικοποιείται η διαδρομή των ατόμων από τη δύσκολη παιδική ηλικία στην επιτυχία. Παράλληλα η κάμερα εστιάζει σε αντικείμενα όπως βιβλία, πτυχία, πινακίδες, τα οποία λειτουργούν ως σύμβολα επίσημης αναγνώρισης της επιτυχίας από τους θεσμούς αλλά και τα ΜΜΕ (βλ. πίνακα εικόνων 10).

10. Αντικείμενα - σύμβολα επίσημης αναγνώρισης της επιτυχίας από τους θεσμούς.

Στο διαπροσωπικό επίπεδο παρατηρούνται αξιολογικές πράξεις λόγου με τις οποίες ο αφηγητής – δημοσιογράφος επαινεί, αξιολογεί θετικά την προσπάθεια αλλαγής των ατόμων και την επιτυχία τους *η γνώση σπάει τα γκέτο / απόφαση να αλλάξει ζωή*, ενώ ταυτόχρονα τονίζει τη δυσκολία αυτής της πορείας *ακολούθησε τον δύσκολο δρόμο / Σε αυτό το δύσκολο ταξίδι / ο δρόμος είναι αβάσταχτα δύσβατος*. Στο κείμενο «η γνώση σπάει τα γκέτο» ο αφηγητής αρχικά χρησιμοποιεί ρητορικές ερωτήσεις *Είναι άραγε έτσι; Είναι προκαθορισμένο το μέλλον κάποιων ανθρώπων λόγω καταγωγής;* με τις οποίες εκφράζει κριτική ως προς τα στερεότυπα σχετικά με την πορεία των Ρομά, τα αμφισβητεί, αλλά ταυτόχρονα τονίζει πως είναι παρόντα στην κοινωνία και αποτελούν εμπόδια στη ζωή κάποιων ατόμων. Στη συνέχεια εκφράζεται αξιολόγηση στη φράση *Δεν είναι το στερεότυπο της γυναίκας Ρομά, αλλά η ίδια δεν θεωρεί ότι πρέπει να τη θεωρούμε εξωγήινη*, όπου γίνεται αντιπαραβολή του στερεοτύπου για τις γυναίκες Ρομά με την πορεία που θεωρείται «κανονική» για τις υπόλοιπες γυναίκες. Η επιτυχία εκφράζεται ως απόσταση από το στερεότυπο και αντίστοιχα αυτό που θεωρείται κανονικό για

άλλους είναι ασυνήθιστο για μια Ρομά. Στην υποενότητα αυτή η προσωπική δείξη αφορά τον αφηγητή – δημοσιογράφο και συμβάλλει στη διαχείριση της πορείας της αφήγησης. Με τη χρήση τριτοπρόσωπης δείξης *Ο Γιώργος / ο Σταύρος / η ιστορία του* η ταυτότητα του επιτυχημένου Ρομά κατασκευάζεται και αξιολογείται ήδη από τον πρόλογο του αφηγητή, ενώ ταυτόχρονα η επιτυχία αναγνωρίζεται και επικυρώνεται από τα ΜΜΕ. Παράλληλα χρησιμοποιείται το α' πληθυντικό πρόσωπο για να εκφράσει μια συλλογική θέση *απέχουμε / στη χώρα μας / πρέπει να τη θεωρούμε / είτε εμείς είτε οι άλλοι*, η οποία όμως αποτελεί τη φωνή της κυρίαρχης ομάδας η οποία εκφράζεται μέσω του δημοσιογράφου και η οποία αναγνωρίζει την επιτυχία των ατόμων. Τέλος, η συχνή χρήση γενικευτικών εννοιών ως υποκείμενα *Σtereότυπα, ταμπέλες, προκαταλήψεις / Ένα βαρύ φορτίο / Τα στερεότυπα έχουν κρυφό φύλλο την άγνοια / Η φτώχεια, η περιθωριοποίηση και ο ρατσισμός / μια Πολιτεία* μετατοπίζει την ευθύνη σε αφηρημένες οντότητες.

Στο οπτικό επίπεδο η επιλογή κοντινών και μεσαίων πλάνων στα πρόσωπα που μιλούν και η ισάξια γωνία λήψης σε αντίθεση με τα μακρινά πλάνα των καταυλισμών δημιουργούν μια σχέση οικειότητας και ισότητας ανάμεσα στον θεατή και τον ομιλητή. Τα πρόσωπα παρουσιάζονται ως ισότιμα, αποδεκτά υποκείμενα. Η αίσθηση οικειότητας και αποδοχής ενισχύεται και από το φωτεινό περιβάλλον και το καθαρό κάδρο που πλαισιώνει την αφήγησή τους. Τέλος, ο δημοσιογράφος - αφηγητής, η φωνή του οποίου πλαισιώνει το βίντεο δεν μεταφέρει απλά τις ιστορίες των προσώπων, αλλά αξιολογεί, ερμηνεύει και καθοδηγεί την πορεία της αφήγησης. Τα ΜΜΕ δεν καταγράφουν απλώς την επιτυχία, τη νομιμοποιούν. Η δημόσια προβολή δίνει νόημα και κύρος στο επίτευγμα και ενισχύει την αναγνώρισή του και από την κοινωνία.

Ως προς την κειμενική λειτουργία η οργάνωση του λόγου και οι επιλογές θέματος – ρήματος συμβάλλουν στην ανάδειξη της επιτυχίας των Ρομά ως εξαίρεσης, ως σπάνιου και εξαιρετικού φαινομένου, το οποίο οφείλεται κυρίως στην υπέρβαση των δυσκολιών από τα ίδια τα άτομα χάρις στις ικανότητες και στην προσπάθειά τους. Στις αφηγήσεις ή τα σχόλια των δημοσιογράφων συχνά τοποθετούνται στη θέση του θέματος αφηρημένες έννοιες ή απρόσωπες εκφράσεις *Σtereότυπα, ταμπέλες, προκαταλήψεις / Είναι προκαθορισμένο το μέλλον / Τα εμπόδια για τη διαφορετική πορεία / Τα στερεότυπα έχουν κρυφό φύλλο την άγνοια / Χρειάζεται μια πολιτεία σύμμαχο*. Με τον τρόπο αυτό η ευθύνη μετατοπίζεται από συγκεκριμένα πρόσωπα ή θεσμούς σε γενικευμένες έννοιες, οι φορείς των στερεοτύπων και των ταμπελών δεν δηλώνονται με σαφήνεια, ενώ η δράση για την αντιμετώπιση του προβλήματος αποτελεί γενική

αναγκαιότητα και όχι υποχρέωση συγκεκριμένων ατόμων ή θεσμών. Αντίστοιχα σε άλλα σημεία των κειμένων η οργάνωση του λόγου ξεκινά από τον περιορισμό, τα εμπόδια και καταλήγει στην υπέρβαση τους από το άτομο τονίζοντας την ατομική επιτυχία κόντρα στις χαμηλές προσδοκίες της κοινωνίας και τα στερεότυπα *ο δρόμος είναι αβάσταχτα δύσβατος ... Ο Γιώργος, όμως, δεν σταμάτησε ποτέ να προσπαθεί. Μέχρι που τελικά κατάφερε να φορέσει τη λευκή ποδιά / Ο Γιάννης Γεωργίου διαβάζει από μικρός. Συνέχεια. / Η Μαρία Παλόμα δεν το έβαλε κάτω. Συνέχισε να προσπαθεί μέχρι να αλλάξει την εικόνα*. Η επιτυχία αυτή αναγνωρίζεται από τα ΜΜΕ και αναδεικνύεται ως εξαίρεση.

Οπτικά, η αφήγηση οργανώνεται γύρω από τον επιτυχημένο Ρομά. Αυτός αποτελεί την κεντρική εικόνα, ενώ οι εικόνες του καταυλισμού ή της παραβατικότητας βρίσκονται στο περιθώριο της αφήγησης. Η κάμερα εστιάζει στο πρόσωπο σταθερά και όχι στο background με εξαίρεση κάποια αντικείμενα. Το μοντάζ εικόνων από τη ζωή στον καταυλισμό και το παρελθόν των προσώπων με εικόνες από την παρούσα επαγγελματική και ακαδημαϊκή πορεία συνοδεύεται από ρυθμική μουσική και με αυτό τον τρόπο παρουσιάζεται ομαλά η πορεία προς την επιτυχία ως αποτέλεσμα υιοθέτησης του «κανονικού» τρόπου ζωής, της ένταξης στην επίσημη εκπαίδευση και της αναγνώρισης από τα ΜΜΕ (βλ. Παράρτημα Α, Πίνακας 4).

4.2 Ανάλυση στο μακροεπίπεδο

Στο μακροεπίπεδο η ανάλυση εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο οι κατηγορίες των επιτυχημένων Ρομά εμφανίζονται στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο. Τα κείμενα που αναλύσαμε, εκτός από τις προσωπικές αφηγήσεις των ατόμων που περιέχουν, αναπαράγουν κυρίαρχες κοινωνικές ιδεολογίες, νοήματα και καταδεικνύουν τις συνθήκες υπό τις οποίες αναγνωρίζεται η επιτυχία. Οι θετικές αναπαραστάσεις και η αναγνώριση της επιτυχίας των Ρομά μπορούν να συνυπάρχουν με ποιο συγκαλυμμένες μορφές αντιτισιγγανισμού. Ακόμη και στους αντιρατσιστικούς λόγους συχνά αναπαράγονται έμμεσα στερεοτυπικές και ρατσιστικές αντιλήψεις σε περιπτώσεις που η κοινωνική αποδοχή συνδέεται με την αφομοίωση ή τη συμμόρφωση προς τις κοινωνικές προσδοκίες και η αναγνώριση της επιτυχίας με την εξαίρεση από τον κανόνα της πλειονοτικής ομάδας.

4.2.1 Αντιρατσιστικές προσπάθειες προώθησης και θετικής αναπαράστασης των Ρομά

Μέσα από τα κείμενα και τα βίντεο που αναλύθηκαν προβάλλονται δημόσια οι επιτυχημένοι Ρομά. Σε μια κοινωνία, όπως η ελληνική, όπου ακόμη και σήμερα οι Ρομά συνδέονται με στερεότυπα όπως η φτώχεια, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, η απόκλιση από τον τρόπο ζωής της πλειονοτικής κοινωνίας, η ανάδειξη αυτών των ατόμων αμφισβητεί αυτές τις αντιλήψεις.

Η προβολή της επιτυχίας αυτών των προσώπων ανατρέπει την προκατασκευασμένη εικόνα που υπάρχει για τους Ρομά ως μια ομοιογενή ομάδα με συγκεκριμένα κοινά χαρακτηριστικά. Η επιτυχία σε αυτές τις περιπτώσεις δεν προβάλλεται μόνο ως ατομικό επίτευγμα, αλλά λειτουργεί και ως προσπάθεια ανατροπής των κοινωνικών προκαταλήψεων για όλη την ομάδα. Τα κείμενα αυτά, λοιπόν, μπορούν να θεωρηθούν ως αντιρατσιστική προσπάθεια προβολής των Ρομά στον δημόσιο λόγο και θετικής αναπαράστασης τους, καθώς ενισχύουν την αποδοχή τους από την κοινωνία και τους προσδιορίζουν ως ισότιμα μέλη της κοινωνίας.

4.2.2 Η αναγνώριση της επιτυχίας ως υπόρρητη μορφή αντιτσιγγανισμού

Με μια πρώτη ματιά, οι αφηγήσεις επιτυχίας των Ρομά που αναλύθηκαν έχουν αντιρατσιστικό χαρακτήρα, καθώς επικεντρώνονται στη θετική αναπαράσταση των υποκειμένων και εξαίρουν την επιτυχία τους. Η αναγνώριση της επιτυχίας, όμως, μπορεί να έχει και αντιφατικά νοήματα. Στα κείμενα η καταγωγή των ατόμων αποτελεί κεντρικό στοιχείο, το οποίο τονίζεται ήδη από τον τίτλο και προβάλλεται σε όλα τα σημεία της αφήγησης.

Η επιτυχία για τους Ρομά αποκτά μεγάλη σημασία λόγω της καταγωγής τους, δεν αποτελεί ένα ενδεχόμενο όπως για όλα τα μέλη της κοινωνίας, αλλά κάτι αξιοσημείωτο επειδή αφορά ένα μέλος αυτής της ομάδας. Η έμφαση δεν δίνεται στο επίτευγμα και στην πορεία που προηγήθηκε ως αυτό, αλλά στην υπέρβαση της ταυτότητας του Ρομά και των δυσκολιών την ακολουθούν. Προϋποτίθεται δηλαδή μια προσδοκία αποτυχίας για τους Ρομά, η οποία δεν είναι φανερή, αλλά προκύπτει από τον τρόπο προβολής της επιτυχίας ως εξαίρεσης. Για τους Ρομά είναι αναμενόμενο να μην σπουδάσουν, να κάνουν παραδοσιακά επαγγέλματα όπως το γυρολογικό εμπόριο, να ζουν σε καταυλισμούς και να έχουν παραβατική συμπεριφορά. Η φοίτηση στο πανεπιστήμιο, η ενασχόληση με επαγγέλματα κύρους και ο τρόπος ζωής σύμφωνα με τους νόμους και τα χαρακτηριστικά του τρόπου ζωής της κυρίαρχης ομάδας στην κοινωνία θεωρούνται υπέρβαση και εξαίρεση σε σχέση με αυτό που αναμένεται από την υπόλοιπη κοινωνία να ακολουθήσουν.

Η οπτική αυτή δεν έχει ρατσιστικές προθέσεις, αντίθετα διατυπώνεται μέσω θετικών αξιολογήσεων. Αν και θετική, αναπαράγει όμως την αντίληψη ότι η εκπαιδευτική, επαγγελματική, κοινωνική επιτυχία αποτελεί εξαίρεση για τους Ρομά και δεν θεωρείται μια συνηθισμένη κοινωνική διαδρομή. Έτσι η αναγνώριση της επιτυχίας μπορεί να λειτουργήσει ως μια υπόρρητη μορφή αντιτισιγανισμού, καθώς προϋποθέτει την αφομοίωση στις πλειονοτικές αξίες και επιβεβαιώνει τις στερεοτυπικές προσδοκίες της κοινωνίας για τους Ρομά.

4.2.3 Η αναγνώριση της επιτυχίας ως αφομοιωτική πρακτική

Η αφομοίωση αποτελεί τον κεντρικό άξονα που διατρέχει όλες τις κατηγορίες επιτυχίας και προβάλλεται ως προϋπόθεση ένταξης. Η μόρφωση, το επάγγελμα, ο τρόπος ζωής αποτελούν επιμέρους στοιχεία της πορείας προς την επιτυχία σύμφωνα με τα κοινωνικά κριτήρια και τις κοινωνικές νόρμες. Η επιτυχία λοιπόν εξαρτάται από τον βαθμό προσαρμογής, αφομοίωσης που εμφανίζει κανείς με τα κοινωνικά πρότυπα.

Σε αυτό το πλαίσιο, η εκπαίδευση και η μόρφωση αναδεικνύεται κεντρική προϋπόθεση για την κοινωνική κινητικότητα, αλλά και ένα κριτήριο αξιολόγησης του ατόμου. Η γνώση προβάλλεται ως ο μοναδικός δρόμος για την υπέρβαση του αποκλεισμού και την επιτυχία. Ωστόσο, οι αφηγήσεις εστιάζουν κυρίως στην ατομική προσπάθεια και διαδρομή και αποσιωπώνται βασικές ανισότητες και εμπόδια που διαμορφώνουν την εκπαιδευτική διαδρομή των Ρομά. Η ευθύνη για την επιτυχία μετατοπίζεται από την κοινωνία στο ίδιο το άτομο.

Αντίστοιχα και το επάγγελμα αποτελεί δείκτη κοινωνικής ανέλιξης και νομιμότητας. Κεντρικό θέμα στις αφηγήσεις των ατόμων είναι η μετάβαση από απαξιωμένες μορφές εργασίας σε θεσμικά αναγνωρισμένα επαγγέλματα. Οι επαγγελματικές διαδρομές που θεωρούνται επιτυχημένες είναι εκείνες που έχουν απομακρυνθεί από τις παραδοσιακές, άτυπες ασχολίες των Ρομά, όπως το γυρολογικό εμπόριο. Η ενασχόληση με διαφορετικά επαγγέλματα συνδέεται με την απομάκρυνση από την παρανομία και την παραβατικότητα και την υιοθέτηση ενός πιο ηθικού τρόπου ζωής. Έτσι η επαγγελματική ένταξη ταυτίζεται με την κοινωνική αποδοχή και μέσω αφομοιωτικών πρακτικών στον επαγγελματικό τομέα αξιολογούνται και νομιμοποιούνται κάποιες μορφές εργασίας εις βάρος άλλων.

Ο τρόπος ζωής συνιστά έναν ακόμη κρίσιμο άξονα μέσα από τον οποίο αξιολογείται η επιτυχία. Η συμμόρφωση ως προς τις κοινωνικές νόρμες, η οργάνωση της ζωής (τόπος κατοικίας,

ανέσεις, μορφή οικογένειας), η απόσταση από την παραβατικότητα και η γλωσσική συμπεριφορά αποτελούν κριτήρια κοινωνικής ένταξης. Η επιτυχία συνδέεται μέσα στα κείμενα στενά με πρακτικές που εντάσσονται στην κοινωνική νόρμα και αποτελούν κοινωνικές και θεσμικές προσδοκίες. Η αφομοίωση με αυτά τα χαρακτηριστικά του τρόπου ζωής αποτελεί αυτονόητο βήμα προς την ένταξη, ενώ τα αντίθετα χαρακτηριστικά του παραδοσιακού τρόπου ζωής τους λειτουργούν ως εμπόδιο στην επιτυχία. Η γλωσσική αφομοίωση παρουσιάζεται επίσης ως αναγκαίο χαρακτηριστικό, καθώς η γνώση και η χρήση της ελληνικής αποτελεί προϋπόθεση συμμετοχής στην κοινωνική ζωή, ενώ η ρομανί αναγνωρίζεται κυρίως ως χαρακτηριστικό μια κλειστής ομάδας. Η γλωσσική προσαρμογή όμως θεωρείται ευθύνη του ατόμου, το οποίο καλείται να εναλλάσσει τη γλωσσική του ταυτότητα προκειμένου να διευκολύνει την κοινωνική του ένταξη. Η επιτυχία λοιπόν συνδέεται με την εγκατάλειψη του τρόπου ζωής που προβάλλεται ως «προβληματικός» για τη σύγχρονη κοινωνία.

Ιδιαίτερη σημασία έχει ο ρόλος των ΜΜΕ και των δημόσιων θεσμών για την αναγνώριση της επιτυχίας. Μέσα από τους τίτλους, την οργάνωση του λόγου και τις αξιολογικές παρεμβάσεις, ο δημοσιογραφικός λόγος επιλέγει και εστιάζει σε συγκεκριμένα στοιχεία προβάλλοντας την επιτυχία ως εξαίρεση που αξίζει να αναδειχθεί. Οι ιστορίες επιτυχίας που αναδεικνύονται κυρίως, είναι αυτές που αποκλίνουν περισσότερο από τα στερεότυπα. Έτσι προβάλλεται η επιτυχία ως εξαίρεση και όχι ως αυτονόητο δικαίωμα όλων. Μέσω του δημοσιογραφικού λόγου, λοιπόν, επιβραβεύεται η ατομική υπέρβαση των στερεοτύπων και αναπαράγονται οι κοινωνικές ανισότητες.

Συνολικά στο μακροεπίπεδο ο επιτυχημένος Ρομά αναπαρίσταται μέσα σε ένα αφομοιωτικό πλαίσιο, όπου η ατομική υπέρβαση, η προσαρμογή ως προς τον τρόπο ζωής, τη μόρφωση και την εργασία και η συμμόρφωση με τις κοινωνικές νόρμες αποτελούν προϋποθέσεις της κοινωνικής αποδοχής. Η επιτυχία παρουσιάζεται ως ατομικό επίτευγμα, προϊόν προσωπικής προσπάθειας και όχι ως αποτέλεσμα θεσμικών μεταρρυθμίσεων και διεκδικήσεων της κοινωνίας. Η επιτυχία λοιπόν επιβραβεύεται, αναδεικνύεται και αναγνωρίζεται υπό όρους και έτσι αυξάνεται το χάσμα ανάμεσα στον επιτυχημένους και στους μη επιτυχημένους.

4.2.4 Η αφομοιωτική πρακτική ως εκδήλωση ρευστού αντιτσιγγανισμού

Μέσα από την ανάλυση των κειμένων γίνεται αντιληπτό πως η θετική αναγνώριση των Ρομά δεν συνεπάγεται την απαλοιφή των ρατσιστικών αντιλήψεων και του αντιτσιγγανισμού στον δημόσιο λόγο. Αντίθετα, η αποδοχή και η αναγνώριση των Ρομά γίνεται υπό όρους και συγκεκριμένες κοινωνικές προϋποθέσεις, οι οποίες ορίζουν ποιος θεωρείται επιτυχημένος και

ποιος γίνεται αποδεκτός από την πλειονοτική κοινωνία. Η αποδοχή των Ρομά και η ισότιμη ένταξή τους στην κοινωνία δεν είναι αυτονόητο δικαίωμά τους, αλλά προκύπτει από τη συμμόρφωσή τους σε συγκεκριμένες κοινωνικές επιταγές.

Η εκπαίδευση, η επαγγελματική ανέλιξη, η καλή οικονομική κατάσταση, η νομιμότητα και ο σύγχρονος τρόπος ζωής είναι χαρακτηριστικά που βοηθούν τα άτομα που τα διαθέτουν, να ανελιχθούν κοινωνικά και να γίνονται αποδεκτά ως επιτυχημένα. Τα χαρακτηριστικά αυτά δικαιολογούν και νομιμοποιούν την προβολή αυτών των ατόμων στα ΜΜΕ και τον δημόσιο λόγο, ενώ παράλληλα αποκλείουν από την κοινωνία τα υπόλοιπα άτομα της ομάδας που δεν έχουν κατορθώσει να τα αποκτήσουν. Η μεγάλη έμφαση στα στοιχεία αυτά ως χαρακτηριστικά επιτυχίας δείχνει ότι κοινωνική αποδοχή δεν είναι ισότιμο δικαίωμα όλων των Ρομά. Αν και οι αναφορές αυτές έχουν αντιρατσιστικό σκοπό, συμβάλλουν στην αναπαραγωγή διακρίσεων ανάμεσα σε αυτούς που ανταποκρίνονται στις προσδοκίες της κοινωνίας και σε αυτούς που δεν τα καταφέρνουν. Οι επιτυχημένοι Ρομά προβάλλονται ως εκείνοι που κατάφεραν να ξεπεράσουν τις αντίξοες συνθήκες που συνδέονται με την ταυτότητά τους, διέψευσαν τα στερεότυπα και υπερβήκανε τον «κανόνα».

Σε αυτό το πλαίσιο εκδηλώνεται ο ρευστός αντιτσιγγανισμός, καθώς δεν γίνεται σαφής διάκριση και απόρριψη των Ρομά, αλλά η αποδοχή τους διαφοροποιείται με πιο έμμεσους τρόπους. Οι Ρομά γίνονται αποδεκτοί όταν είναι μορφωμένοι, επιτυχημένοι επαγγελματικά, ακολουθούν τους νόμους και ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της κυρίαρχης κοινωνίας. Η αποδοχή ή η απόρριψη δεν αφορά την ταυτότητα του Ρομά αλλά τη συμμόρφωση με τις κυρίαρχες νόρμες. Στα κείμενα γίνεται προσπάθεια να αμφισβητηθούν τα παραδοσιακά στερεότυπα και οι ρατσιστικές αντιλήψεις σχετικά με τους Ρομά. Ωστόσο, σε πολλές περιπτώσεις η αναγνώριση γίνεται με τη μορφή της αφομοίωσης, της εξαίρεσης και της ατομικής υπέρβασης, γεγονός που συντηρεί στην πραγματικότητα τις αντιτσιγγανικές αντιλήψεις. Ο αντιρατσιστικός λόγος μπορεί να συνυπάρχει με τον ρευστό αντιτσιγγανισμό στον λόγο των ΜΜΕ. Με αυτό τον τρόπο δημιουργούνται αντιφατικές αναπαραστάσεις των Ρομά και συντηρούνται οι στερεοτυπικές ιδεολογίες, ενώ δεν αντιμετωπίζεται ουσιαστικά το ζήτημα της κοινωνικής ένταξης των Ρομά.

5. Συμπεράσματα

Στόχος της εργασίας ήταν η μελέτη των τρόπων με τους οποίους γίνεται η αναπαράσταση της επιτυχίας των Ρομά σε δημόσια κείμενα και πώς αυτές οι θετικές αναπαραστάσεις μπορούν να εμπεριέχουν στοιχεία ρευστού ρατσισμού και αντιτισιγγανισμού. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει το γεγονός ότι η αναγνώριση της επιτυχίας μπορεί να λειτουργεί ταυτόχρονα ως αντιρατσιστικός λόγος και μια πιο συγκαλυμμένη μορφή ρατσισμού.

Ως μεθοδολογικό εργαλείο αξιοποιήθηκε η Κριτική Ανάλυση Λόγου, σύμφωνα με την οποία εξετάστηκαν οι γλωσσικές και σημειωτικές επιλογές στο μικροεπίπεδο και τα αντίστοιχα κοινωνικά νοήματα με τα οποία συνδέονται στο μακροεπίπεδο. Από την ανάλυση αυτή προκύπτει ότι τα κείμενα που μελετήθηκαν αποτελούν θετικές αναφορές σχετικά με τους Ρομά που στοχεύουν στην προβολή προσώπων που διακρίνονται στον χώρο της εκπαίδευσης, της εργασίας και γενικά στην κοινωνία.

Στο μικροεπίπεδο μέσα από την ανάλυση των γλωσσικών και οπτικών επιλογών εντόπισα πως η μόρφωση, το επάγγελμα, ο τρόπος ζωής και η συμμόρφωση με τους νόμους αποτελούν βασικές κατηγορίες με βάση τις οποίες αναπαρίσταται η επιτυχία. Σε όλα τα κείμενα που αναλύθηκαν οι κατηγορίες αυτές αποτελούν κεντρικούς άξονες γύρω από τους οποίους χτίζεται η ταυτότητα του επιτυχημένου Ρομά.

Στο μακροεπίπεδο, η αναγνώριση της επιτυχίας αναλύθηκε ως αντιρατσιστική αναφορά αλλά και ως αναφορά που συνδέεται με μορφές κοινωνικού αποκλεισμού και διακρίσεων. Συγκεκριμένα, εντοπίστηκε πως οι αντιρατσιστικές, θετικές αναπαραστάσεις εμπεριέχουν αντιφάσεις. Σε αρκετές περιπτώσεις η επιτυχία προβάλλεται ως εξαίρεση, ως κάτι ασυνήθιστο, τονίζοντας την προσδοκία αποτυχίας για την υπόλοιπη ομάδα των Ρομά. Επιπλέον, η αναφορά στην επιτυχία γίνεται ταυτόχρονα με την αναφορά στην ταυτότητα του Ρομά, η οποία της προσδίδει μεγαλύτερη αξία. Αυτός ο τρόπος προβολής της επιτυχίας αναπαράγει υπόρρητες μορφές αντιτισιγγανισμού. Παράλληλα, η ανάλυση έδειξε πως η αναγνώριση της επιτυχίας συνδέεται με διαδικασίες αφομοίωσης και συμμόρφωσης στα πρότυπα της πλειονοτικής κοινωνίας. Τα στοιχεία αυτά συνδέονται με την παρουσία ρευστού ρατσισμού, αφού η διάκριση και ο αποκλεισμός δεν γίνονται ευθέως, αλλά ενισχύονται μέσω της αποδοχής υπό όρους. Συνολικά, μέσα από την έρευνα είναι φανερό πως αντιρατσιστικός λόγος και ο ρευστός ρατσισμός μπορούν να συνυπάρχουν στο ίδιο κείμενο δημιουργώντας αντιφατικές αναπαραστάσεις των Ρομά. Τα κείμενα που αναφέρονται στην επιτυχία φαινομενικά

απορρίπτουν τα αρνητικά στερεότυπα, όμως ενδέχεται να αναπαράγουν πρακτικές εξαίρεσης, αφομοίωσης και διακρίσεων που συνδέονται με σύγχρονες μορφές αντισιγγανισμού.

Τα ευρήματα αυτής της εργασίας έχουν μεγάλη σημασία σε σχέση με τη διερεύνηση των μορφών του αντισιγγανισμού που συχνά περνούν απαρατήρητες. Επιπλέον, εμπλουτίζουν τη την επιστημονική έρευνα και βιβλιογραφία σχετικά με την αναπαράσταση των Ρομά στον δημόσιο λόγο των ΜΜΕ και αναδεικνύουν τη σημασία της θεωρίας του ρευστού ρατσισμού για την κατανόηση των σύγχρονων μορφών ρατσισμού. Στον χώρο της εκπαίδευσης τα αποτελέσματα της μελέτης μπορούν να αξιοποιηθούν για την ανάπτυξη του κριτικού γραμματισμού απέναντι σε αντίστοιχες μορφές ρατσιστικής και στερεοτυπικής ιδεολογίας. Επίσης μπορούν να αξιοποιηθούν με σκοπό την ευαισθητοποίηση σχετικά με τον τρόπο αναπαράστασης των Ρομά στα ΜΜΕ.

Στη συγκεκριμένη εργασία εξετάστηκε ένας μικρός αριθμός κειμένων με κεντρικό θέμα την επιτυχία των Ρομά. Μελλοντικές έρευνες θα μπορούσαν να αναλύσουν ένα μεγαλύτερο σώμα κειμένων, διαφορετικά είδη λόγου, για παράδειγμα πολιτικούς λόγους, τραγούδια κ.α. με σκοπό τη διερεύνηση της ύπαρξης ρευστού ρατσισμού σε θετικές αναπαραστάσεις. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον θα παρουσίαζε και η μελέτη του τρόπου με τον οποίο οι ίδιοι οι Ρομά αντιλαμβάνονται την επιτυχία, την κοινωνική αναγνώριση και την κοινωνική αποδοχή, να διερευνηθούν, δηλαδή, οι δικές τους αντιλήψεις και η παρουσία ρευστών μορφών ρατσισμού στους δικούς τους λόγους.

Βιβλιογραφία

Archakis, A., Lampropoulou, S., & Tsakona, V. (2018). *“I’m not racist but I expect linguistic assimilation”: The concealing power of humor in an anti-racist campaign*. Discourse, Context & Media, 23, 53-61. <https://doi.org/10.1016/j.dcm.2017.03.005>

Αρχάκης, Α., Καραχάλιου, Ρ., & Τσακώνα, Β. (Επιμ.). (2023). *Ιχνηλατώντας τη διείσδυση του ρατσισμού στον αντιρατσιστικό λόγο: Μελέτες για τον ρευστό ρατσισμό*. Αθήνα: Πεδίο.

Αρχάκης, Α., Καραχάλιου, Ρ., Τσάμη, Β., & Λαζανάς, Α. (2023). Το εξειδικευμένο σώμα αντιρατσιστικών κειμένων TRACE: Ανιχνεύοντας τον ρατσισμό σε ένα σώμα αντιρατσιστικών κειμένων για μεταναστευτικούς και προσφυγικούς πληθυσμούς. Στο Α. Αρχάκης, Ρ. Καραχάλιου, & Β. Τσακώνα (Επιμ.), *Μελέτες για τον ρευστό ρατσισμό* (σσ. 51-125). Εκδόσεις Πεδίο.

Barsky R. F. (1994). *Constructing a productive other: Discourse theory and the Convention refugee hearing*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.

Bonnett, A. (2000). *Anti – Racism*. London: Routledge

Breazu, P., & Machin, D. (2019). *Racism toward the Roma through the affordances of Facebook: bonding, laughter and spite*. Discourse & Society, 30(4), Doi: [10.1177/0957926519837396](https://doi.org/10.1177/0957926519837396)

Breazu, P., & Machin, D. (2021). Using humor to disguise racism in television news: The case of the Roma. *HUMOR: International Journal of Humor Research*, 35(1), Doi: [10.1515/humor-2021-0104](https://doi.org/10.1515/humor-2021-0104)

Council of Europe, Committee of Experts on Roma and Traveller Issues (ADI-ROM). (2020). *Antigypsyism: Causes, prevalence, consequences, possible responses*. Council of Europe

Council of Europe. (2022). *Portrayal of Roma in TV broadcasting*. Strasbourg: Council of Europe.

ERGO Network. (2023). *Guidelines on countering antigypsyism*. Brussels: ERGO Network

Erjavec, K. (2001). *Media representation of the discrimination against the Roma in Eastern Europe: The case of Slovenia*. Discourse & Society, 12(6), 699–727. <https://www.jstor.org/stable/42888400>

Fairclough, N. (1989). *Language and power*. London: Longman

- Fairclough, N. (1992). *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press
- Fairclough, N. (2001, January 1). *Critical Discourse Analysis*. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/281506450_Critical_Discourse_Analysis
- International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA). (2020). *Working definition of antigypsyism/anti-Roma discrimination*. <https://holocaustremembrance.com/resources/working-definition-antigypsyism-anti-roma-discrimination>
- Kroon, A. C., Kluknavská, A., Vliegenthart, R., & Boomgaarden, H. G. (2016). *Victims or perpetrators? Explaining media framing of Roma across Europe*. European Journal of Communication, 31(4), 375–392. https://pure.uva.nl/ws/files/2751756/179129_375.full.pdf
- Λύκου, Χ. (2000). Η συστημική λειτουργική γραμματική του Μ.Α.Κ. Halliday. *Γλωσσικός Υπολογιστής II*. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας. <https://www.komvos.edu.gr/periodiko/periodiko2nd/articles/lykoy/index.htm>
- McGarry, A. (2018, February 14). Romaphobia. The last acceptable racism? *Political Critique* <https://krytykapolityczna.pl/political-critique-archive/romaphobia-the-last-acceptable-racism>
- Μητσκοπούλου, Β. (2001). Λόγος. Στο Α.Φ. Χρηστίδης (επιμ.) *Λόγος και κείμενο*. Στο Ηλεκτρονικός Κόμβος για την υποστήριξη των διδασκόντων την Ελληνική Γλώσσα. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας http://www.komvos.edu.gr/glwssa/logos_keimeno/1_1/thema_1_1.htm
- News247.gr. (2023). «Σπούδασα με ένα κράτος να με στιγματίζει επειδή είμαι Ρομά». <https://www.news247.gr/magazine/reportage/spoudasa-me-ena-kratos-na-me-simadevei-epeidi-eimai-roma/>
- Παπαδημητρίου, Δ. (2016). *Οι αναπαραστάσεις των Ρομά στον τοπικό τύπο της Ρόδου*. Διαθέσιμο στο ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/309953963_Oi_anaparastaseis_ton_Roma_ston_topiko_typo_tes_Rodou
- Παπαδημητρίου, Φ. (2010). Η κοινωνική σημειωτική προσέγγιση της οπτικής επικοινωνίας. Εισαγωγική Σημείωση. Στο G. Kress & T. van Leeuwen, *Η Ανάγνωση των Εικόνων* (σσ. 7–24). Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

SKAI.gr. (2024, Δεκέμβριος 2). *Νεαρός Ρομά μιλά για την απόφαση να αλλάξει ζωή και από τη φυλακή να βρεθεί στο Πανεπιστήμιο*. YouTube.

<https://www.youtube.com/watch?v=nvrHloaaB-Y>

Στάμου, Α.Γ. (2011). Η κριτική ανάλυση λόγου των περιβαλλοντικών κειμένων: Προς μια κριτική γλωσσική επίγνωση. *12 κείμενα για τη γλωσσολογία: Πρακτικά των ετήσιων συναντήσεων του Τομέα Γλωσσολογίας*, Πινακάτες Πηλίου: Κοντύλι, 179-193.

Στάμου, Α.Γ. (2014). Η κριτική ανάλυση λόγου: Μελετώντας τον ιδεολογικό ρόλο της γλώσσας. Στο Μ. Γεωργαλίδου, Μ. Σηφianού, Β. Τσάκωνα (επιμ.), *Ανάλυση λόγου: Θεωρία και εφαρμογές*. Νήσος: Αθήνα, 149-187.

Σταύρος - Ραφαήλ Γιουβάνης, interview by Χριστίνα Καραδήμου. 24/03/2022, Istorima Digital Archive, Online: <https://archive.istorima.org/en/interviews/EL-21727>

Tsakona, V. & Archakis, A. & Karachaliou, R. (2020). Liquid racism in the Greek anti-racist campaign #StopMindBorders. *Journal of Language Aggression and Conflict*, 8(2), 232-261. DOI:[10.1075/jlac.00036.tsa](https://doi.org/10.1075/jlac.00036.tsa)

Τσάμη, Β., Σκούρα, Ε. & Αρχάκης, Α. (2021): Η συνύπαρξη του ρατσιστικού και του αντιρατσιστικού λόγου σε ανέκδοτα για μεταναστευτικούς και προσφυγικούς πληθυσμούς: Μια κριτική ανάλυση του ρευστού ρατσισμού. *Γλωσσολογία*, 29, 59-75
<https://glossologia.phil.uoa.gr>

UNICEF Greece. (2021, 24 Νοεμβρίου). *Μια συζήτηση με την 27χρονη Μαριάννα από τον Δενδροπόταμο*. UNICEF Ελλάδα. <https://www.unicef.org/greece/δημοσιεύσεις/μια-συζήτηση-με-την-27χρονη-μαριάννα-από-τον-δενδροπόταμο>

Van Dijk, T. A. (1991). *Racism and the Press*. London and New York: Routledge.

van Dijk, T. A. (2008). *Discourse, power and access*. In T. A. van Dijk, *Discourse and power* (pp. 84–104). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-1-137-07299-3_3

Van Dijk, T.A. (2020). Κριτικές Σπουδές Λόγου: Μια κοινωνιογνωσιακή προσέγγιση. Στο Σ. Μπουκάλα & Α.Γ. Στάμου (Επιμ.), *Κριτική Ανάλυση Λόγου: (Από)δομώντας την ελληνική πραγματικότητα* (σελ. 101-143). Νήσος

VICE Greece. (2022, Νοέμβριος 12). *Ρομά: Σπάζοντας τα στερεότυπα*. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=AOpI2oDLMyg>

Weaver, S. (2016). *The rhetoric of racist humor: US, UK and global race joking*. Routledge

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α – Πίνακες

1. Αναπαράσταση ως προς το μορφωτικό επίπεδο		
Αναπαραστατική λειτουργία	Διαπροσωπική λειτουργία	Κειμενική λειτουργία
Υλικές διαδικασίες = ενεργός ρόλος υποκειμένων <i>τελείωσα στο Λύκειο, πέρασα σε μια σχολή, αποφάσισα να σπουδάσω, να πάρω τον δρόμο της εκπαίδευσης και της μόρφωσης, μπήκα στο Πανεπιστήμιο</i>	Αφηγηματικές/επεξηγηματικές γλωσσικές πράξεις	Η μόρφωση κεντρικό θέμα των αφηγήσεων. Η τυπική εκπαίδευση αφετηρία επιτυχημένης πορείας/ένταξης
Νοητικές διαδικασίες = συνειδητή επιλογή υποκειμένων <i>ήθελα, πίστεψα, κατάλαβα, θεωρώ</i>	Επιστημική και αξιολογική τροπικότητα <i>ήθελα, έπρεπε, δεν γινόταν αλλιώς</i> Αξιολογικά επίθετα και ουσιαστικά <i>σημαντικό, σωστός δρόμος, μοναδική διέξοδος</i>	
Συσχετιστικές διαδικασίες: μόρφωση=επιτυχία/συμμόρφωση → ένταξη Κατηγορικές: <i>είμαι μορφωμένος, έγινε φοιτητής, δεν ήταν αγράμματος</i> Ταυτοποιητικές: <i>η μόρφωση ήταν το εισιτήριο, η εκπαίδευση είναι ο δρόμος, η μόρφωση, είναι μονόδρομος</i>	Πρωτοπρόσωπη δείξη = ατομική προσπάθεια Τριτοπρόσωπη δείξη= αποστασιοποίηση	

	Εικόνες από χώρους εκπαίδευσης/ μόρφωσης	Κοντινά και μεσαία πλάνα στα πρόσωπα, άμεσο βλέμμα = ισότιμη σχέση	Εναλλαγή εικόνων επιτυχημένων Ρομά με εικόνες καταυλισμών/ εμπορίου = μετάβαση
Οπτική σημειωτική	Εικόνες χώρων εκπαίδευσης Εναλλαγή εικόνων εκπαίδευσης και ζωής στους καταυλισμούς Κοινωνική ένταξη = επίσημο πλαίσιο εκπαίδευσης	Κοντινά πλάνα, οριζόντια γωνία λήψης, άμεσο βλέμμα = οικεία ισότιμη σχέση θεατή – υποκειμένου	Αντιπαράθεση εικόνων καταυλισμού με εικόνες εκπαιδευτικής επιτυχίας Πορεία προς την επιτυχία μέσω της εκπαίδευσης

2. Αναπαράσταση ως προς το επάγγελμα

Αναπαραστατική λειτουργία	Διαπροσωπική λειτουργία	Κειμενική λειτουργία
Υλικές διαδικασίες σχετικά με την επιλογή επαγγέλματος έκανα έναρξη επαγγέλματος, μπήκα στην αγορά εργασίας, Εργάζεται εκεί και το παραδοσιακό επάγγελμα των Ρομά πουλούσαν την πραμάτεια τους, οι Ρομά κάνουν τις δουλειές, ασκούσαν το γυρολογικό εμπόριο	αποφαντικές γλωσσικές πράξεις: πας να βρεις μια δουλειά και σε διώχνουν αξιολογικές γλωσσικές πράξεις: να αλλάξεις τη ζωή σου προς το καλύτερο, ακολουθούν τον κακό δρόμο Επάγγελμα= κοινωνικό φίλτρο Επαγγελματική επιτυχία = ηθική και κοινωνική αξία	Επάγγελμα = ταυτότητα κεντρικό θέμα – έναρξη αφήγησης

	Συσχετιστικές διαδικασίες; θεσμικά αναγνωρισμένη επαγγελματική ταυτότητα	Δεοντική τροπικότητα = επιθυμία για επαγγελματική αποκατάσταση <i>Όνειρό μου... θέλω να σπάσω τα στερεότυπα θέλω να εμπνέω τους ανθρώπους... θέλω να δουλέψω, Νοσοκόμος θέλω να γίνω</i>	Σχήμα αντίθεσης: Παραδοσιακές ασχολίες, παρανομία ≠ θεσμικά αναγνωρισμένο επάγγελμα, ένταξη
	Υλικές και συσχετιστικές διαδικασίες: διαδρομή για επαγγελματική ανέλιξη	Πρωτοπρόσωπη δείξη = ατομική φιλοδοξία/ επιθυμία <i>Όνειρό μου, θέλω</i>	Χρονική ακολουθία: Παρελθόν – γυρολογικό εμπόριο Παρόν – αλλαγή ζωής
	Εναλλαγή εικόνων γυρολόγων εμπόρων με εικόνες επαγγελματιών κύρους Εικόνες επιτυχημένων Ρομά με ωραία ρούχα, καθαρούς επαγγελματικούς χώρους και αντικείμενα	Κοντινά μετωπικά πλάνα = οικειότητα με τον επιτυχημένο Ρομά Μακρινά απρόσωπα πλάνα γυρολόγων εμπόρων	Ακολουθία εικόνων: Καταυλισμός/ γυρολογικό εμπόριο =>μόρφωση=> επιτυχία
Οπτική σημειωτική	Εναλλαγή εικόνων γυρολογικού εμπορίου/ επαγγελματιών κύρους Προβολή αντίστοιχων χώρων εργασίας	Κοντινά πλάνα σε χώρους και πρόσωπα επαγγελματιών κύρους Μακρινά πλάνα, απουσία βλέμματος στα παραδοσιακά επαγγέλματα	Κεντρικό θέμα του βιντεο το επάγγελμα Εναλλαγή εικόνων διαφορετικών επαγγελματιών με ζωνρή μουσική

3. Αναπαράσταση ως προς τον τρόπο ζωής		
Αναπαραστατική λειτουργία	Διαπροσωπική λειτουργία	Κειμενική λειτουργία
Υλικές διαδικασίες σχετικά με καθημερινές συνήθειες σύμφωνα με κοινωνικές νόρμες δεν είναι παντρεμένη / δεν μεγάλωσα στο γκέτο /ούτε έχω μπει φυλακή / μεγάλωσα σε ένα άλλο περιβάλλον... όχι σε καταυλισμό Υλικές διαδικασίες σχετικές με την αλλαγή ζωής θέλω να πάω κόντρα στο κατεστημένο / να περάσω στο αντίθετο ρεύμα / να σπάσω τα στερεότυπα / αποφάσισα να το αλλάξω αυτό	Αξιολογικές πράξεις λόγου Τρόπος ζωής σύμφωνα με τις νόρμες και τους νόμους και χρήση ελληνικής γλώσσας = προϋπόθεση ένταξης πρέπει να σπάσουμε αυτό το γκέτο / αλλά με την προϋπόθεση ότι θα μιλάς και την ελληνική / δεν είναι σωστός τρόπος να μην πας σχολείο...να παρανομείς θέλω να σπάσω τα στερεότυπα	Οργάνωση λόγου μέσω αντιθέσεων Η κοινότητα Ρομά που φέρει τα μη αποδεκτά χαρακτηριστικά ≠ Οι επιτυχημένοι Ρομά με διαφορετικό τρόπο ζωής υπόλοιποι τσιγγάνοι... μεγαλώνει σε καταυλισμό / στην εφηβεία θα παντρευτεί ≠ έχουμε διαφορετικό τρόπο ζωής / Δεν ακολουθούμε την μοίρα
Συσχετιστικές διαδικασίες σχετικά με τη γλώσσα μιλάμε την ελληνική γλώσσα / μιλάει μόνο ρομανές Νοητικές διαδικασίες σχετικά με την αντίληψη του ατόμου για την ανάγκη αλλαγής τρόπου	Αντιπαραβολή πρωτοπρόσωπης και τριτοπρόσωπης δείξης και γενικεύσεις – Διαχωρισμός κοινωνικών ομάδων με διαφορετικό τρόπο ζωής μιλάμε πιο ορθά την ελληνική ≠	Κεντρικό θέμα των αφηγήσεων η αλλαγή Η αρχή της αλλαγής / Ο Δενδροπόταμος μπορεί να αλλάξει / θέλω να πάω κόντρα στο κατεστημένο, να

ζωής κατάλαβα ότι καλώς ή κακώς αυτή είναι η πραγματικότητα / κατάλαβα ότι η εικόνα των Ρομά μπορεί να αλλάξει	η γλώσσα που μιλούν οι Ρομά αποφάσισα να το αλλάξω αυτό, δεν έχω μπει φυλακή ≠ ακολουθούν τον κακό δρόμο, τον δρόμο της παρανομίας	σπάσω τα στερεότυπα
Αιτιακές σχέσεις: Επιθυμία αλλαγής = υιοθέτηση πρακτικών ζωής σύμφωνα με τις κοινωνικές νόρμες όταν θες να αλλάξεις τη ζωή σου, προς το καλύτερο Επιλογή παραβατικής ζωής = φυλακή ≠ Επιλογή ζωής σύμφωνα με τους νόμους = ένταξη αν ακολουθείς αυτό το δρόμο ... μέσα στη φυλακή / αν έχεις ανθρώπους ... υπάρχει πολύ μεγάλη πιθανότητα να μην χαθείς	Δεοντική τροπικότητα = αναγκαιότητα αλλαγής Δεν πρέπει να παντρεύουμε πια τα παιδιά μας ενώ είναι ανήλικα / πρέπει να κάνουμε και εμείς πολλά πράγματα / πρέπει να σπάσουμε αυτό το γκέτο	Χρονική ακολουθία αλλαγής - Μετάβαση από τον προηγούμενο τρόπο ζωής στον διαφορετικό, στην επιτυχία Η αρχή της αλλαγής στη δική μου ζωή να επιλέξω έναν διαφορετικό δρόμο
Εικόνες καταυλισμών με σκουπίδια, πρόχειρες κατοικίες / Εικόνες καθαρών επαγγελματικών χώρων, εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και τακτοποιημένων σπιτιών	Κοντινά πλάνα επιτυχημένων Ρομά ≠ μακρινά πλάνα κατοικιών στους καταυλισμούς Εικόνες παραβατικότητας με απουσία βλέμματος και ανθρώπινης παρουσίας = γενίκευση χαρακτηριστικού	Εναλλαγή αντίθετων εικόνων Ακολουθία εικόνων σύμφωνα με την αφήγηση = πορεία ζωής προς την ένταξη

	Ομιλία στην ελληνική γλώσσα με ευχέρεια	παραβατικότητα για τους Ρομά	
Οπτική σημειωτική	Εικόνες καταυλισμού, ακαταστασίας ≠ εικόνες καθαρών, τακτοποιημένων σπιτιών Εικόνες-σύμβολα βίας, παραβατικότητας	Κοντινά πλάνα κατοικιών = αποδοχή τρόπου ζωής υποκειμένων Προβολή παραβατικών εικόνων ως χαρακτηριστικό όλης της ομάδας	Διαδρομή εικόνων: παιδική ηλικία στον καταυλισμό > επιτυχία > παραβατικότητα > αλλαγή, εκπαίδευση>ένταξη

4. Αναπαράσταση και αναγνώριση της επιτυχίας από τα ΜΜΕ και δημόσιους φορείς		
Αναπαραστατική λειτουργία	Διαπροσωπική λειτουργία	Κειμενική λειτουργία
Υλικές διαδικασίες = αλλαγή, μετάβαση Ρομά: Σπάζοντας τα στερεότυπα / Η γνώση σπάει τα γκέτο / Σπούδασα με ένα κράτος να με σημαδεύει, επειδή είμαι Ρομά / Νεαρός Ρομά μιλά για την απόφαση να αλλάξει ζωή και από τη φυλακή να βρεθεί στο Πανεπιστήμιο	Αξιολογικές πράξεις λόγου: Αναγνώριση επιτυχίας η γνώση σπάει τα γκέτο / απόφαση να αλλάξει ζωή Αναφορά, αμφισβήτηση στερεοτύπων Είναι άραγε έτσι; Είναι προκαθορισμένο το μέλλον κάποιων ανθρώπων λόγω καταγωγής;	Κεντρικό θέμα αφηρημένες έννοιες απρόσωπες εκφράσεις = Μετατόπιση ευθύνης Στερεότυπα, ταμπέλες, προκαταλήψεις / το μέλλον / Τα εμπόδια
Συσχετιστικές / ταυτοποιητικές διαδικασίες =	Τριτοπρόσωπη δείξη	Πορεία επιτυχίας

	στερεοτυπική ταυτότητα του Ρομά <i>Είσαι Ρομά, είσαι καλός μουσικός / είσαι παραβατικός, αναλφάβητος, γυρολόγος,</i> αιτιακές σχέσεις: φτώχεια = παρανομία, η συμμόρφωση και η επιτυχία απαιτούν προσπάθεια, υπέρβαση <i>παλιατζής, τσαντίρι, καταυλισμός</i>	Αναγνώριση της επιτυχίας των ατόμων <i>Ο Γιώργος / ο Σταύρος / η ιστορία του</i> Μετατόπιση ευθύνης <i>Στερεότυπα, ταμπέλες, προκαταλήψεις / Η φτώχεια, η περιθωριοποίηση και ο ρατσισμός</i> Χρήση α' πληθυντικού: ο δημοσιογράφος εκπροσωπεί την κυρίαρχη ομάδα	Δυσκολίες, εμπόδια – υπέρβαση – συμμόρφωση – επιτυχία <i>Ο Γιώργος δεν σταμάτησε ποτέ να προσπαθεί. κατάφερε να φορέσει τη λευκή ποδιά / Ο Γιάννης Γεωργίου διαβάζει από μικρός. Συνέχεια. / Η Μαρία Παλόμα δεν το έβαλε κάτω.</i>
	Εικόνες επίσημων χώρων εκπαίδευσης και επαγγελματικών χώρων (σχολεία, πανεπιστήμια, βιβλιοθήκες, δικηγορικό γραφείο) Εστίαση σε αντικείμενα επίσημης αναγνώρισης της επιτυχίας	Αξιολογικές κρίσεις δημοσιογράφου, καθοδήγηση της πορείας της συνέντευξης	Κεντρική εικόνα ο επιτυχημένος Ρομά, οι χώροι που κινείται και τα αντικείμενά τους.
Οπτική Σημειωτική	Εστίαση κάμερας σε αντικείμενα – σύμβολα επιτυχίας	Δημοσιογράφος – καθοδηγητής της αφήγησης	Μοντάζ αντιθετικών εικόνων με ρυθμική μουσική Εστίαση στην επιτυχία Αναγνώριση, νομιμοποίηση πορείας προς την επιτυχία

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β – Κείμενα

1. «Ρομά: Σπάζοντας τα στερεότυπα» (VICE Greece, 2022)

- Έχεις πάντα απέναντί σου πόρτες κλειστές, δηλαδή πας να βρεις μια δουλειά και μόλις σε βλέπουν λένε, φύγε από εδώ είσαι τσιγγάνος, φύγε από εδώ, δεν σε θέλω καν, φύγε.
- Σχεδόν κάθε χρονιά θα βρω σίγουρα έναν καθηγητή που θα είναι κάπως μαζί μου και κάθε μέρα θα πρέπει να προσπαθώ να του δείξω ότι δεν είμαι τελικά αυτό που νόμιζε, όπως και το καταφέρνω.
- Τα πράγματα βαθμιαία σιγά σιγά αρχίζουν να αλλάζουν. Όλο και περισσότερο έχουμε παιδιά μέσα από τις κοινότητες που σπουδάζουν.
- Ενώ κάποιος μπορεί να κάνει αυτή τη διαδρομή, να πηγαίνει νυχτερινό, να σπουδάζει, να γίνεται δικηγόρος, όλη αυτή η διαδρομή σε πολλά άτομα της ελληνικής κοινωνίας, αλλά ειδικά στην κοινότητα που προέρχομαι, δεν μεταφράζεται απαραίτητα σε επιτυχία.

(Αφηγητής) Στερεότυπα, ταμπέλες, προκαταλήψεις. Είσαι Ρομά, είσαι καλός μουσικός, έχεις καλή φωνή, χορεύεις καλά. Είσαι Ρομά, είσαι παραβατικός, αναλφάβητος, γυρολόγος, παλιατζής, τσαντίρι, καταυλισμός. Παλαιότερα δεν θα πήγαινες καν σχολείο. Τώρα μπορείς να πας κάποιες τάξεις, άντε και να τελειώσει και το δημοτικό. Είναι άραγε έτσι. Είναι προκαθορισμένο το μέλλον κάποιων ανθρώπων λόγω καταγωγής. Όποιος και αν καθορίζει τη μοίρα των ανθρώπων, είτε εμείς είτε οι άλλοι, οι ταμπέλες είναι σίγουρα ένα επιπλέον εμπόδιο. Ένα βαρύ φορτίο που κάνει ακόμα πιο δύσκολη την προσπάθεια όσων θέλουν να ζήσουν τα όνειρά τους μακριά από αυτό που πολλοί το ονομάζουν μοίρα.

(Λ.Κ.) Είμαι ο Λευτέρης Κωνσταντινίδης, είμαι δικηγόρος παρ' Αρείω Πάγω σήμερα και βρισκόμαστε στο μεγαλύτερο Πρωτοδικείο της χώρας, στην Ευελπίδων. Εδώ κάθε μέρα οι άνθρωποι προσπαθούν να απονεύσουν δικαιοσύνη στους ανθρώπους.

Θυμάμαι πρώτη μου δίκη, ήταν ένα τροχαίο. 1 Απριλίου του 2013 έκανα έναρξη επαγγέλματος. 1 Απριλίου του 2013 με έστειλε ο δικηγόρος που έκανα άσκηση να δικάσω ένα τροχαίο χωρίς προετοιμασία, στα βαθιά νερά γιατί πραγματικά δεν ήξερα τίποτα. Αυτή είναι η αλήθεια.

(Αφηγητής) Το ταξίδι της ζωής του Λευτέρη Κωνσταντινίδη είναι μοναχικό και ταυτόχρονα μοναδικό. Ο δικηγόρος παρ Αρείω Πάγω σήμερα, όταν τελείωσε το Δημοτικό, σταμάτησε και το σχολείο. Από τα 11 έως και τα 20 ήταν γυρολόγος.

(Λ.Κ)Οι γονείς μου μεγαλώσαν στην Αγία Βαρβάρα. Δεν είχαν τελειώσει ούτε καν το Δημοτικό, ως προς την εκπαίδευση. Ασκούσαν το γυρολογικό εμπόριο. Όπως και εμείς με τη σειρά μας, όταν ολοκληρώναμε το δημοτικό, όλα μου τα αδέρφια, μας έλεγε ο πατέρας μας ότι φτάνει τώρα. Αυτές είναι οι τάξεις του σχολείου που πρέπει να βγάλετε. Αυτά είναι τα γράμματα που πρέπει και οφείλετε να ξέρετε. Επομένως, σταματήστε τώρα να βγούμε στην αγορά εργασίας μαζί του, ασκώντας το γυρολογικό εμπόριο. Άρα και εγώ, αμέσως μετά το δημοτικό σχολείο, δηλαδή την αποφοίτηση μου από το δημοτικό σχολείο, αντί να μεταβώ πέντε μέτρα απέναντι στο γυμνάσιο μπήκα στην αγορά εργασίας ασκώντας το γυρολογικό εμπόριο. Από τα 11 μέχρι και στα 20 ασκούσα το γυρολογικό εμπόριο μαζί με τους γονείς μου σε όλες τις πόλεις της Ελλάδας και της Αττικής.

Στην αρχή ζητούσε από τους γονείς του να γυρίσει πίσω στο σχολείο, αλλά τα χρήματα και ο ελεύθερος χρόνος ήταν μεγάλο δέλεαρ για να ξεστρατίσει.

(Λ.Κ.) Επειδή πουλώντας προϊόντα και βγάζοντας τα δικά μου χρήματα και έχοντας την ελευθερία να διαχειρίζομαι δικά μου χρήματα και ελεύθερο χρόνο να πηγαίνω στα ηλεκτρονικά, στα μπιλιαρδάδικα, το απόγευμα με τα ξαδερφάκια μου που κι αυτά είχαν σταματήσει στο σχολείο, δεν είχα τη σύνεση μετά από ένα χρόνο να επιστρέψω στο θρανίο, παρά το ότι στην αρχή το ήθελα.

(Αφηγητής) Οι διαδρομές μεγάλες. Περιστέρι, Κρήτη, Χαλάνδρι, Αγία Παρασκευή, Νέα Ερυθραία, μπουφάν, ρολόγια και CD με επιτυχίες.

(Λ.Κ.) Κάποια στιγμή στην κεντρική οδό της Αγίας Βαρβάρας, στην πόλη που μεγάλωσα, διαβάζω «νέοι τσιγγάνοι δημοσιογράφοι». Μου κινεί την περιέργεια, είμαι 16 ετών, μπαίνω σε μια στοά, υποβάλλω αμέσως αίτηση γιατί θέλω να συμμετέχω. Τους ρωτώ τι ώρες θα γίνονται τα μαθήματα, μου λένε απογεύματα. Ωραία. Κάνω αίτηση και επιλέγω μέσα στα 15 άτομα ώστε να εκπαιδευτώ ως νέος τσιγγάνος δημοσιογράφος. Ήταν μια πολύ όμορφη διαδρομή και ίσως να ήταν και η αρχή. Η αρχή της αλλαγής στη δική μου ζωή να επιλέξω έναν διαφορετικό δρόμο.

(Αφηγητής) Από μαθητής δημοσιογραφίας αναλαμβάνει να βγάλει τσιγγάνικη εφημερίδα. Μαθαίνει όλη την κοινότητα και η φυσιολογική πορεία των πραγμάτων, τον οδηγεί στο Δήμο της Αγίας Βαρβάρας. Εργάζεται εκεί για τέσσερα χρόνια ως διαμεσολαβητής, δηλαδή βοηθά στην επίλυση των προβλημάτων της κοινότητας των Ρομά στο Δήμο της Αγίας Βαρβάρας.

(Λ.Κ.) Μια μέρα στην οποία συζητώ με την υπεύθυνη κοινωνική λειτουργό στο Δήμο, την φίλη μου, Φωτεινή Σμυρνή, εκείνη τη στιγμή μου λέει «τι είχες όνειρο να γίνεις παιδί;». Της λέω «δικηγόρος». «Και γιατί δεν γίνεσαι». «Θα ξεκινήσω», της λέω, «από φέτος να γίνω». Υπολόγισα τα χρόνια ήθελα 15 χρόνια... Μέχρι τα 35 προβλεπότανε να γίνεις δικηγόρος γιατί για να πάρεις την άδεια ασκήσεως επαγγέλματος πρέπει μέχρι τα 35 να αιτηθείς. Αρα εγώ ήμουν 20 ετών, απόφοιτος δημοτικού και έπρεπε να διανύσω μια πορεία περίπου 15 ετών μπροστά μου. Ήμουν στο όριο, ευτυχώς στα 33 και κάτι έγινα δικηγόρος χωρίς να χάσω χρονιές. Όπως υπολόγιζα, δύο χρόνια νυχτερινό σχολείο στο γυμνάσιο, σχολείο δεύτερης ευκαιρίας. Νυχτερινό τελείωσα στο Νυχτερινό Λύκειο Αιγάλεω, Πανεπιστήμιο στην Κομοτηνή, στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, άσκηση δικηγορίας και δικηγόρος. Σήμερα είμαι 9 χρόνια, δικηγόρος παρ Αρείω Πάγω.

(Αφηγητής) Ο Λευτέρης ευγνωμονεί όσους τον πίστεψαν, όμως τα εμπόδια και οι προκλήσεις ήταν πολλές. Όπως θυμάται, φίλοι και κοντινοί άνθρωποι τον θεωρούσαν ονειροπαρμένο, που θα αφήσει τα λεφτά που έβγαζε για να γίνει δικηγόρος 15 χρόνια μετά.

(Λ.Κ.) Ενώ κάποιος μπορεί να κάνει αυτή τη διαδρομή, να πηγαίνει νυχτερινό, να σπουδάζει, να γίνεται δικηγόρος, να έχει το δικό του γραφείο, όλη αυτή η διαδρομή σε πολλά άτομα της ελληνικής κοινωνίας αλλά ειδικά στην κοινότητα που προέρχομαι δεν μεταφράζεται απαραίτητα σε επιτυχία.

(Αφηγητής) Ο Λευτέρης έχει κάθε λόγο να θεωρεί τη διαδρομή του πετυχημένη, γιατί έχουν δικαιωθεί οι επιλογές του. Υπάρχει ένα περιστατικό όμως που έχει χαραχθεί στη μνήμη του και που ίσως τον οδήγησε στον συγκεκριμένο δρόμο να διεκδικεί το δίκαιο για τον εαυτό του και τους άλλους.

(Λ.Κ.) Είμαστε στο Ηράκλειο της Κρήτης σε μια συναυλία χριστιανικού περιεχομένου με τον Κινούση, τον τραγουδιστή που παλιότερα ήταν τραγουδιστής και μετά έλεγε κάποια τραγούδια χριστιανικά. Στο διάλειμμα της εκδήλωσης βγαίνει η μητέρα μου, ο αδερφός μου, η αδερφή μου και κάνουμε ένα τετράγωνο έτσι, ένα πι και περιμένουμε στη σειρά μας το κυλικείο. Γυρίζει τότε απότομα ένας κύριος και λέει «Εσύ, εσύ μου κλεψες το πορτοφόλι». Η μητέρα μου είναι μια αγία, πραγματικά αγία. Ό,τι και να πω για τη μητέρα μου θα είναι λίγο. Εγώ τι να έχω κάνει. «Έλα εδώ, έλα εδώ, έλα εδώ. Εσύ μου κλέψες στο πορτοφόλι.» Δεν θα το ξεχάσω

γιατί εγώ ήμουν 13 ετών. Φορούσε μια μεγάλη από αυτές τις λευκές καμπαρντίνες όπως είναι ο αστυνόμος Σαΐνης. Εσύ με έχεις κλέψει. «Όχι, τι λες τη μάνα μου εγώ, τι ο αδερφός μου ο μεγαλύτερος που ήταν 17, τι λες τώρα για τη μάνα μου» κλπ. Γίνεται εκεί μια φασαρία, βγαίνει έξω, βλέπει τον πατέρα μου. Τον ξέρει το πατέρα μου. Ο πατέρας μου μικροπωλητής. Γνωρίζονται. «Βασίλη, έλα εδώ να με βοηθήσεις. Μια τσιγγάνα μου έκλεψε το πορτοφόλι.» Μπαίνει μέσα ο πατέρας μου και δείχνει τη γυναίκα του. Τη μητέρα μου δηλαδή. «Ε, τη γυναίκα μου, λες ότι σε έκλεψε, είναι δυνατόν.» «Βασίλη, δεν ήξερα.» Μα, τι έγινε, έρχεται η αστυνομία. Έρχεται η ασφάλεια του γηπέδου. «Ελάτε μαζί μας, σας παρακαλούμε, σε έναν χώρο.» Πάμε σε έναν χώρο, έτσι, σε ένα γραφείο. Θα του κάνω μήνυση, λέει ο πατέρας. «Γιατί θα του κάνεις μήνυση;» «Γιατί κατηγορήσε την γυναίκα μου.» «Βασίλη, συγγνώμη», λέει. «Εσείς χάσατε το πορτοφόλι;» «Το έχασα.» Κάνει έτσι, το πορτοφόλι του στη μέσα τσέπη, μπερδεύτηκε.

Ο άνθρωπος δεν ήταν ρατσιστής. Γιατί τον πατέρα μου τον ήξερε. Αγόραζε πράγματα. Ήξερε ότι είναι τσιγγάνος. Απλώς το στερεότυπο εκείνη τη στιγμή λειτούργησε και είδε την μητέρα μου η οποία είναι μελαχρινή. Δεν είναι λευκή όπως είναι ο πατέρας μου. Άρα λειτούργησε αμέσως στο στερεότυπο σε κλάσματα δευτερολέπτου. Εσύ με έκλεψες η τσιγγάνα. «Χίλια συγγνώμη Βασίλη, χίλια συγγνώμη Βασίλη, μπερδεύτηκα.» «Όχι με έκανες ρεζίλι, όχι εδώ με...» Έχει πει και κάνα ρακί εκεί ο μπαμπάς, στην Κρήτη. Λέει ο αστυνομικός να το λήξουμε εδώ και να πάτε όλοι να δείτε την εκδήλωση. «Όχι, θα του κάνω μήνυση», λέει ο πατέρας μου. Δεν θα το ξεχάσω ποτέ. Κρατάει έτσι έναν χάρακα και λέει, «Εσύ γύφτε θα κάνεις μήνυση σε εμάς;. Τώρα θα δεις...» Καλεί στην ασφάλεια Ηρακλείου, σηκώνει τηλέφωνο, «Υποπτοι για κλοπή, ελάτε να τους πάρετε.»

Περιμένουμε ένα τέταρτο, εμείς λέγαμε τότε στα τσιγγάνικα στο πατέρα μας, «Ατσιμπάμπα. Ατσιμπάμπα», σημαίνει σταμάτα πατέρα. Ο πατέρας μας: «Θα του κάνω εγώ μήνυση». Έρχεται η ασφάλεια: «Πάρτε αυτούς, είναι η ύποπτοι για κλοπή.» Όχι τον... «Εμείς είμαστε οι μηνυτές...» Παίρνουν εμένα με χειροπέδες, τον αδερφό μου τον μεγάλο και τον πατέρα μου με άλλες χειροπέδες. Την δε ύποπτη δεν την άγγιξαν. Την μητέρα μου δεν την άγγιξαν. Η μητέρα μου παίρνει το πορτοφόλι, χτυπάει τους αστυνομικούς, γίνεται ένας χαμός. Μας βάζουν στα περιπολικά, δεν την άγγιξαν όμως την μητέρα μου. Παρά το ότι ήταν η ύποπτη υποτίθεται. Αλλά για σπάσιμο πήραν εμάς.

(Αφηγητής) Το επεισόδιο τελικά είχε αίσιο τέλος, αλλά αυτή η αίσθηση του άδικου μένει άλλοτε σαν μια πικρή γεύση και άλλοτε ως πληγή που δεν κλείνει.

(Λ.Κ) Όταν κάποιος μπορεί να διεκδικήσει το δικίο του, άμα προέρχεται από μια άλλη τάξη, «εσύ γύφτε, θα κάνεις μήνυση σε εμάς;». Στο πρώτο πληθυντικό μίλησε. Είναι απίστευτο. «Θα κάνεις μήνυση σε εμάς. Εσύ γύφτε.» Ο γύφτος πώς να κάνει μια μήνυση; Σε ποιον να κάνει μήνυση. Αν εμένα με κατηγορήσουν αύριο ότι έκλεψα, θα πω ο δικηγόρος; γιατί να κλέψει; Για να πήγαινε να πήγαινε να πει ένας γύφτος, ένας Ρομά: «Όχι, δεν ήμουν εγώ». «Α, καλά όλοι έτσι είστε. Δεν ήσουν εσύ, ήταν ο δίπλα». Τα λένε ανοιχτά πάνω στις έδρες πια. Γι' αυτό δεν ντρέπομαι να το πω. Τα ακούμε. Τα λένε ανοιχτά πάνω στην έδρα. «Ε, εντάξει, άμα δεν ήσουν εσύ, θα ήταν κάποιος άλλος». Έτσι δικάζουμε σήμερα στα μονομελή πλημμελειοδικεία για κλοπές. Άμα δεν ήσουν εσύ θα ήταν κάποιος άλλος. Και μιλάμε για απόδοση δικαιοσύνης. Η δικαιοσύνη λοιπόν έχει εδώ, έτσι όπως αποτυπώνεται, ένα μαντήλι για να μην βλέπει. Εγώ λέω ότι καμιά φορά αφήνει τη ζυγαριά κάτω, κάνει έτσι και όχι μόνο βλέπει, αλλά την ίδια ώρα κουφαίνεται. Δηλαδή κλείνει και τα αυτιά της. Όχι μόνο βλέπει για να κρίνει διαφορετικά. Κουφαίνεται. Πας να μιλήσεις και δεν σε ακούει.

(Μ.Π.) Ονομάζομαι Μαρία Παλόμα, είμαι 19 χρονών, τσιγγάνα, διαμεσολαβητής στο τομέα της εκπαίδευσης, απόφοιτη Λυκείου και μέσω πανελληνίων εξετάσεων πέρασα σε μια γεωπονική σχολή στο Βόλο. Όνειρό μου απ' την παιδική ηλικία είναι να καταφέρω να γίνω αστυνομικός. Οι αστυνομικοί είναι πρότυπο για μένα, όταν τους έβλεπα ήταν αυτό που είχα στο μυαλό μου, αλλά ήταν θολό, δεν ήξερα τι ακριβώς είναι. Όταν έβλεπα τους περιπολούντες αστυνομικούς, τους παρατηρούσα συνεχώς και κάποια μέρα κατάλαβα ότι αυτό είναι το όνειρό μου. Ότι θέλω να πάω κόντρα στο κατεστημένο, να σπάσω τα στερεότυπα και να περάσω το αντίθετο ρεύμα και να πολεμάω το έγκλημα από όπου και αν προέρχεται.

(Αφηγητής) Η Μαρία Παλόμα, αν και γεννήθηκε στον Δεδροπόταμο της Θεσσαλονίκης, μεγάλωσε με τη γιαγιά της και τη θεία της στη Νέα Καλλικράτεια της Χαλκιδικής και θεωρεί ότι αυτός είναι ο λόγος που δεν είναι παντρεμένη με παιδιά. Οι πιέσεις που δέχονται οι γυναίκες είναι μεγάλες, ακόμη και τώρα που οι καιροί έχουν αλλάξει σε σχέση με το παρελθόν.

(Μ.Π.) Η αλήθεια είναι ότι εγώ δεν μεγάλωσα στο γκέτο του Δενδροποτάμου. Ερχόμουν εδώ μόνο Σαββατοκύριακα και γιορτές. Με μεγάλωσε η γιαγιά μου μαζί με τις θείες μου. Και πιστεύω αυτός είναι ο λόγος που είμαι σήμερα έτσι και δεν είμαι παντρεμένη με δύο παιδιά. Όταν βλέπω τα κορίτσια να έχουν παιδιά και να είναι παντρεμένοι σε πολύ μικρή ηλικία, απ' τη μία λυπάμαι πάρα πολύ, γιατί υπάρχουν κορίτσια που έχουν πολλά προσόντα και θα μπορούσαν να κάνουν πολλά πράγματα. Ξέρω κορίτσια που έχουν καλή φωνή, που μπορούν να ζωγραφίζουν τέλεια και παρόλα αυτά δεν το έχουν προσπαθήσει ποτέ, γιατί δεν τους άφησαν οι γονείς τους.

Όταν ένα παιδί Ρομά ξεκινάει να πάει σχολείο, αποφασίζει να αλλάξει, να κάνει κάτι διαφορετικό από αυτό που βλέπει στην καθημερινότητά του, συναντάει πάρα πολλά εμπόδια και γι' αυτό πολλές φορές λέμε εμείς εδώ ότι ξεκινάει από το μείον 10, ότι δεν έχει κοινή αφετηρία με τους υπόλοιπους. Γιατί όπως είπαμε ότι το πρώτο εμπόδιο που συναντάει είναι η ίδια ότι η οικογένεια, θα τον αποτρέψει. Ένα άλλο είναι ότι όταν ένας έφηβος, ένας 15χρονος αποφασίζει να ακολουθήσει τα χνάρια του πατέρα του, αντί να τον αποτρέψουν κάποια άνθρωποι να του πούνε έστω ότι οι πράξεις σου θα έχουν τις ανάλογες συνέπειες, θα τον ενθαρρύνουν και θα πούνε ακόμη εδώ είσαι;. Ένας ακόμη λόγος είναι ότι τα παιδιά Ρομά ξεκινούν έχοντας στις πλάτες τους πολλές ταμπέλες να σηκώσουν.

(Αφηγητής) Το μπούλινγκ είναι όπως μας λέει κάτι δεδομένο για τα παιδιά Ρομά. Η Μαρία Παλόμα δεν το έβαλε κάτω. Συνέχισε να προσπαθεί μέχρι να αλλάξει την εικόνα που είχαν οι άλλοι για αυτήν και όταν το καταφέρνει είναι ευτυχισμένη.

(Μ.Π.) Στην πρώτη Λυκείου είχα ένα καθηγητή που με κοιτούσε κάπως και όταν ήθελα να πω μάθημα νόμιζε ότι θα πω κάτι άσχετο και ότι θα του χαλάσω τη ροή του μαθήματος. Και σιγά σιγά του έφερνα ασκήσεις, του με άφηνε κάποιες φορές να μιλήσω και όλα τα στερεότυπα, όλες τις προκαταλήψεις που είχε μέσα του κατάφερα να τις διαλύσει εγώ. Σχεδόν κάθε χρονιά θα βρω σίγουρα έναν καθηγητή που θα είναι κάπως μαζί μου. Και κάθε μέρα θα πρέπει να προσπαθώ να του δείξω ότι δεν είμαι τελικά αυτό που νόμιζε, όπως και τον καταφέρνω. Όταν τελικά δείχνω σε έναν άνθρωπο ότι δεν είμαι αυτό που νομίζει και ότι είμαι κάτι άλλο, το ευχαριστιέμαι πάρα πολύ.

(Αφηγητής) Της αρέσουν τα Μαθηματικά αλλά και τα Νέα ελληνικά. Της αρέσει ο Καβάφης και το αγαπημένο της ποίημα είναι το «Όσο μπορείς». Έχει μεγάλη όρεξη, διεκδικεί την αλλαγή και ήθελε να αρπάξει τις ευκαιρίες. Ήρθε και διεκδίκησε τη βοήθεια στον φάρο του κόσμου και θέλει να έχουν όλοι μια ευκαιρία στη ζωή τους. Αν είχα μπροστά μου έναν ρατσιστή θα του μιλούσα ωραία και θα του έδινα παραδείγματα. Αρχικά θα του εξηγούσα γιατί τα Ρομά ξεκινάνε από το μείον 10 και επίσης θα του έδινα παραδείγματα παιδιών Ρομά που κατάφεραν πάρα πολλά στη ζωή τους μέχρι σήμερα γιατί τους έχει δοθεί ευκαιρία.

Ο «Φάρος του κόσμου» είναι το κέντρο φιλοξενίας ανηλίκων που δημιούργησε ο πατέρας Αθηναγόρας Λουκατάρης στον Δενδροπόταμο το 2004 και τώρα έχει εξελιχθεί σε ένα φιλόξενο σπίτι που δίνει ευκαιρίες σε όλα τα παιδιά της περιοχής και όχι μόνο. Το νέο σπίτι στον Φάρο του Κόσμου της έδωσε την ευκαιρία να ανοίξει τους ορίζοντές της μέσα από πολλά ταξίδια, Κροατία, Ουγγαρία, Ιταλία και αλλού. Έμαθε και γνώρισε από κοντά νέες εμπειρίες και αναζητά όλες τις δυνατότητες για να ξεφύγει από αυτό που κάποιοι θεωρούν μοίρα για τους τσιγγάνους.

(Μ.Π.) Σε κάποιους από τους Ρομά θεωρούμαστε εμείς, που έχουμε καταφέρει να αλλάξει, εξωγήνιοι. Γιατί έχουμε διαφορετικό τρόπο ζωής από αυτούς. Δεν ακολουθούμε την μοίρα, τη φυσιολογική που έτσι είναι ένας Ρομά. Από τη στιγμή που γεννιέται είναι σίγουρο πως κάποια στιγμή θα μεγαλώσει, στην εφηβεία θα παντρευτεί και μετά από λίγα χρόνια θα πρέπει να μπει φυλακή για τις πράξεις του. Εμείς, έχω γίνει 19 χρονών, δεν έχω παντρευτεί, ούτε έχω μπει φυλακή.

(Αφηγητής) Σε μια πενταετία θέλει να έχει αλλάξει ο Δενδροπόταμος. Τα παιδιά του Δενδροπόταμου να πηγαίνουν στο σχολείο και να το τελειώνουν. Σε μια πενταετία θέλει να έχουν φύγει πολλές ταμπέλες πάνω από τους Ρομά. Σε μια πενταετία θέλει να έχει καταφέρει να γίνει αστυνομικός. Και η πρώτη περιπολία...

(Μ.Π.)-Πρώτη μου περιπολία θα θέλω να είναι στον Δενδροπόταμο...

(Αφηγητής) Η Ειρήνη είναι γέννημα-θρέμμα Ροδίτισσα. Μεγάλωσε δίπλα στη θάλασσα και όλη τη ζωή είναι συνδεδεμένη με τη θάλασσα.

(Ε.) Η θάλασσα για μένα είναι ένα κομμάτι της ζωής μου. Εγώ δεν μπορώ να μεγαλώσω χωρίς θάλασσα. Γεννήθηκα στη Ρόδο, σε ένα νησί που όπου και να πας έβλεπες θάλασσα.

(Αφηγητής) Από μικρή είχε όνειρο να σπουδάσει. Το ίδιο όνειρο είχε και ο πατέρας της, που δεν είχε καταφέρει να πάει σχολείο και ήθελε οι κόρες του να ακολουθήσουν τα γράμματα. Η Ειρήνη έδωσε πανελλαδικές και πέρασε κοινωνιολογία. Δεν είναι το στερεότυπο της γυναίκας Ρομά, αλλά η ίδια δεν θεωρεί ότι πρέπει να τη θεωρούμε εξωγήνη.

(Ε.) Εγώ δεν το πιστεύω αυτό για τον εαυτό μου ότι είμαι η εξαίρεση, απλά πιστεύω ότι γεννήθηκα και μεγάλωσα σε ένα άλλο περιβάλλον, σε ένα άλλο πλαίσιο, όχι το συνηθισμένο, όχι το καθημερινό αυτό που έχουν οι υπόλοιποι τσιγγάνοι, δηλαδή να μεγαλώνει σε καταυλισμό. Αν δηλαδή ζούσαν στο δικό μου πλαίσιο, είχαν τις δικές μου ευκαιρίες, πιστεύω ότι και αυτή θα έφτανε σε αυτό που έφτασα εγώ και μπορεί πολύ πάνω κι από μένα.

(Αφηγητής) Τα εμπόδια για τη διαφορετική πορεία που ήθελε να ακολουθήσει ήταν διπλά. Είχε απέναντί της την προκατάληψη της κοινωνίας εξαιτίας της τσιγγάνικης καταγωγής της και την προκατάληψη της δικής της κοινότητας για τον άλλο δρόμο που ήθελε να ακολουθήσει.

(Ε) Ό,τι και να έχεις κάνει, όσες σπουδές και να έχεις κάνει, υπάρχει και το μέρος του πληθυσμού που θα σου έχει πάντα τη ταμπέλα. «Ε, τσιγγάνα είσαι και τι έγινε. Και που τα έκανες αυτά. Ε, εντάξει. Είσαι η εξαίρεση, οι υπόλοιποι δεν τα κάνουν αυτά.» Οπότε και εσύ κάτι έχεις μέσα σου, δηλαδή δεν είναι μόνο αυτό που δείχνεις ότι σπούδασες, έκανες, κάτι κρύβεις. Η πιο βαριά ταμπέλα για μένα ήταν η ταμπέλα που μου έδωσε η δικιά μου κοινωνία της ανήθικης. Επειδή είμαι γυναίκα και ήθελα να σπουδάσω, το όνειρό μου ήταν να σπουδάσω και δεν ήθελα να κάνω οικογένεια, δεν ήθελα να κάνω παιδιά από μικρή ή ήθελα να σπουδάσω, να είμαι φοιτήτρια κι εγώ, όπως θα ήταν οι υπόλοιπες κοπέλες της ηλικίας μου και μου βάλαν τον όρο της ανήθικης.

(Αφηγητής) Η ίδια δεν αντιμετώπισε σοβαρό πρόβλημα με το bullying. Όμως δεν μπορεί να ξεχάσει τα καχύποπτα βλέμματα. Ρατσισμός μπορεί να είναι οι σκληρές κουβέντες, αλλά είναι και οι κλειστές πόρτες.

(Ε) Εκεί αντιμετώπισα τον πιο πολύ ρατσισμό όταν πήγαινα με συγγενείς μου σε σουπερμάρκετ ή στη λαϊκή ή κάπου για βόλτα, τότε έβλεπα πώς αντιμετώπιζαν τα δικά μου τα ξαδέρφια λόγω του ότι οι δικές μου οι ξαδέρφες ήταν πιο παραδοσιακά ντυμένες ή ας πούμε φαινότανταν πιο πολύ από εμένα και έβλεπα όλες αυτές τις συμπεριφορές και δεν μ' άρεσαν, έτσι, όπως και τους μιλούσαν και τους φερόντουσαν. Έχεις πάντα απέναντί σου πόρτες κλειστές, δηλαδή πας να βρεις μια δουλειά και μόλις σε βλέπουν λένε, «φύγε από εδώ είσαι τσιγγάνος, φύγε από εδώ, δεν σε θέλω καν, φύγε, κλείσε την πόρτα και φύγε». Δεν μεγαλώσαμε έτσι να είμαστε παραβατικοί, ούτε όλοι είναι παραβατικοί.

Τα πράγματα αλλάζουν. Θα μπορούσαν και πιο γρήγορα. Υποχρεώσεις και ευθύνες έχουν και οι δύο πλευρές. Και το κράτος, αλλά και οι Έλληνες τσιγγάνοι. Σίγουρα το μεγαλύτερο μέρος το έχει η κοινωνία και οι νόμο της. Αλλά έπειτα πρέπει να κάνουμε και εμείς πολλά πράγματα. Δηλαδή δεν μπορούμε μόνο να ζητάμε. Έχουμε και υποχρεώσεις. Όπως η υποχρέωσή μας είναι να πηγαίνουν τα παιδιά μας σχολείο. Δεν δέχομαι από κανέναν να μη στέλνει το παιδί του σχολείο. Και να ξεκινά κιόλας το σχολείο από την προσχολική αγωγή, ούτε καν από την υποχρεωτική. Σε κάτι άλλο που είμαι τελείως κάθετη, είναι με τους γάμους των ανηλίκων. Για μένα πρέπει να σταματήσει αυτό. Δεν πρέπει να παντρεύουμε πια τα παιδιά μας ενώ είναι ανήλικα. Για μένα αυτό είναι βία προς το παιδί.

(Αφηγητής) Η Ειρήνη είναι τώρα μητέρα τριών παιδιών και το όνειρό της είναι να μεγαλώσουν στο καλύτερο περιβάλλον, να τους σταθεί σε ό,τι και αν αποφασίσουν και να είναι ευτυχισμένα. Προσωπικό όνειρό της να μπει σε ένα σχολείο. Πρότυπο της εξακολουθούν να είναι οι ηρωίδες της δύσκολης καθημερινότητας.

(Ε) Σαν πρότυπο γυναίκας από όλες αυτές τις γυναίκες που είναι στους καταυλισμούς. Όλες αυτές οι γυναίκες που έχουν να περάσουν τόσα πολλά εμπόδια για να κάνουν το καθημερινό. Αυτό που για μας είναι πολύ απλό να στέλνουμε τα παιδιά μας σχολείο, για αυτές είναι δύσκολο. Αν φανταστούμε κάποιες γυναίκες που δεν έχουν ούτε το πιο απλό για μας, που είναι ένα πλυντήριο ή που μπορεί να μην έχουν την πίεση του νερού που έχουμε εμείς στα σπίτια μας και σκεφτούμε όλα αυτά που πρέπει να αντιμετωπίσει για να κάνει αυτό το απλό το καθημερινό, να στείλει τα παιδιά σχολείο, για μένα αυτή η γυναίκα είναι πρότυπο. Αυτό που θα ήθελα να πω σε όποιον με δει ή ακούσει είναι ότι μη μου βάλεις στην ταμπέλα του τσιγγάνου, του βρώμικου, του κλέφτη, του παράνομου, του πονηρού. Γνώρισέ με, δες ποια είμαι. Δες τι κάνω, δες τις πράξεις μου και αν όντως μετά έχω κάποια αρνητικά και δεν με θες, τότε οκ, θα το αποδεχτώ και εσύ και εσύ δώσ' μου όποια ταμπέλα θες. Αλλά γνώρισέ με. Και ειδικά τα παιδιά μην τα αντιμετωπίζεις δεύτερης κατηγορίας. Τα παιδιά δεν φτάνε σε τίποτα.

(Γ.Γ.)Λέγομαι Γιάννης Γεωργίου, είμαι κοινωνιολόγος. Εργάζομαι στο ΕΜΠ και εκπονώ τη διατριβή μου στους αρχιτέκτονες μηχανικούς του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου με θέμα την κοινωνική ιστορία των Ρωμιών γύφτων τσιγγάνων Ρομ της Μικρασίας στην πόλη της Αγίας Βαρβάρας. Η νέα αστική ιστορία είναι ένα θέμα που με ενδιαφέρει.

(Αφηγητής) Ο Γιάννης Γεωργίου ανήκει σε μια άλλη γενιά. Γεννήθηκε στη δεκαετία του 1960 από γονείς Ρομά, τσιγγάνους που οι οικογένειές τους είχαν φτάσει στην Ελλάδα από την Μικρά Ασία, μέσω Ρουμανίας. Σε μια εποχή πολύ δύσκολη αλλά και ταυτόχρονα μια εποχή αθωότητας σε κάποια άλλα σημεία. Μπορεί να ήταν σκληρή και για τους Ρομά ακόμη πιο σκληρή. Αλλά ταυτόχρονα υπήρχε και αλληλεγγύη.

(Γ.Γ.) Δεν θα έλεγα ότι υπήρχε αυτή η αίσθηση του ρατσισμού όπως τη βιώνουμε σήμερα και όπως μεταδίδεται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Υπήρχε κοινή ζωή, η ζωή ήταν πιο απλή, μοιραζόμασταν αρκετά πράγματα, υπάρχουν γλυκές μνήμες, βεβαίως κάποια στερεότυπα υπήρχαν. Οι γονείς μου ήταν γυρολόγοι, αισθάνομαι υπερηφάνεια γι' αυτό, δηλαδή μικροπωλητές. Πήγαιναν από πόρτα σε πόρτα και πούλαγαν τηνπραμάτεια τους κι έτσι με σπούδασαν και με μεγάλωσαν. Παρόλο ότι ήταν οι ίδιοι αγράμματοι, πρόσφυγες εκ Ρουμανίας, αλλά με σόγια στη Μικρά Ασία, Βουκουρέστι, Αθήνα, Μικρά Ασία, φρόντιζαν στην περίοδο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσής μου στο δημοτικό σχολείο να προσλαμβάνουνε δασκάλους από την κοινότητα του Καρέα, Ρουμάνους, οι οποίοι με υποβοηθούσαν. Αυτό ήταν ένα έναυσμα για μένα να συνεχίσω τις σπουδές, παρά το γεγονός ότι υπήρχαν προτάσεις από συγγενείς για πρώιμους αρραβώνες ή άλλοι συγγενείς που λέγανε «Ο γιος σου κυρά Κατίνα ακόμα σπουδάξει;». Μιλάμε τώρα, ήμουν στα μέσα του Δημοτικού.

Και στη δική μου την προσωπική ζωή υπήρξε αυτή η πρόκληση από μία άλλη οικογένεια να παντρευτώ, να γίνουν οι αρραβώνες πολύ νωρίς, ήδη από το Δημοτικό. Ήταν μια υπέροχη μικρούλα με κατσαρά μαλλιά, η Βιβή, αλλά ευτυχώς οι γονείς μου δεν ενέδωσαν. Γελάγαμε όμως μεταξύ μας, καθώς μεγαλώναμε και λέγαμε πως υπήρχε η περίπτωση να αρραβωνιαστούμε και να παντρευτούμε. Έπρεπε να ωριμάσω, να γνωρίσω καλύτερα και να μπορέσω να προχωρήσω να κάνω αυτό το βήμα. Παντρεύτηκα μια Αλβανή και έκανα μαζί οι δύο παιδιά.

(Τι κάνεις ρε Γιάννη! Πού είσαι, πού είσαι! Τι κάνεις! Πού είσαι χρόνια και ζαμάνια. Πώς βρέθηκες εδώ. Εδώ είναι οι ρίζες όπως ξέρουμε...)

(Αφηγητής) Επιστρέφει με χαρά στον Καρέα, στη γειτονιά που γεννήθηκε και μεγάλωσε. Εδώ είναι το πατρικό σπίτι, οι γείτονες και τα όνειρα που είχε αφήσει σαν παιδί...

(Γ.Γ.) Ένα...περιστατικό μια στιγμή του γυρολογικού εμπορίου που τη θυμάμαι πάρα πολύ έντονα είναι να περπατώ με τη μητέρα μου γειτονιά-γειτονιά στη Δραπετσώνα να πουλήσει τηνπραμάτεια της. Ήτανε αρχές του 70 θυμάμαι τότε. Οι γυρολόγοι είχαν μεγάλη αξία, διότι δεν υπήρχαν πολυκαταστήματα. Οπότε οι οικογένειες αγόραζαν από τους γυρολόγους διάφορα αντικείμενα, φλιτζάνια και ούτω καθεξής, οικιακά σκεύη και διάφορα άλλα για την προίκα των κοριτσιών και ούτω καθεξής. Οπότε ήταν αποδεκτοί. Και θυμάμαι όπως καθόμασταν έξω στην αυλή της, μου πρόσφερε ένα βιβλίο του Πολ Τζέικוט, το πώς να μάθω να μιλάς στους άλλους στο κοινό. Δεν μπορούσα να το καταλάβω τότε. Άφησε όμως και μια ωραία αφιέρωση. «Καλή πρόοδο 1973», δεν θυμάμαι τον μήνα όμως.

Τι να πω, εδώ, όλα τα καλά παιδιά. Το 1974. Μετά που έπεσε η Χούντα. Με την έλευση του Καραμαλή που κάναμε τη μεγάλη γιορτή. Η Μάγδα, ο Στέλιος, η Γιώτα, εγώ πίσω, η Μαρία.

(Αφηγητής) Ήθελε να σπουδάσει οδοντίατρος. Μετά ήθελε να γίνει παπάς. Τελικά τον κέρδισε η κοινωνιολογία, όπου και κατάφερε να περάσει μετά από δύο προσπάθειες στις πανελλαδικές εξετάσεις.

(Γ.Γ.) Ακολούθησα τον δρόμο να ασχοληθώ με την κοινωνιολογία επηρεασμένος από τον θεολόγο τον Βασίλη τον Τζούτρα και τότε, στη δεκαετία του 80, αναδύθηκε η τσιγγάνική αυτοσυνειδησία μου. Αναμετρήθηκα με το στίγμα της ταυτότητας αυτής, διότι γεννιέσαι μέσα σε ένα σκοτάδι, σε ένα ζόφο σε σχέση με τους υπόλοιπους Έλληνες. Τι είναι αυτή η ταυτότητα, όλα αυτά τα στερεότυπα σε φοβίζουνε. Μπαίνοντας σε αυτή τη διαδικασία να σπουδάσω, ήταν ένα έναυσμα να αναμετρηθώ με την ταυτότητα αυτή, να γνωρίσω περισσότερα για την κοινωνική ιστορία των Τσιγγάνων και τώρα στέκομαι πολύ καλύτερα και ξέρω ποιοι είναι οι Τσιγγάνοι, ποια είναι η κοινωνική τους ιστορία και πώς έχουν συμβάλει στην νεότερη ανάπτυξη και εξέλιξη της Ελλάδας και της Ευρώπης. Και αυτό μου δίνει μία αίσθηση

ταυτότητας, ποιος είμαι, γνωρίζω καλύτερα. Παρόλο ότι η λέξη γύφτος έχει, θα λέγαμε, ένα αρνητικό πρόσημο, αναμετρήθηκα με το στίγμα και θέλω να δώσω ένα νέο περιεχόμενο, ένα νέο νόημα, θετικό νόημα.

- Πολύ χαίρομαι. Πολύ θα ήθελα να γυρίσω πίσω. Γιάννη, έλα πίσω. Έλα πίσω. Τώρα που είμαστε εδώ.

(Γ.Γ.) Από την εποχή εκείνη του 80 που πήγαινα εγώ στις λάσπες και έπαιρνα συνεντεύξεις στα Λιόσια και σε άλλες περιοχές, τα πράγματα βαθμιαία σιγά σιγά αρχίζουν να αλλάζουν. Όλο και περισσότερο έχουμε παιδιά μέσα από τις κοινότητες που σπουδάζουν. Την εποχή εκείνη μετριόνταν οι μορφωμένοι τσιγγάνοι στα δάχτυλα του ενός χεριού. Υπήρχαν κι άλλοι οι οποίοι ντρέπονταν να βγουν δημόσια και να το μαρτυρήσουν, να το αποδεχτούν. Βεβαίως, συνεχίζουν να υπάρχουν περιθωριοποιημένες κοινότητες τσιγγάνων, όπως τις βλέπουμε σήμερα σε διάφορες περιοχές, διότι το κοινωνικό ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο διαβιούσαν αυτές οι κοινότητες για πολλά χρόνια δεν έχει αλλάξει. Εδώ παίζει καθοριστική σημασία, παίζουν καθοριστική σημασία οι θεσμοί, όπως μίλησα εγώ προσωπικά για ένα κοινωνικό δίκτυο που με βοήθησε και με ενέπνευσε, πλέον οι θεσμοί πρέπει να βοηθήσουν ώστε να ενταχθούν κοινωνικά αυτές οι κοινότητες, διότι δεν είναι πολιτισμικό χαρακτηριστικό να ζεις στο τσαντίρι, να ζεις στη λάσπη.

Θυμάμαι ήμουν μικρό παιδί και οι αδελφοί ενός συγγαίτηκού μας στον Καρέα, δεν θα πω το όνομα, σπουδαίου ποδοσφαιριστή του Παναθηναϊκού, με το που πάω στο αστικό κέντρο μου λέει, ήρθε το γυφτάκι. Μου κάνει τρομερή αίσθηση. Προφανώς βλέπανε τους γονείς μου που ήταν γυρολόγοι και ούτω καθεξής. Όμως η μητέρα μου χρησιμοποιούσε τον πατέρα, προσέχτε εδώ το δίκτυο, αυτής της κοπέλας, αυτού του σπουδαίου ποδοσφαιριστή του Παναθηναϊκού, γιατί είχε ταξί, και τον χρησιμοποιούσε γιατί είχαν οικειότητα, γνωρίζονταν, να τη μεταφέρει στις διάφορες γειτονιές τότε για να πουλάει τηνπραμάτεια της. Πλέον δεν με αγγίζουν αυτά τα πράγματα διότι θεωρώ ότι οι άνθρωποι έχουν μείνει σε αυτήν την στερεοτυπική αντίληψη περί των τσιγγάνων ότι είναι οι αιώνιοι νομάδες ή ότι δεν έχουν πατρίδα ή ότι είναι εκ γενετής εγκληματίες ή έχουν αυτή τη ροπή προς την παραβατικότητα.

(Αφηγητής) Ο Γιάννης Γεωργίου διαβάξει από μικρός. Συνέχεια. Ψάχνει και ανακαλύπτει. Τον ιντριγκάρει η καταγωγή και η ιστορία των τσιγγάνων και τον προβληματίζει όταν βλέπει ότι αποκλείονται από την επίσημη ιστορία, όπως το κεφάλαιο των Ρομά τσιγγάνων γύφτων που ήταν μέρος της Μικρασιατικής καταστροφής.

(Γ.Γ.) Φέτος συμπληρώνονται 100 χρόνια από τη Μικρασιατική καταστροφή. Το 1922 είναι ένα οριακό, ένα ολικό γεγονός για την ταυτότητά μας. Έχουν γραφτεί πάρα πολλά βιβλία, ωστόσο υπάρχουν, θα λέγαμε, και αποσιωπήσεις. Υπάρχουν πράγματα που επίσημη ιστορία δεν έχει γράψει. Ποιο είναι το γεγονός, ότι, όπως λέει, η Ρενέ Χίρσον στο υπέροχο βιβλίο της «Οι κληρονόμοι της Μικρασιατικής καταστροφής» ή μιλάει ο καθηγητής Κιτρομηλίδης από το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών για την έξοδο καταγράφοντας τα βιώματα αυτών των Ελλήνων από τις διάφορες κοινότητες. Έξοδο είχαμε και κληρονόμοι ήταν και οι Ρωμιοί τσιγγάνοι, οι γύφτοι, οι Ρομά, οι οποίοι ήρθαν από την Μικρά Ασία το 1922 και νωρίτερα. Αυτό είναι πάρα πολύ σημαντικό, να νιώσει ότι, διότι αυτό είναι το παράπονο πολλών, ότι η υπόλοιπη κοινωνία δεν τους αποδέχεται, ενώ είναι κομμάτι αναπόσπαστο ιστορικά, πολιτισμικά, αυτού του τόπου που λέγεται Ελλάδα. Είμαστε αναπόσπαστο κομμάτι.

Όταν αποφάσισα να σπουδάσω, υπήρξαν πολλοί που είπαν ότι «επιστήμονας θα γίνεις, να σπουδάζεις μια ζωή και να μην παίρνεις ποτέ λεφτά. Πάρε μια τσάντα και πήγαινε, βγες στη δουλειά, πούλα». Ναι, αλλά όταν θες να κάνεις κάτι, όταν θες να αλλάξεις τη ζωή σου, προς το καλύτερο, αυτό που θα πρέπει να ειπωθεί είναι το συνέχισε και σε στηρίζουμε, όχι το γύρνα πίσω.

(Σ.Γ.) Είμαι ο Γιουβάννης Σταύρος, είμαι 19 ετών και είμαι φοιτητής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών.

(Αφηγητής) Ο Σταύρος μπορεί να ακολούθησε τον δύσκολο δρόμο, αλλά δεν ήταν ποτέ μόνος του. Η οικογένειά του ήταν δίπλα του. Όπως και ο φάρος του κόσμου με τον πατέρα Αθηνάγορα. Τους συμπαραστάθηκαν και κατάφερε να μπει στο καλλιτεχνικό σχολείο, να αγαπήσει τη μουσική, τον κινηματογράφο, το θέατρο, την Αντιγόνη και τον Καζαντζάκη. Τα μαθηματικά αλλά και το μάρκετινγκ που είναι στο αίμα του, όπως μας λέει χαριτολογώντας, τα έχει πάρει απ' τον γυρολόγο πατέρα του.

(Γ.Σ.) Αυτό λοιπόν που θαυμάζω, από τον μπαμπά μου είναι ότι έχει την ικανότητα του μάρκετινγκ. Έχει την ικανότητα να πουλάει κάποια προϊόντα και να σε πείθει για κάτι τόσο εύκολα, τόσο δυνατά. Και αυτό είναι κάτι το οποίο με βοήθησε και εμένα στο Πανεπιστήμιο, όντως πρωτοετής φοιτητής, στο πρώτο εξάμηνο, είχα το μάθημα του Μάρκετινγκ. Όταν η καθηγήτρια μας ζήτησε να κάνουμε μια παρουσίαση μιας μεγάλης εταιρείας και όταν είτε ποιος θα παρουσιάσει στο αμφιθέατρο και ήταν πρώτα μαθήματα και ήμασταν όλοι πρωτοετής, όλοι κάναμε πίσω. Εγώ σήκωσα το χέρι, πήγα να παρουσιάσω και είμαι τόσο άνετος. Και αυτό το πήρε από τον μπαμπά. Να έχω θάρρος. Να μην τρέπομαι για αυτό που είμαι. Και ό,τι κι αν έχω να παρουσιάσω, να το παρουσιάζω σαν να είναι το καλύτερο πράγμα. Έτσι λοιπόν την εργασία μου την παρουσίασα με το καλύτερο τρόπο. Αυτό που με είπε η δασκάλα, η καθηγήτρια, είναι ότι υπήρξες σε άλλο πανεπιστήμιο ή έχεις να κάνει το μάθημα και εγώ την απάντησα. «Όχι, πρώτη φορά είμαι στο μάθημά σας». «Αν υπήρχε ο βαθμός 12 στο πανεπιστήμιο θα τον έπαιρνες σίγουρα, γιατί έχεις τέτοια ικανότητα στο να παρουσιάζεις τα πράγματα.» Και της λέω, «Ξέρετε κάτι, θα μοιραστώ κάτι μαζί σας. Είμαι τσιγγάνος».

(Αφηγητής) Η ζωή του Σταύρου είναι μοιρασμένη ανάμεσα στην Αγία Βαρβάρα της Αθήνας, όπου γεννήθηκε και μεγάλωσε, και στον Δενδροπόταμο της Θεσσαλονίκης, όπου ζει τώρα. Ο Σταύρος επιστρέφει ξανά στην Αθήνα, στο σημείο που άλλαξε τη ζωή του, την εκδήλωση του Κέντρου Μελετών Ασφάλειας. Ήταν 2 Ιουνίου του 2017, στο Αμφιθέατρο της Τεχνόπολης.

(Σ.Γ.) Αυτός ο χώρος...Είναι η αρχή, γιατί σε αυτόν τον χώρο μίλησα για πρώτη φορά σε τόσο μεγάλο κοινό. Το 2017 είχα τη τύχη να ήμουν ένας από τους ομιλητές στο συνέδριο του ΚΕΜΕΑ, του Κέντρου Μελετών Ασφάλειας, με θέμα «Οι σχέσεις των Ρομά και της αστυνομίας». Εκεί αγχώθηκα για πρώτη φορά και είπα ότι θα μιλήσω για θέματα που με αφορούν, θα μιλήσω για την κοινωνία που ζω. Και εκεί ξεκίνησα να μιλάω και σε άλλα συνέδρια, να μιλάω και σε άλλες ημερίδες.

(Αφηγητής) Μαθητής ακόμα παρακολουθεί πολλά σεμινάρια, ομάδες ρομποτικής και άλλες ομιλίες, ομάδες ρητορικής και άλλες παρουσιάσεις, ήρθε το TEDx, ακολούθησε η Αμερική και η Times Square.

(Σ.Γ.) Ξεκινά μια ιστορία που ήταν πολύ ξένη για εμάς. Ρομποτική θα κάνουν τα τσιγγανόπουλα στον Δενδροπόταμο, Ρομποτική, οξύμωρο για την κοινωνία. Παρ' όλα αυτά, εμείς είπαμε ναι. Γιατί αυτό θα ήταν η αρχή για να σπάσουμε τα στερεότυπα, τις προκαταλήψεις, τον κοινωνικό αποκλεισμό που αφήνει πίσω όχι μόνο τους Ρομά και άλλες κοινωνικές ομάδες. Όλοι είμασταν στον διαγωνισμό. Τελειώσαμε τις δικές μας εργασίες που είχαμε ως ομάδα και εντελώς ξαφνικά, εντολές αυθόρμητα, σηκωθήκαμε και βοηθήσαμε τις άλλες ομάδες. Δεν υπολογίσαμε καθόλου τον ανταγωνισμό. Μόλις ήρθαν οι κριτές από την επιτροπή της FLL, είπαν, αυτή ποια ομάδα είναι που δεν την ενδιαφέρει ότι τελείωσε πρώτη και βοηθάει τις άλλες. Αυτή λένε, είναι τσιγγανόπουλα από τον Δενδροπόταμο, από ένα γκέτο. Αυτοί είναι που θα πάνε στην Αμερική.

(Αφηγητής) Ο Σταύρος δεν πήγε τότε στην Αμερική. Πήγε στην 2η Μεγάλη Νίκη, στον ίδιο διαγωνισμό, δύο χρόνια μετά.

(Σ.Γ.) Το 2016 πήγα στην Αμερική εν τέλει. Αλλά εκτός από το Σεντ Λούις του Μιζούρι που ήμουν για πέντε μέρες, οι ομογενείς εκεί μας κάνανε δώρο άλλες πέντε μέρες στην πρωτεύουσα του κόσμου, στη Νέα Υόρκη. Έτσι λοιπόν αυτή τη φορά ολοκληρώνεται το όνειρο. Στα 14 μου ολοκληρώνω το όνειρο της ζωής μου. Είμαι στη Νέα Υόρκη, στην Times Square. Εκεί λοιπόν κατάλαβα ότι ό,τι θες, ό,τι μπορείς και ό,τι αγαπάς να κάνεις στη ζωή σου, μπορείς να το κάνεις, αρκεί να έχεις δυνατή ψυχή.

Η διαδρομή κάθε ανθρώπου είναι προσωπική επιλογή. Αν έχεις όμως δίπλα σου θετικά παραδείγματα, γίνεται πιο εύκολη. Γιατί αν έχεις φίλους που σπουδάζουν Μουσικολογία, αν έχεις φίλους που σπουδάζουν στο Elmhurst στην Αμερική, αν έχεις φίλους που σπουδάζουν στο Πολυτεχνείο της Θράκης, αν έχεις φίλους που τέλειωσαν το Anatolia College, αν έχεις ανθρώπους που σου δείχνουν ποιος είναι ο σωστός δρόμος, υπάρχει πολύ μεγάλη πιθανότητα να μην χαθείς. Όλα αυτά τα παραδείγματα που σας είπα πριν είναι οι φίλοι μου, η ομάδα μου. Ο Αλέξανδρος, ο Παρασκευάς, ο Θοδωρής, η Δανάη και πολλά άλλα παιδιά τα οποία κάνουν την δική τους προσωπική προσπάθεια. «Να αγαπάς την ευθύνη. Να λες εγώ, εγώ μονάχος θα σώσω τον κόσμο. Αν χαθεί, εγώ θα φταίω».

(Αφηγητής) Τα στερεότυπα έχουν κρυφό φύλλο την άγνοια. Η γνώση έχει σύμμαχο την αλήθεια και η αλήθεια των Ελλήνων τσιγγάνων Ρομά μπορεί και πρέπει να γίνει ιστορία συνύπαρξης.

2. Η γνώση σπάει τα γκέτο (ΙΣΤΟΡΙΜΑ, 2022)

(Χ.Κ.) Καλημέρα! Είναι Τετάρτη 22 Μαρτίου 2022, είμαι με τον Σταύρο Γιουβάνη. Βρισκόμαστε σε ένα φωτογραφείο στη Θεσσαλονίκη, εγώ ονομάζομαι Χριστίνα Καραδήμου, είμαι ερευνήτρια στο Ιστορίμα και ξεκινάμε. Καλημέρα, Σταύρο!

(Σ.Ρ.Γ.) Καλημέρα καλημέρα!

(Χ.Κ.) Θα ήθελες να μας πεις δύο λόγια για σένα αρχικά;

(Σ.Ρ.Γ.) Βεβαίως! Είμαι ο Σταύρος Γιουβάνης, Σταύρος - Ραφαήλ Γιουβάνης, είμαι 19 ετών, φοιτώ στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών και είμαι απόφοιτος του Καλλιτεχνικού Σχολείου Θεσσαλονίκης. Κατοικώ στον Εύοσμο, στα δυτικά της Θεσσαλονίκης, αλλά προέρχομαι από τη γειτονιά του Δενδροποτάμου, το γκέτο όπως το λένε πολλοί. Πιστεύουν πολλοί.

(Χ.Κ.) Γεννήθηκες και μεγάλωσες εκεί;

(Σ.Ρ.Γ.) Γεννήθηκα στην Αθήνα. Έζησα μέχρι και τα 7 ή 8 μου χρόνια στην Αθήνα, αλλά παράλληλα πηγαиноερχόμασταν σαν οικογένεια καθώς τα πάτρια εδάφη που λέμε, δηλαδή τα, η πόλη και η καταγωγή των γονιών μου είναι η Θεσσαλονίκη. Πηγαиноερχόμασταν στη Θεσσαλονίκη, λοιπόν, και έτσι σε ηλικία 9 ετών ήρθα μόνιμα στη Θεσσαλονίκη πλέον και συγκεκριμένα στον Δενδροπόταμο.

(Χ.Κ.) Ωραία! Η... Θα ήθελες να μιλήσουμε για τη ζωή στο Δενδροπόταμο; Πώς ήταν όταν επέστρεψες;

(Σ.Ρ.Γ.) Βεβαίως! Η αλήθεια είναι ότι στον Δενδροπόταμο οι πρώτες μέρες και έτσι οι πρώτοι μήνες ήτανε λίγο περίεργοι, καθώς τα παιδιά με αντιμετώπιζαν μ' έναν τρόπο λίγο πιο έτσι περίεργο, γιατί με θεωρούσανε το παιδί που ήρθε από την πρωτεύουσα, δηλαδή ο πρωτευουσιάνος. Αυτό, λοιπόν, είχε ως αποτέλεσμα να θλίβομαι εγώ, δηλαδή να στεναχωριέμαι και να θέλω την Αθήνα. Και εκεί, λοιπόν, έρχεται ο «Φάρος του Κόσμου» και έρχεται ο πατήρ Αθηναγόρας με την τεράστια οικογένεια και με την τεράστια αγκαλιά που έχει να με αγκαλιάσει και να με έτσι βοηθήσει να ενταχθώ πιο εύκολα στη γειτονιά του Δενδροποτάμου, αφού πήγαινα σε όλες τις δραστηριότητες του «Φάρου» κτλ. Και έρχεται, και έρχονται για την ακρίβεια οι πρώτοι φίλοι ας πούμε από τον «Φάρο», που είναι δύο Αλέξανδροι.

(Χ.Κ.) Ωραία! Αν θέλεις συνέχισε έτσι να μας πεις για τα βιώματά σου και στον «Φάρο» και γενικά πώς ήταν η ζωή σου τότε.

(Σ.Ρ.Γ.) Τέλεια! Γενικότερα η αλήθεια είναι ότι τον Δενδροπόταμο δεν τον γνώριζα πριν πάω και μείνω με αποτέλεσμα να μην γνωρίζω και τι συμβαίνει μέσα σε αυτόν. Δηλαδή ότι η παραβατικότητα, όταν είχα πρωτοβρεθεί εγώ εκεί, ήτανε αρκετά υψηλή. Οπότε ήταν κι ένα σοκ για εμένα ας πούμε να βλέπεις σε τόσο μικρή ηλικία τόσο ωμά πράγματα. Και είχα υποστεί ένα σοκ. Παρ' όλα αυτά, κατάλαβα ότι κακώς ή καλώς αυτή είναι η πραγματικότητα και θα πρέπει να βγω από αυτήν, με την έννοια του ότι αφού αυτό είναι το γκέτο, όπως το λένε στη Θεσσαλονίκη, θα πρέπει να σπάσουμε αυτό το γκέτο, να βγούμε στην υπόλοιπη κοινωνία, να χτίσουμε γέφυρες επικοινωνίας έτσι ώστε και εμείς αλλά και η μετέπειτα γενιά να έχει τη δυνατότητα να ενταχθεί στην κοινωνία και να έχει μία αξιοπρεπή ζωή ουσιαστικά. Στον Δενδροπόταμο... Γενικότερα Δενδροπόταμος είναι μία περιοχή που αν ζήσεις μέσα σε αυτήν θα είσαι και πιο άνετος, γιατί καταλαβαίνεις ότι οι κάτοικοι του Δενδροποτάμου είναι καλοί άνθρωποι. Σε αγαπάνε γενικότερα, αν σε γνωρίσουνε. Απλά έχουνε ορισμένα ας το πούμε χαρακτηριστικά –όπως οι Ρομά, γενικότερα οι Ρομά–, όπου ίσως τους πάνε λίγο πίσω. Ας πούμε, ότι οι περισσότεροι δεν θέλανε –και μπορεί και αυτήν τη στιγμή που μιλάμε– δεν θέλουν να μορφωθούν, δεν θέλουν να στείλουν τα παιδιά στο σχολείο, γιατί... Όχι για κανέναν κακό λόγο. Για τον λόγο του ότι θεωρούν πως το σχολείο δεν θα δώσει τίποτα στα παιδιά τους. Θεωρούν ας πούμε ότι αν πάνε στο γυμνάσιο, στο λύκειο, μπουν στο πανεπιστήμιο θα είναι, θα έχουν την ίδια μοίρα με το ότι δεν θα βγάζουνε τα χρήματα που θα πρέπει, δεν θα είναι μια ζωή ας πούμε επιστήμονες κτλ. Οπότε από πολύ μικρή ηλικία πηγαίνουν σε λαϊκές αγορές, είναι ας πούμε γυρολόγοι κτλ. ή ακολουθούν τον κακό δρόμο, τον άσχημο δρόμο, τον δρόμο της παρανομίας. Κατά τ' άλλα, ας μιλήσουμε και λίγο για τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά του Δενδροποτάμου. Αρχικά να πούμε ότι ο Δενδροπόταμος είναι μία περιοχή με τέσσερις χιλιάδες κατοίκους και οι τρεις χιλιάδες με τρεις χιλιάδες πεντακόσιοι είναι Ρομά, οπότε μιλάμε έτσι για την, για τους περισσότερους, για την πλειονότητα. Πλειονότητα... Οι Ρομά έχουνε στο αίμα τους όπως λέμε τη μουσική, έχουν στο αίμα τους την καλλιτεχνική έτσι... Έχουμε καλλιτεχνική φλέβα λένε και ισχύει αυτό, γιατί οι περισσότεροι Ρομά στον Δενδροπόταμο γνωρίζουν είτε να τραγουδάνε είτε να παίζουν κάποιο μουσικό όργανο, πράγμα που τους χαρακτηρίζει και είναι πάρα πολύ ωραίο, γιατί έτσι πηγάει μία δημιουργία μέσα απ' αυτό, πηγάει ένα πάθος και κυρίως γιατί είναι αυτοδίδακτοι. Δηλαδή τραγουδάνε έτσι με τόσο πάθος ή παίζουν κιθάρα τόσο ωραία και είναι αυτοδίδακτοι. Επειδή ας πούμε το γνώριζε ο μπαμπάς, το έμαθε στο παιδί κτλ. κτλ. Και βέβαια, αποτελεί κι ένας τρόπος επιβίωσης αυτό, με την έννοια του ότι υπάρχουν αρκετοί στον Δενδροπόταμο ας πούμε που είναι ερασιτέχνες μουσικοί και βγάζουνε χρήματα από αυτό. Από κει και πέρα, υπάρχει και η ομάδα ποδοσφαίρου, όπου η αλήθεια είναι ότι και οι Ρομά φημίζονται και για το ποδόσφαιρο που παίζουν. Αλλά αξίζει να σημειωθεί ότι, να κάνουμε έτσι έναν αναχρονισμό και να πούμε ότι, αφού λέμε για επαγγέλματα, να πούμε ότι οι Ρομά από τα πολύ παλιά χρόνια ήταν αυτοί που 'καναν τις δουλειές που δεν ήθελε να κάνει η

υπόλοιπη κοινωνία. Τι εννοώ με αυτό; Εννοώ ότι παλιότερα οι Ρομά ήταν γανωτές, ήταν μουσικοί, ήταν διασκεδαστές, ήταν έμποροι. Ο κόσμος είχε ανάγκη από τους Ρομά. Παλιότερα, αν έχετε ακούσει την έκφραση «πλακώσανε κι οι γύφτοι»; Αν δεν κάνω λάθος, αν δεν απατώμαι έχει βγει αυτή η παροιμία από τα χωριά. Δηλαδή ότι όταν ερχόντουσαν, όταν γινόταν ένα πανηγύρι και υπήρχε ο χορός κτλ. και φαγητό κτλ. «Πλακώσαν οι γύφτοι», ερχόντουσαν κι γύφτοι και παίζαν μουσική, διασκεδάζαν τον κόσμο, οπότε έδενε το γλυκό που λέμε. Οπότε από κει προήλθε και καταλαβαίνουμε ότι οι Ρομά είναι πάρα πολύ έτσι σημαντικό κομμάτι. Όχι μόνο της ελληνικής, του ελληνικού πολιτισμού και του ευρωπαϊκού κυρίως πολιτισμού και της ευρωπαϊκής μουσικής. Ας πούμε έχω... Επειδή είπα ευρωπαϊκή μουσική ας πάμε ας πούμε στα Βαλκάνια. Υπάρχουν τα χάλκινα, τα πνευστά των Βαλκανίων. Υπάρχουν πολλοί μουσικοί κυρίως πνευστοί ας πούμε που παίζουν κλαρίνο που είναι Ρομά. Γενικότερα έχουμε διασώσει νομίζω οι Ρομά την παραδοσιακή μουσική στην Ευρώπη και στην Ελλάδα. Οπότε οι Ρομά κάναν, λοιπόν, τις δουλειές που δεν ήθελε να κάνει ο υπόλοιπος κόσμος. Αυτό ήταν μια μεγάλη παρένθεση. Οι Ρομά κάναν τις δουλειές που δεν ήθελε να κάνει ο υπόλοιπος κόσμος, γι' αυτό και ήτανε πολύ χρήσιμοι. Και αυτό τώρα είναι καλό ή κακό; Δεν ξέρω. Από εκείνα τα χρόνια κρατήσαν αυτό, κάνουν ακόμα τις ίδιες δουλειές. Ουσιαστικά δεν έχουν εκσυγχρονιστεί κατάλληλα έτσι ώστε να εξελίσσουν και τις δουλειές τους οι περισσότεροι. Οπότε αυτός είναι κυρίως έτσι ο λόγος που τα επαγγέλματα των Ρομά τότε μοιάζουν πολύ με το τώρα. Αξίζει να σημειωθεί ότι ακούμε πολύ για τους Ρομά να λένε ότι έχουνε παλιά έθιμα. Έχουνε έθιμα τα οποία βλέπουμε πολύ στην επαρχία, έχουμε έτοιμα πολύ που έχουμε δει στη δεκαετία του '50 και του '40 και αυτό είναι ξεκάθαρα αποτέλεσμα μίας κατάστασης. Ποιας κατάστασης; Όταν οι Ρομά... Γνωρίζουμε ότι οι Ρομά πράγματι ήταν μετακινούμενος λαός. Όταν, λοιπόν, οι Ρομά μετακινήθηκαν από τη Μικρά Ασία και από τα Βαλκάνια στην Ελλάδα εγκαταστάθηκαν στην επαρχία, κοντά σε ελληνικά χωριά. Εκεί, λοιπόν, είδαν τους πολιτισμούς και είδαν τα ήθη και τα έθιμα των ελληνικών χωριών και της ελληνικής επαρχίας και τα υιοθέτησαν κι αυτοί. Αυτά είναι ουσιαστικά. Γι' αυτό λέμε ότι μοιάζουν πολύ τα ήθη και τα έθιμα των Ρομά με την ελληνική επαρχία τα παλιότερα χρόνια. Οπότε τα υιοθέτησαν. Γιατί; Γιατί ήθελαν να είναι κι αυτοί κομμάτι της Ελλάδας. Γιατί πάντα οι Ρομά ήτανε οι ανέγγιχτοι που λέμε, ήταν αυτοί που δεν θέλαν να τους πλησιάζει κανένας. Οπότε είχαν την ανάγκη να αφομοιώσουν μία κουλτούρα, μία κοινωνία έτσι ώστε να τους αποδεχτεί με κάποιον τρόπο. Γι' αυτό και αφομοίωσαν την ελληνική κουλτούρα της δεκαετίας του '40-'50 κτλ., μιλώντας για την Ελλάδα. Και το θέμα είναι ότι η Ελλάδα και τα ελληνικά χωριά ας πούμε εκσυγχρονίστηκαν, εξελίχθηκε αυτό, ενώ οι Ρομά το κράτησαν. Και γι' αυτό ας πούμε οδηγούμαστε και στα ήθη και τα έθιμα τα σημερινά των Ρομά.

Η λέξη «γύφτος», οι φυλές του Δενδροποτάμου και η οικογενειακή ιστορία

(Χ.Κ.) Θα ήθελες λίγο να συζητήσουμε για τη λέξη «γύφτος»;

(Σ.Ρ.Γ.) Ναι. Η λέξη «γύφτος» είναι μία... Αρχικά, την ακούω πάρα πολύ έτσι στα αστικά... Την ακούω πάρα πολύ... Τη λέξη «γύφτος» την ακούω πάρα πολύ έτσι στην καθημερινότητά μου από τους συμπολίτες μας και καταλαβαίνω με ποια έννοια το λένε, οπότε δεν τους παρεξηγώ να σου είμαι ειλικρινής. Γιατί η λέξη «γύφτος» πλέον έχει πάρει μία έννοια του βρώμικου, αυτού που δεν έχει ας πούμε μόρφωση, αυτός ας πούμε που τσιγκουνεύεται κτλ. Έχει πάρει αυτήν την έννοια ναι μεν καλώς ή κακώς, αλλά η λέξη «γύφτος» στην πραγματικότητα ήτανε αυτός που... Ας το πούμε εμείς πώς λέμε τους γύφτους που λέμε; Είναι αυτοί οι οποίοι ίσως δεν είναι ακόμη εκσυγχρονισμένοι, ακόμη Ρομά εκσυγχρονισμένοι. Ίσως είναι αυτοί ας πούμε που δεν θα πάνε καθόλου στο σχολείο, είναι αυτοί που δεν θα στείλουν τα παιδιά τους να μορφωθούν, είναι αυτοί που δεν θα θέλουνε να μείνουν σε έτσι ένα σπίτι

πιο... Πώς να το πω τώρα; Θα ακουστεί κάπως. Τέλος πάντων, είναι αυτοί οι οποίοι είναι δεν είναι εκσυγχρονισμένοι, οι γύφτοι. Εμένα αυτό, όμως, που με... Εμένα, όμως, αυτό που με θλίβει και το βλέπω κυρίως στα μέσα μαζικής ενημέρωσης κτλ. και στην τηλεόραση, είναι η λέξη «αθίγγανος». Η λέξη «αθίγγανος» σημαίνει ανέγγιχτος, σημαίνει αυτός που δεν θέλουν να τον ακουμπάνε είτε επειδή για φυσικούς λόγους δηλαδή, είτε επειδή βρωμάει κτλ., είτε επειδή είναι γύφτος, ανέγγιχτος, αθίγγανος. Και το ακούω πολύ συχνά και το διαβάζω και η αλήθεια είναι ότι με θλίβει. Και εδώ έρχομαι και λέω ότι ο όρος «αθίγγανος» είναι ένας λανθασμένος όρος. Ξεκάθαρα. Το να αναφέρεις «τσιγγάνο» είναι πιο φυσιολογικό, είναι νομίζω πιο πρόπον, γιατί το έχουν υιοθετήσει ας πούμε και οι Ευρωπαίοι. Στην Ιταλία ας πούμε τη λέξη «Ρομά» που είναι το γενικό πλαίσιο, και συγκεκριμένα τους *tzigano* ή τσιγγάνους, τους λένε «*tzigano*». Δηλαδή είναι κι ένας όρος έτσι πιο ευρωπαϊκός. Βέβαια, η Ευρωπαϊκή Ένωση τους Ρομά τους αναγνωρίζει ως Roma, Roma Community, παλαιότερα ήταν και gipsy, αλλά η λέξη «αθίγγανος» όπως την έχει υιοθετήσει πολύ ας πούμε η Ελλάδα θεωρώ πως είναι μία... Ένας όρος που εμένα προσωπικά ας πούμε με προσβάλλει.

(Χ.Κ.) Εντάξει. Στον Δενδροπόταμο πόσες φυλές υπάρχουν;

(Σ.Ρ.Γ.) Κοιτάξτε, από τους γενικούς... Στο γενικότερο πλαίσιο είναι οι Ρομά. Συγκεκριμένα υπάρχουν πολλές φυλές ανάλογα με το από πού ήρθαν οι συγκεκριμένες οικογένειες. Παραδείγματος χάρη, υπάρχει μία οικογένεια που θα κατέβει απ' τα Βαλκάνια και θα ενσωματωθεί στον Δενδροπόταμο και στη Θεσσαλονίκη; Θα μιλάει μία κάπως διαφορετική γλώσσα, διαφορετική διάλεκτο –με συγχωρείτε– από κάποιον που θα έρθει από τη Μικρά Ασία. Πάλι ρομανές –η ρομανές είναι η τσιγγάνικη γλώσσα, η γλώσσα που μιλούν οι Ρομά–, πάλι ρομανές, αλλά με κάποιους έτσι, με κάποια διαφορετικά ιδιώματα ας πούμε. Υπάρχουν τουλάχιστον τέσσερις-πέντε στον Δενδροπόταμο. Τουλάχιστον τέσσερις-πέντε. Είναι αυτοί που λέμε οι Τουρκόγυφτοι. Αυτοί ας πούμε είναι οι οποίοι κατάγονται από την Τουρκία κυρίως, ομιλούν περισσότερο την τουρκική γλώσσα. Είναι αυτοί ας πούμε που... Ή Χαντούρα τους λέμε. Χαντούρα. Είναι αυτοί που μένουν στις παράγκες, οι λεγόμενοι κάποιος που θα πει έτσι οι γύφτοι. Τουρκόγυφτοι, γύφτοι. Υπάρχουν μετά ας πούμε τα Αρλίορα που λέμε. Τα Αρλίορα χαρακτηρίζονται μέσα από την κοινότητα των Ρομά, μεταξύ τους δηλαδή. Δεν θα πει κάποιος μπαλαμό. Μπαλαμό είναι αυτός που δεν είναι Ρομά σύμφωνα με τους Ρομά. Δεν θα πει κάποιος μπαλαμό Αρλίορα, θα τους χαρακτηρίσει Ρομά. Οι Ρομά, όμως, ας πούμε μεταξύ τους χαρακτηρίζονται Αρλίορα, καθώς είναι αυτοί που είναι έτσι πιο εκσυγχρονισμένοι, είναι αυτοί που έχουν έρθει κυρίως από τα παράλια της Μικράς Ασίας, από την Κωνσταντινούπολη και λίγο πιο παλιά. Δηλαδή στα μέσα του 5ου και 6ου, 5ης και 6ης, 1950-1960 ας πούμε. Τότε είναι που ήρθαν. Και τότε ήρθε κι η γιαγιά μου από τη Μικρά Ασία. Η προγιαγιά μου για την ακρίβεια. Σαν παιδί έμενε στα παράλια της Μικράς Ασίας, Ρομά κι αυτή βεβαίως. Ο παππούς της ήτανε από την... Καταγότανε από την Τουρκία, απ' ό,τι μου έχει πει ο μπαμπάς, οπότε σε πολύ μικρή ηλικία βέβαια ήρθε κι η προγιαγιά στον Δενδροπόταμο. Μετά έκανε τη γιαγιά, η γιαγιά έκανε τον μπαμπά κι ο μπαμπάς έκανε εμένα. Οπότε θα μπορούσαμε να πούμε ας πούμε ότι οι ρίζες κρατάνε και λίγο Μικράς Ασίας. Άλλοι φίλοι στον Δενδροπόταμο είναι, αν δεν κάνω λάθος... Υπάρχουν νομίζω, σε πολύ μικρό βέβαια ποσοστό, τα Μπατσόρια. Τα Μπατσόρια νομίζω είναι –αν δεν κάνω λάθος και σε αυτό– είναι μία φυλή η οποία κατάγεται κυρίως από τη Θράκη. Είναι ας πούμε... Μοιάζουν πολύ με τους Πομάκους, αλλά είναι Ρομά. Ξεκάθαρα. Μιλούν ας πούμε πολύ έτσι τη ρομανί διάλεκτο πολύ βαριά με αποτέλεσμα να μην τους καταλαβαίνει κάποιος που είναι ας πούμε μπαλαμό, που λέμε έτσι τσιγγάνος, να μην τους καταλαβαίνει. Βέβαια, γενικά να πούμε ότι υπάρχουν πάρα πολλές φυλές σε αυτήν τη βεντάλια που λέγεται Ρομά αλλά και εξαρτάται από το πού κατάγεται. Και από πού κατάγεται στην ίδια ας πούμε κατηγορία ανήκει και το τι γλώσσα μιλάς. Και μετά έρχεται και το τι πολιτισμικά χαρακτηριστικά έχεις, με την έννοια το τι ήθη και έθιμα έχουμε. Ας πούμε εμείς που είμαστε

οι τσιγγάνοι οι Αρλίόρα που μας λένε, οι πιο πολιτισμένοι, οι πιο εκσυγχρονισμένοι κτλ., δεν έχουμε τα ίδια ήθη και έθιμα με έναν Τουρκόγυφτο, με έναν ας πούμε Φιτσίρι, γιατί αυτοί –το «αυτού» ακούγεται κάπως περίεργα, τέλος πάντων–, οι Τουρκόγυφτοι έχουνε λίγο πιο βαριά ήθη και έθιμα. Ας πούμε, κάτι το οποίο εμένα προσωπικά με θλίβει που βλέπω πολύ, και στον Δενδροπόταμο έχω δει μια-δυο φορές, είναι αυτό με την παρθενιά και με τα κορίτσια. Έχουν το εξής κακό χαρακτηριστικό, ότι η κοπέλα θα πρέπει να είναι παρθένα που θα πάρει τον άντρα και, αφού πάρει τον άντρα, μετά θα πρέπει να χορέψουν με το σεντόνι που έγινε όλη η διαδικασία. Αυτό είναι... Δεν μπορείς να το χαρακτηρίσεις τώρα, εντάξει. Αυτό ας πούμε γενικότερα η κοινωνία των Ρομά οι οποίοι είναι εκσυγχρονισμένοι τα κατακρίνει και τα κατακρίνει και μάλιστα πάρα πολύ. Ας πούμε, έχω δει και στον Δενδροπόταμο να μαλώνουμε για το συγκεκριμένο πράγμα της μίας φυλής με την άλλη. Αυτό ας πούμε δεν το 'χουμε εμείς. Και βέβαια! Έχουμε, όμως, το έθιμο του να πάμε ένα αρνί στο σπίτι της νύφης. Έχουμε... Και αυτό το συγκεκριμένο έθιμο είναι έθιμο απ' τα χωριά της Ελλάδος. Μου το έχει πει ο παππούς ας πούμε. Αυτά είναι ωραία έθιμα. Υπάρχουν κι άλλα έθιμα βέβαια, αν θέλουμε μπορούμε να τα πούμε. Τι έθιμο τώρα; Είναι αυτό με το αρνί. Είναι ότι πριν ας πούμε από τον γάμο, στην εκκλησία κτλ., χορεύει ο γαμπρός με τα ρούχα του έξω από το σπίτι του και η νύφη με τα ρούχα της έξω από το δικό της σπίτι. Δηλαδή γίνεται αυτό το μίνι ας πούμε γλέντι έξω από τα σπίτια. Συγκεκριμένα φαγητά. Είναι το πιλάφι με μοσχαράκι και είναι και το σουίσι. Το σουίσι είναι το μοσχαράκι κοκκινιστό με σάλτσα. Και βέβαια η πλετσίντα, η οποία πλετσίντα είναι χωριάτικη τυρόπιτα με δώδεκα φύλλα, ρύζι και φέτα.

(Χ.Κ.) Το αγαπημένο σου φαγητό ποιο είναι;

(Σ.Ρ.Γ.) Έχω την τύχη να έχω μια πολύ καλή μαγείρισσα. Η μητέρα μου είναι πολύ καλή μαγείρισσα –πρέπει να το πω αυτό–, το ομολογώ. Για την ακρίβεια, για το κάθε παιδί νομίζω η μαμά του είναι η καλύτερη μαγείρισσα, οπότε... Η μητέρα μου κάνει πάρα πολύ ωραία τις σαρμάες. Οι σαρμάες είναι λάχανο. Σαρμάδες είναι ουσιαστικά, απλά είναι λάχανο με κιμά. Και τα κάνει έτσι με έναν ειδικό τρόπο. Βάζει ένα πιάτο από πάνω, για να πιάσει καλύτερα το ζουμί και τέτοια. Δεν τα ξέρω αυτά. Αλλά το κάνει πάρα πολύ ωραία! Το κάνει πάρα πολύ ωραία! Να έρθεις να φας!

(Χ.Κ.) Ωραία! Άρα, μου μίλησες και για την ιστορία της οικογένειάς σου. Είναι... Κι η μητέρα σου έχει αντίστοιχη ιστορία;

(Σ.Ρ.Γ.) Η μητέρα μου έχει μια λίγο αντίστοιχη ιστορία απ' την άλλη μεριά. Με ποιαν έννοια; Ο μπαμπάς της, του παππού μου, δηλαδή της μητέρας μου ο προπάππος, είναι μπαλαμό, δηλαδή δεν είναι Ρομά. Ερωτεύτηκε, «έπεσε στα δίχτυα μιας τσιγγάνας», παντρεύτηκε στον Δενδροπόταμο. Από τη Θεσσαλονίκη ήταν ο προπάππος μου, δηλαδή της μαμάς ο παππούς. Από τη Θεσσαλονίκη αυτός, ερωτεύτηκε την τσιγγάνα από τον Δενδροπόταμο, παντρεύτηκαν, κάναν παιδιά, τον παππού. Και δηλαδή κρατάω και ρίζες έτσι... Κρατάω ρίζες... Ή έχω και το στοιχείο του μπαλαμό ας πούμε από τη μητέρα μου. Εδώ να κάνουμε μια μικρή παρένθεση και να πούμε ότι πολλές φορές ας πούμε βλέπουμε έναν στον δρόμο και του λέμε: «Α! Αυτός δεν μοιάζει με Ρομά», που είναι μεν Ρομά, «α! Αυτός δεν μοιάζει με Ρομά. Α! Αυτός μοιάζει με Ρομά». Αυτά τα στερεότυπα και οι προκαταλήψεις ας πούμε. Ναι μεν το χρώμα μπορεί να... Να μοιάζει λέει κάποιος απ' το χρώμα. Μπορεί κάποιος λένε από το χρώμα να μοιάζει με Ρομά. Δεν είναι έτσι πολλές φορές. Γνωρίζω πάρα πολλούς ανθρώπους που είναι στο ίδιο χρώμα με τους Ρομά κι ούτε καμία σχέση έχουν με τους Ρομά, είναι κανονικά. Οπότε αυτό το στερεότυπο λίγο θα πρέπει να ξεπεραστεί. Λίγο. Γιατί βλέπω και οι καταστάσεις ας πούμε στο λεωφορείο κτλ., λίγο πιο σκούροι άνθρωποι να αντιμετωπίζονται διαφορετικά. Αυτό μας πάει πίσω σαν κοινωνία, γι' αυτό και θα πρέπει να αλλάξει. Αυτή η παρένθεση.

Η σημασία του «Φάρου του Κόσμου», η ρομποτική και η μόρφωση

(Χ.Κ.) Ωραία! Θα ήθελες να μιλήσουμε λίγο για βιώματα σχετικά με ρατσισμό που μπορεί να έχεις βιώσει εσύ προσωπικά;

(Σ.Ρ.Γ.) Εγώ προσωπικά σαν Σταύρος δεν έχω βιώσει τον ρατσισμό για την καταγωγή μου. Δεν έχω βιώσει τον ρατσισμό για την καταγωγή μου, αλλά νομίζω ότι σε πολύ μεγάλο βαθμό τον ρατσισμό τον δημιουργούμε εμείς οι ίδιοι με τη συμπεριφορά μας. Εγώ ποτέ στη ζωή μου δεν ήθελα να βιώσω τον ρατσισμό, γι' αυτό και αποφάσισα να πάρω τον δρόμο της εκπαίδευσης και της μόρφωσης, καθώς θεωρώ πως είναι ο μόνος, το μόνο όπλο το οποίο μπορεί κάποιος να κερδίσει οποιονδήποτε ρατσιστή, οποιονδήποτε πικρόλογο άνθρωπο κτλ. Οπότε η μόρφωση και η γνώση κυρίως είναι το μοναδικό όπλο απέναντι σ' αυτό. Βέβαια, έχω... Γνωρίζω πολλοί φίλοι μου έχουν υποστεί τον ρατσισμό και πραγματικά μερικές φορές καταλαβαίνω πόσο σκληρή είναι η κοινωνία. Από το να... Τι είδους ρατσισμούς; Τι είδους ρατσισμός; Από το να θες να πας σ' ένα σχολείο και να είσαι μεγαλύτερος και να σου λένε ότι: «Επειδή είσαι Ρομά, δεν σε δεχόμαστε» μέχρι το να πας να βρεις μια δουλειά και να μαθαίνει ο εργοδότης ότι είσαι Ρομά και σε διώχνει επειδή είσαι Ρομά. Έχω δει καταστάσεις που πραγματικά είναι έτσι καταστάσεις έντονης ρατσιστικής βίας απέναντι στους Ρομά. Και καθημερινά βλέπουμε. Και καθημερινά στον δρόμο μπορείς να δεις. Ας πούμε, βλέπουμε Ρομά στον δρόμο και μπορεί να τους αποφύγουνε, μπορεί να τους πούνε: «Α! Θα με κλέψεις!» κτλ. Ξαναλέω, γιατί είναι πολύ σημαντικό, ότι το μοναδικό όπλο απέναντι σε όλο αυτό είναι η μόρφωση. Ευτυχώς εγώ το κατάλαβα κι έχω λάβει αυτόν τον δρόμο και παρακινώ και όλα τα παιδιά και όλους τους νέους να το καταλάβουν πολύ γρήγορα και να καταλάβουν ότι το μοναδικό όπλο και ο μοναδικός δρόμος –είναι μονόδρομος– είναι η μόρφωση, η εκπαίδευση και το σχολείο.

(Χ.Κ.) Μιλώντας για όλα αυτά να σε γυρίσω λίγο πίσω. Θα ήθελες να θυμηθείς την πρώτη σου μέρα στον «Φάρο του Κόσμου»;

(Σ.Ρ.Γ.) Βεβαίως! Ο «Φάρος του Κόσμου» για εμένα είναι σταθμός στη ζωή μου. Είναι πραγματικά... Με βοήθησε, αρχικά, σε πολλά πράγματα, άυλα και υλικά, αλλά γενικότερα ο «Φάρος του Κόσμου» είναι μια τεράστια οικογένεια που προσαρμόζεται αυτή η οικογένεια στις ανάγκες του κάθε παιδιού. Οπότε... Κάθε παιδιού του Δενδροποτάμου. Οπότε πάμε, λοιπόν, πίσω και πάμε στο μακρινό –μακρινό, σιγά το μακρινό– 2013, όπου η πρώτη μου εμπειρία με τον «Φάρο» ήταν η «Waterland». Είχα έναν φίλο, τον Αλέξανδρο, που μου είπε: «Α! Πάω στον “Φάρο”». Έλα κι εσύ ας πούμε να δεις τι είναι!». Πήγα κι εγώ στον «Φάρο» και μας... Μου λέει ο πάτερ κατευθείαν στην αγκαλιά του και μου λέει: «Ποιος είσαι;», «ο Σταύρος», «μαγιά έχεις;» μου λέει. «Ναι» λέω. «Πάρ' το μαγιά σου κι έλα -λέει-, πάμε στις πισίνες!» και πήγαμε όλοι μαζί στις πισίνες και κατευθείαν μετά μπήκα στην ομάδα των ενοριακών πρωταθλημάτων ποδοσφαίρου, ομάδα ποδοσφαίρου, που παίζαμε στα ενοριακά. Κατευθείαν μετά πήγαινα καθημερινά στον «Φάρο», για να κάνω έτσι τα μαθήματά μου, για να με βοηθήσουν οι δάσκαλοι οι εθελοντές στον «Φάρο». Μετά φτιάξαμε θυμάμαι –έτσι μου έρχονται τώρα σαν flashback απίστευτες εικόνες–, μετά φτιάξαμε το δεντρόσπιτο πίσω στην αυλή του «Φάρου» όλοι μαζί. Και μετά έρχεται η στιγμή που μετακομίζει ο «Φάρος», πάει σ' ένα μεγαλύτερο σπίτι, γιατί οι ανάγκες του «Φάρου» όλο και μεγαλώνουν. Και είναι πολύ σημαντικό να πούμε ότι το τελευταίο σπίτι του «Φάρου του Κόσμου», ένα τεράστιο και πανέμορφο σπίτι, είναι ένα απ' τα πιο οικολογικά κι απ' τα πιο καινοτόμα σπίτια της Θεσσαλονίκης, γιατί είναι φτιαγμένο από κοντέινερ. Και έρχεται στη ζωή μου η ρομποτική μετά από κάποια στιγμή. «Η ρομποτική είναι η αιχμή του δόρατός μας», όπως λένε στον «Φάρο», γιατί... Για τον «Φάρο» λέγαμε.

(Χ.Κ.) Έλεγε για τη ρομποτική...

(Σ.Ρ.Γ.) Όπου είναι η αιχμή του δόρατός μας, γιατί η ρομποτική ουσιαστικά είναι η αρχή ενός τεράστιου κινήματος στον Δενδροπόταμο. Και γιατί το λέω αυτό; Να μιλήσουμε για τη ρομποτική; Τέλεια! Έρχεται, λοιπόν, η ρομποτική στη ζωή μας το 2014 περίπου ή 2013, όπου είναι κάτι τελείως ξένο για εμάς, αλλά ο πάτερ λέει: «Είναι μόρφωση, είναι εκπαίδευση, είναι γνώση και δεν λέμε ποτέ όχι στη γνώση!». Τέλεια! Ξεκινήσαμε τη ρομποτική –τελείως άσχετοι– και πήγαμε σε ένα event το οποίο διοργανωνότανε στο Πλανητάριο και μας βάλαν να δουλέψουμε σε ομάδες. Μαζί με την ομάδα, με τα παιδιά απ’ τον Δενδροπόταμο, τελειώσαμε αυτήν την εργασία που είχαμε να κάνουμε και κατευθείαν σηκωθήκαμε τελείως αυθόρμητα και βοηθήσαμε τα άλλα παιδιά να τελειώσουν και αυτοί, γιατί ίσως ας πούμε χρειαζόντουσαν βοήθεια. Την επόμενη μέρα, τις επόμενες ημέρες –να μην λέω ψέματα– έρχεται ένα mail στον «Φάρο» και λέει ότι είμαστε η παγκοσμίως τιμώμενη ομάδα από την «FIRST LRGO League», απ’ την FLL, η τιμώμενη παγκοσμίως ομάδα για το ταξίδι στον Παγκόσμιο Διαγωνισμό Ρομποτικής της «FIRST LEGO League» στο Σεντ Λούις του Μιζούρι. Απίστευτο! Και τι είδανε; Είδανε τα core values που λέμε, τις ηθικές αξίες της ομάδος. Εκεί που ήμασταν υπήρχαν από την FLL άνθρωποι και είδαν ότι μια ομάδα τσιγγανόπουλων, μία ομάδα παιδιών Ρομά από ένα γκέτο, κάναν την εργασία τους και σηκώθηκαν να βοηθήσουν τα υπόλοιπα παιδιά. Τους φάνηκε μοναδικό, γι’ αυτό και... Πήραμε και μέρος στον Πανελλήνιο Διαγωνισμό, δεν τα πήγαμε καλά, αλλά αυτό είχε μικρή σημασία, καθώς βραβευτήκαμε ως παγκοσμίως τιμώμενη ομάδα. Την πρώτη χρονιά, λοιπόν, ταξίδεψε όλη η ομάδα εκτός από εμένα, γιατί η μητέρα μου φοβόταν πάρα πολύ. Ήμουν μικρός, ήμουν στο δημοτικό, νομίζω ήμουν στην πέμπτη δημοτικού, και φοβόταν πάρα πολύ τα υπερατλαντικά ταξίδια. Στεναχωρήθηκα είναι η αλήθεια πάρα πολύ, αλλά δεν το έβαλα κάτω. Και εκεί έρχεται το πρώτο «μπαμ» στη ζωή μου. Καταλαβαίνω ότι, μ’ αρέσει να το λέω, γιατί το είχα διαβάσει κάπου και μ’ αρέσει, Η ζωή... Για την ακρίβεια η τράπουλα έχει τέσσερις άσσους λένε. Αν χάσεις τον έναν θα σου έρθει ένας άλλος. Μετά από δυο χρόνια, λοιπόν, ξαναχτυπάει την πόρτα μου η ευκαιρία της Αμερικής. Γιατί; Γιατί σ’ αυτά τα δυο χρόνια που μεσολάβησαν απ’ το πρώτο ταξίδι στην Αμερική γυρίζει, γυρίζουν τα παιδιά από την Αμερική και λένε: «Θα τα... Θα γίνουμε καλύτεροι, θα δουλέψουμε πιο σκληρά, για να έρθει κι ο Σταύρος στην Αμερική. Αλλά όχι αυτήν τη φορά ως παγκοσμίως τιμώμενη ομάδα, ως πρωταθλητές». Κι έτσι, λοιπόν, έρχεται το 2015, ‘16 –συγγνώμη–, ήμουν πρώτη γυμνασίου, όπου είμαστε πανελλήνιοι πρωταθλητές εκπαιδευτικής ρομποτικής και παίρνουμε το εισιτήριο για τον Παγκόσμιο Διαγωνισμό του Σεντ Λούις στο Μιζούρι! Και κει καταλαβαίνω ότι πραγματικά η ζωή δίνει ευκαιρίες. Αν χάσεις μία θα έρθει μία δεύτερη. Αρκεί να το πιστέψεις. Αρκεί να το πιστέψεις. Το πιστεύα πάρα πολύ. Εκεί δεν μπορούσαμε να πει... Δεν μπορούσε να πει κανείς όχι. Οπότε το 2016 ταξιδεύουμε ως πανελλήνιοι πρωταθλητές πάλι στο Σεντ Λούις του Μιζούρι, στις Ηνωμένες Πολιτείες. Τα πήγαμε καλύτερα από την πρώτη φορά. Ένας άλλος κόσμος! Μία απίστευτη κουλτούρα! Ένα παιδί 12-11 χρόνων να βλέπει όλα αυτά. Απίστευτο! Και το απίστευτο σε όλην αυτήν την ιστορία είναι ότι τσιγγανόπουλα από τις λάσπες του Δενδροποτάμου στην πρωτεύουσα του κόσμου, στην Αμερική, και συγκεκριμένα στο Σεντ Λούις του Μιζούρι και στη Νέα Υόρκη. Οξύμωρο. Εκεί, λοιπόν, κατάλαβα ότι η εικόνα του Δενδροποτάμου και η εικόνα των Ρομά γενικά μπορεί να αλλάξει. Και πώς το κατάλαβα αυτό; Μετά από το δεύτερο ταξίδι της Αμερικής και γενικότερα σ’ όλα αυτά τα χρόνια με τις δράσεις του «Φάρου του Κόσμου» εμπνεύσαμε πάρα πολλούς γονείς κυρίως και πολλά παιδιά. Γιατί; Γιατί πριν από το ταξίδι στην Αμερική η σχολική διαρροή που στον Δενδροπόταμο ήταν κάτι σύνθηρες, δηλαδή το 20% των παιδιών φοιτούσαν σ’ ένα δημοτικό σχολείο στον Δενδροπόταμο κι απ’ αυτό το 20% το 10% να πήγαινε κανονικά σχολείο και το υπόλοιπο 10% άτυπα, μόνο για τα χαρτιά ας πούμε. Ξαφνικά το 85 με 80% των παιδιών φοιτούσαν κανονικά στο σχολείο και οι γονείς παρακινούσαν τα παιδιά τους να πάνε στο σχολείο. Παιδιά που είχαν σταματήσει το σχολείο, ξεκίνησαν σχολείο δεύτερης ευκαιρίας, βραδινό σχολείο, σχολεία σε τάξεις ένταξης. Και είδαμε ότι ξεκινάει ένα κίνημα από όλο αυτό.

Είδαμε ότι, έτσι όπως το λέμε λαϊκά, τραβάει αυτό, ελκύει. Γι' αυτό και το ένα σχολείο δεν έφτανε στον Δενδροπόταμο και χτίστηκε ένα δεύτερο σχολείο, ένα ολοκαίνουργιο κτήριο, και ευχαριστούμε γι' αυτό τον Δήμο Αμπελοκήπων - Μενεμένης, γιατί δεν χωρούσαν τα παιδιά στο ένα, όποτε χρειάστηκε και ένα δεύτερο. Κι αυτήν τη στιγμή υπάρχει μία φοβερή εξέλιξη. Βλέπουμε παιδιά εκτός από το Λύκειο του Δενδροποτάμου να βγαίνουν σε λύκεια εκτός Δενδροποτάμου. Αυτό δεν συνέβη ποτέ! Η πρώτη γενιά που το κάναμε αυτό ήμασταν εμείς. Με το μουσικό σχολείο ο Αλέξανδρος, με το καλλιτεχνικό σχολείο εγώ και ο Κωνσταντίνος κι ο Αλέξανδρος, ένα άλλο παιδί, ξεκινήσαμε αυτό το κίνημα που λέμε «το κύμα της εξωστρέφειας». Ας βγούμε, ας δούμε πώς είναι ο κόσμος, αλλά ας αλλάξουμε. Κάναμε εμείς την αρχή και ευχαριστούμε πάρα πολύ και σε αυτό τον πατήρ Αθηναγόρα. Γιατί αν ένας άνθρωπος μπορεί να κάνει τέτοιες αλλαγές και γύρω του παρέα εθελοντές, φαντάσου τι θα μπορούσαν να κάνουν οι πολλοί άνθρωποι μαζί, έτσι; Και μετά, λοιπόν, το δεύτερο ταξίδι στην Αμερική ξεκινάει και ανοίγει το μυαλό. Είχαμε άλλες ανάγκες, είχαμε ανάγκες για προσομοιώσεις του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Κι έρχονται οι προσομοιώσεις του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα, όπου συμμετείχα δύο φορές, να μου δείξουν τον δρόμο για το τι θέλω να ακολουθήσω μέχρι στιγμής στη ζωή μου. Έρχονται αγώνες ρητορικής λόγου, όπου συμμετείχαμε και εκεί για τρεις χρονιές, έρχονται σεμινάρια φωτογραφίας, έρχονται σεμινάρια ποίησης, έρχονται σεμινάρια έτσι και εργαστήρια γραπτού και προφορικού λόγου και όλο αυτό ξεκινάει έτσι μια πολύ μεγάλη ομάδα από τον Δενδροπόταμο να θέλει να μαθαίνει. Γιατί ξέρεις, μετά την Αμερική όλοι οι γονείς λέγαν τα, στα παιδιά τους: «Σήκω πήγαινε σχολείο!», «σήκω ντύσου, πήγαινε στον “Φάρο” να κάνεις κάποια δραστηριότητα!», «δεξ! Το παιδί -ας πούμε- του Δημήτρη πήγε στην Αμερική -Δημήτρης είναι ο μπαμπάς μου-, πήγε στην Αμερική. Σήκω κι εσύ γρήγορα!». Υπήρχε αυτό, αυτή η έμπνευση, αυτή η ευαισθητοποίηση. Και αυτό εμένα προσωπικά μου έδωσε απίστευτη δύναμη και το 2018 όλο αυτό συσσωρεύτηκε και λέω θα γίνω και coach. «Μπορεί -λέω- να μην έχω κάποιο πτυχίο, μπορεί ακόμη να είμαι στο λύκειο, αλλά θα γίνω coach των παιδιών!». Και γίνομαι προπονητής στην ομάδα της ρομποτικής το 2018. Πήγαμε πάρα πολύ καλά και απ' όλο αυτό δεν με ένοιαζε να πάρουμε κάποιο βραβείο, να βραβευτούμε, να γίνουμε, να είμαστε οι καλύτεροι κτλ. Με ένοιαζε που παιδιά, νέα παιδιά, μικρά παιδιά, θέλαν να μορφωθούν, θέλαν να μάθουν τι είναι ρομποτική, να συζητάμε για θέματα. Ερχόντουσαν με τόσην όρεξη και αυτό πραγματικά με οδήγησε στο να καταλάβω τι θέλω να κάνω στη ζωή μου. Κι αυτό που θέλω να κάνω στη ζωή μου είναι να εμπνέω ανθρώπους, να τους δίνω δύναμη. Έτσι, λοιπόν, το 2018 έρχεται και το TEDx του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, που μου το διαλευκάνει όλο αυτό, μου λέει ότι: «Ξέρεις κάτι; Μπορείς να εμπνεύσεις ανθρώπους. Μπορείς, έχεις τη δυνατότητα». Κι εγώ άρπαξα αυτήν την ευκαιρία και μετέπειτα εκπαιδεύτηκα ως εκπαιδευτής κι εγώ ανθρώπινων δικαιωμάτων και αντιρρατσισμού κι έκανα ορισμένα σεμινάρια και εργαστήρια σε φοιτητές στη, στο Πολιτικής Επιστήμης του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου, σε άλλες οργανώσεις της Θεσσαλονίκης. Και έρχεται το 2020 που θα πρέπει να δώσω, '21, θα πρέπει να δώσω Πανελλήνιες και σκέφτομαι ότι τι θέλω να κάνω. Πάντα ρωτούσα τον πάτερ: «Πατέρα -λέω-, τι να σπουδάσω;», μου λέει: «Θα έρθει μόνο του. Θα καταλάβεις ότι έχεις έναν στόχο». Όπως λέει ο πάτερ: «Πολλά όνειρα έναν στόχο, ένας σκοπός. Έχεις -λέει- έναν στόχο, έναν σκοπό. Ποιος είναι αυτός; Να εμπνέεις ανθρώπους, να σπας αυτές τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα που υπάρχουν; Αυτό θα κάνεις! Θα σου έρθει, όμως, από μόνο του με το ποιο μέσο θα το κάνεις». Και νομίζω ότι μία επιστήμη που συνδυάζει πολύ τον λόγο, την κοινωνία και τα μαθηματικά, που είναι μια τεράστια αγάπη μου, είναι η οικονομική επιστήμη. Ένας, μία από τις πολλές επιστήμες. Και διάλεξα, λοιπόν, το Οικονομικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, όπου πέρασα επιτυχώς κι είμαι πρωτοετής φοιτητής τώρα εκεί.

(Χ.Κ.) Λοιπόν, το οικείο σου περιβάλλον πώς αντιμετώπισε την επιθυμία σου για μόρφωση;

(Σ.Ρ.Γ.) Ήμουν από τα τυχερά παιδιά του Δενδροποτάμου που είχα κι έχω την απίστευτη έτσι στήριξη των γονιών μου. Και είναι πάρα πολύ σημαντικό αυτό, πάρα πολύ σημαντικό να έχεις τη στήριξη των γονιών σου σε ό,τι κι αν θέλεις να κάνεις. Είναι πάρα πολύ σημαντικό. Και λέω πως είναι πάρα πολύ σημαντικό, γιατί το κατανοώ αυτό από την κοινωνία του Δενδροποτάμου. Γιατί υπάρχουν παιδιά που δυστυχώς δεν έχουν τη στήριξη των γονιών τους και ενώ θέλουν να μορφωθούν, ενώ θέλουν να πάνε στο σχολείο είτε τα παραμελούν είτε έτσι δεν τα βοηθάνε στο να πετύχουν τους στόχους τους και είναι πολύ ατυχές γεγονός αυτό. Αλλά υπήρχανε και συγγενικά μου πρόσωπα ας πούμε, και υπάρχουν στον Δενδροπόταμο πολλοί άνθρωποι που το πιστεύουν αυτό, πιστεύουν ότι η μόρφωση δεν μπορεί να αλλάξει τίποτα. Πιστεύουν ότι το να πας στο πανεπιστήμιο, στο σχολείο είναι χάσιμο χρόνου. Ας πούμε, είχα κοντινούς μου ανθρώπους που μου λέγανε: «Τι θα γίνεις; Επιστήμονας θα γίνεις; Αν πας να σπουδάξεις μέχρι τα 30 σου και να μην έχεις να φας;». Είναι αυτή η νοοτροπία την οποία προσπαθούμε από μέσα αυτήν τη φορά να αλλάξουμε. Γιατί δυστυχώς υπάρχει αυτή η νοοτροπία από μέσα, υπάρχει και θα πρέπει κατά κάποιον τρόπο να αλλάξει. Και αυτό άλλαξε μετά την Αμερική. Υπήρχαν γονείς που λέγανε: «Ναι, θα πιεστώ λίγο, θα... Ας πάω το παιδί μου στο σχολείο. Ας τον ξυπνήσω. Ας μην κοιμηθώ μία ώρα παραπάνω ας πούμε να ξυπνήσει». Καταλαβαίνεις πώς το λέω. Οπότε υπήρχε αυτή η νοοτροπία του ότι θεωρούν ότι η μόρφωση δεν θα τους προσφέρει κάτι. Γι' αυτό, βέβαια, ανοίγει και μία άλλη κουβέντα για το πώς η Ελλάδα το διαχειρίζεται όλο αυτό, ας πούμε για το κατά πόσον έχει επαγγελματική κατάρτιση, έχεις ύστερα και επαγγελματικό προσανατολισμό ας πούμε, επαγγελματική αποκατάσταση –με συγχωρείς– μετά το πανεπιστήμιο ή κατά τη διάρκεια της φοίτησής σου. Κάτι που ξέχασα να πω πριν –και να με συγχωρέσεις– είναι ότι πριν από ενάμιση χρόνο περίπου όλη αυτή η μόρφωση, όλη αυτή η γνώση των παιδιών του «Φάρου του Κόσμου» θα έπρεπε κάπου να αποτυπωθεί. Θα έπρεπε κάπως να διαχυθεί σε μεγαλύτερη έκταση. Και αυτό πώς έγινε; Έγινε με τη δημιουργία του ΚΔΑΠ, Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών, όπου σε αυτό το ΚΔΑΠ οι εκπαιδευτές είμαστε εμείς. Από ρομποτική, εικαστικά, ζωγραφική, θέατρο, κινηματογράφο, μουσική, αστρονομία μέχρι μαγειρική, αθλητικές δραστηριότητες που παρέχουμε σε όλα τα παιδιά του Δενδροποτάμου σε αυτό το ΚΔΑΠ εμείς οι ίδιοι με ό,τι γνώσεις και εμπειρίες έχουμε. Και το σημαντικό είναι ότι έχει απίστευτα αποτελέσματα όλο αυτό. Έχει απίστευτα αποτελέσματα, γιατί βλέπεις μικρά παιδιά να χαίρονται τόσο πολύ με όλο αυτό. Από πολύ μικρή ηλικία να κατανοούν ότι δεν είναι σωστός τρόπος να μην πας σχολείο, να μη μορφώνεσαι, να παρανομείς. Δεν είναι αυτό το σωστό και ο σωστός είναι το σχολείο, η εκπαίδευση, η άτυπη μόρφωση και όλα αυτά. Και το κατανοούν τα παιδιά αυτό και είναι πάρα μα πάρα πολύ σημαντικό. Και βέβαια, μέσα από το ΚΔΑΠ βλέπεις και ποιες δυσκολίες έχει ο Δενδροπόταμος ας πούμε, έτσι; Δηλαδή έρχονται μικρά παιδιά και λένε ας πούμε τα παράπονά τους από τους γονείς τους κτλ. και καταλαβαίνεις ποιες ανάγκες έχουν τα παιδιά. Οπότε αποτελεί κι αυτός ένας σταθμός έτσι στην ιστορία του Δενδροποτάμου, το ΚΔΑΠ του «Φάρου του Κόσμου», το οποίο ονομάζεται Το σχολείο, όπως το θέλω εγώ. Γιατί πραγματικά τα παιδιά φτιάχνουν τις δραστηριότητες και το πώς θα οργανωθεί έτσι όπως ακριβώς το θέλουν αυτοί και με τις δικές τους ανάγκες.

(Χ.Κ.) Όταν διδάσκεις εσύ στα μικρά παιδιά τι συναισθήματα βιώνεις;

(Σ.Ρ.Γ.) Αρχικά, να πω ότι νιώθω υπόχρεος, μια υποχρέωση απέναντι στα παιδιά του Δενδροποτάμου, αυτά που εγώ έμαθα και είχα την τύχη, όλες τις εμπειρίες και τις γνώσεις που έμαθα, να τα περάσω στα παιδιά. Νιώθω υπόχρεος, νιώθω μια υποχρέωση μέσα μου. Οπότε με πάρα πολλή χαρά και συγκίνηση τούς... Προσπαθώ να τους μάθω ρομποτική, προσπαθώ να τους έτσι βάλω σε ένα mood που λέμε, σ' ένα, στο κλικάκι του θεάτρου και του κινηματογράφου. Όπου η κατεύθυνσή μου στο καλλιτεχνικό ήτανε το θέατρο κι ο κινηματογράφος. Οπότε απ' ό,τι έμαθα κι εγώ τους τα διδάσκω με πολλή χαρά, απίστευτη χαρά και συγκίνηση πάνω απ' όλα.

(Χ.Κ.) Στο καλλιτεχνικό είπες ότι επέλεξες κινηματογράφο και θέατρο. Τι σκέφτεσαι γι' αυτά; Πώς σε εκφράζουν εννοώ.

(Σ.Ρ.Γ.) Όπως προανέφερα οι Ρομά φημίζονται πάρα πολύ για τις καλλιτεχνικές τους δραστηριότητες. Είτε το ποδόσφαιρο, που θα μπορούσε να θεωρηθεί μία μορφή τέχνης, γιατί και κει δημιουργείς, είτε μουσική, αλλά είτε θέατρο και κινηματογράφο. Δεν είναι τυχαίο που ο μεγαλύτερος ηθοποιός στην ιστορία του κινηματογράφου, Τσάρλι Τσάπλιν, ήταν ένας Ρομ, ήταν τσιγγάνος. Ο μπαμπάς μου έχει απίστευτη αγάπη με τον κινηματογράφο. Του αρέσουν πάρα πολύ οι ταινίες, το θέατρο και γενικότερα έτσι η ηθοποιία, γενικότερα... Και καθώς βλέπω μία ταινία μου λέει μια στιγμή: «Μακάρι να είχες γίνει κι εσύ ηθοποιός αν ήθελες! Μου αρέσει πάρα πολύ -λέει- ο κινηματογράφος» κτλ. «Σου αρέσει ο κινηματογράφος -λέω-, ε;». Εγώ τρελαίνομαι. Και για τον κινηματογράφο και για το θέατρο, μου αρέσει πάρα πολύ, γιατί ξέρεις αντικατοπτρίζει, ειδικότερα το θέατρο, τη ζωή, την κοινωνία. Και πολλές φορές πράγματα που δεν μπορείς να πεις μπορείς να τα εκφράσεις μέσα από την τέχνη. Και συγκεκριμένα μέσα από το θέατρο ας πούμε μπορούσα να εκφραστώ πολύ πολύ ελεύθερα. Μπορούσα να διεκδικήσω πράγματα που δεν μπορείς να διεκδικείς στην κανονική σου ζωή. Οπότε ήταν, είναι πολύ σημαντικό για εμένα η τέχνη και συγκεκριμένα το θέατρο. Έτσι, λοιπόν, αποφάσισα στην έκτη δημοτικού ότι θέλω να ακολουθήσω και αυτόν τον δρόμο, της τέχνης. Και δεν θα μπορούσα να πάω πουθενά αλλού εκτός από το απίστευτο, μοναδικό Καλλιτεχνικό Σχολείο Θεσσαλονίκης «Δημήτρη Χορν», το οποίο πραγματικά είναι ένα σχολείο που ναι μεν σου δίνει τη μόρφωση απτή, όπως είναι, δηλαδή είχε πάρα πολλούς καλούς καθηγητές και στο κομμάτι της, του καλλιτεχνικού τομέα αλλά και στην τυπική μόρφωση, αλλά έχει ένα κομμάτι το οποίο δεν έχει σχεδόν κανένα σχολείο ή έχουν ελάχιστα. Σου προσφέρει πραγματικά αυτά που πρέπει να έχεις στη ζωή σου. Σου προσφέρει αρχικά την αγάπη. Οι καθηγητές με τα παιδιά έχουνε μία σχέση απίστευτης αγάπης. Έχουνε μία σχέση απίστευτης συνεργασίας και το πρώτο πράγμα που παρατήρησα στο καλλιτεχνικό, και το περίμενα ότι θα το παρατηρήσω γι' αυτό και ήθελα να πάω εκεί, είναι η αποδοχή της ετερότητας. Αντιμετωπίζουν τόσο όμορφα και τόσο σωστά το διαφορετικό. Το αντιμετωπίζουν... Είναι... Σε αποδέχονται τόσο ομαλά που το καλλιτεχνικό χαρακτηρίζεται για αυτό. Οπότε, λοιπόν, στην έκτη δημοτικού –κάνω πολλές παρενθέσεις, δεν νομίζω να πειράζει–, οπότε, λοιπόν, στην έκτη δημοτικού αποφάσισα να δώσω κατατακτήριες εξετάσεις για το καλλιτεχνικό σχολείο και συγκεκριμένα για τον τομέα του θεάτρου και του κινηματογράφου. Προετοιμάστηκα κατάλληλα, έδωσα εξετάσεις και νομίζω ότι η συγκεκριμένη χρόνια δίνανε γύρω στα εκατόν είκοσι παιδιά –κάθε χρόνο το καλλιτεχνικό, απ' ό,τι θυμάμαι, παίρνει δεκαεφτά παιδιά σε κάθε κατεύθυνση– κι εγώ είχα την τύχη και τη χαρά να περάσω στην πέμπτη θέση. Οπότε ήταν έτσι αυτή η πρώτη επιτυχία που κατάλαβα ότι, για μια ακόμη φορά μετά την... Απ' όλα αυτά που κάναμε με τον «Φάρο», για μια ακόμη φορά ότι ό,τι πραγματικά θες μπορείς να το κάνεις! Αρκεί να πιστεύεις σε αυτό και να το θες πραγματικά! Έτσι λοιπόν, έτσι πρώτη γυμνασίου σε ένα περιβάλλον έξω απ' τον Δενδροπόταμο. Το ξαναλέω ότι με αποδέχτηκαν –με δέχτηκαν για την ακρίβεια– κι όλα τα παιδιά της πρώτης γυμνασίου έτσι πάρα πολύ θερμά, όλο το σχολείο, κι είναι πολύ σημαντικό αυτό. Έμεινα μέχρι τρίτη λυκείου, όπου αποφοίτησα κιόλας από το καλλιτεχνικό. Πήρα απίστευτες εμπειρίες, πήρα απίστευτη ηθική κυρίως μόρφωση, καλλιτεχνική έτσι... Άνοιξαν απίστευτα οι πνευματικοί μου ορίζοντες στον καλλιτεχνικό τομέα. Αυτό δηλαδή που περίμενα το εισέπραξα και χάρηκε και πάρα πολύ ο μπαμπάς μου. Γιατί κάναμε και πολλά θεατρικά μαζί με το καλλιτεχνικό, κάναμε και πολλές ταινίες μικρού μήκους. Οπότε ήταν κι αυτός σταθμός στη ζωή μου. Πολλοί με ρωτάνε, βέβαια: «Γιατί δεν έγινες ηθοποιός;». Θεώρησα πως δεν θα μπορώ να εμπνεύσω τόσο πολύ. Δεν θα έχω τόσο πολλή επιρροή ίσως μέσα από τον χώρο αυτόν; Γιατί νομίζω ότι θα με 'παιρνε όλο αυτό το ρεύμα, θα ήμουν τόσο πολύ στο θέατρο ας πούμε, τόσο πολύ έτσι κλεισμένος με την έννοια του ότι θα είχα αφοσιώσει τα πάντα μου εκεί, γιατί γενικότερα είμαι ένας άνθρωπος που θέλω να, μ' αρέσει να αφοσιώνομαι σε κάτι χωρίς

βέβαια να γίνομαι υπερβολικός, και νομίζω ότι δεν θα κατάφερνα να εμπνέω τόσο πολύ την κοινωνία όπως θέλω.

Τα στερεότυπα ανάμεσα σε Ρομά και μη Ρομά

(Χ.Κ.) Όταν ήσουν πιο μικρός, πριν περάσεις δηλαδή ακόμα και στο καλλιτεχνικό, σου ήταν εύκολο να μιλήσεις ανοιχτά σε κάποιον που δεν σε γνωρίζει για την καταγωγή σου; Και όλες αυτές οι εμπειρίες που έχεις βιώσει μέχρι στιγμής πιστεύεις ότι σε βοήθησαν να μιλάς και πιο ανοιχτά γι' αυτό;

(Σ.Ρ.Γ.) Όταν... Έχω ξαδέλφια που είναι μικρότερα κι έτσι πηγαίνουν σε σχολεία έξω απ' τον Δενδροπόταμο κτλ. και τους αρέσει κι έτσι. Όταν, λοιπόν, συζητάμε με τα παιδιά πολλές φορές μου λένε: «Σταύρο, φοβάμαι να πω ότι είμαι απ' τον Δενδροπόταμο», αυτό ακριβώς μου λένε. «Ντρέπομαι, γιατί θα μου πούνε: “Α, μήπως πουλάς; Α, μήπως κλέβεις;”». Καταλαβαίνεις αυτό το στερεότυπο που υπάρχει. Δεν είναι όλοι ίδιοι. Αυτό πρέπει κάποια στιγμή να ξεπεραστεί. Όταν μου το λένε αυτό, αυτό που τους λέω είναι: «Όταν στο λένε αυτό -λέω-, να μην ντρέπεσαι να πεις από πού είσαι και να μην ντρέπεσαι για την καταγωγή σου. Να το υποστηρίζεις!». Κι εγώ αυτό το κατάλαβα μετά απ' την Αμερική, μετά απ' όλες αυτές τις δραστηριότητες, γιατί κατάλαβα ότι μπορώ να τους αντιμετωπίσω. Γιατί κατάλαβα ότι δεν έχουν κάτι παραπάνω από εμένα αυτοί που θα μου πούνε: «Α! Είσαι απ' τον Δενδροπόταμο. Α, δεν είναι όμορφα εκεί! Α!», χίλια δυο πράγματα. Δεν έχουν τίποτα παραπάνω από εμένα, ίσα ίσα. Οπότε όταν ακούω τέτοιες περιπτώσεις η αλήθεια είναι ότι με εξιτάρουν, γιατί θέλω να αλλάξω και προσπαθώ έτσι να αλλάξω την κοινωνία και οι πιο δύσκολοι να αλλάξουν είναι οι συγκεκριμένοι που θα πούνε ότι ο Δενδροπόταμος είναι χίλια δυο πράγματα κτλ. Οπότε όταν μου λένε τέτοια πράγματα κάθομαι και κάνω συζήτηση μαζί τους. Πλέον. Πλέον δεν ντρέπομαι να πω από πού κατάγομαι κτλ. Αλλά μικρότερος είχα αυτό το αίσθημα, να σου είμαι ειλικρινής, το να μην πω από πού είμαι, γιατί ίσως θα με δουν με άλλο μάτι. Και αυτό είναι ξεκάθαρα θέμα στερεοτύπων και προκατάληψης που έχει η κοινωνία απέναντι στην κοινότητα του Δενδροποτάμου.

(Χ.Κ.) Τι πιστεύεις ότι προκαλεί και κυρίως διατηρεί ακόμα ζωντανά τα στερεότυπα ανάμεσα σε Ρομά και μη Ρομά;

(Σ.Ρ.Γ.) Οι Ρομά κακώς ή καλώς έχουνε μία κουλτούρα. Κακώς θα μπορούσε να πει κάποιος, γιατί δεν εκσυγχρονίζονται, δεν αφομοιώνουν τα χαρακτηριστικά της κοινωνίας. Η κοινωνία κάποια στιγμή θα πρέπει να καταλάβει ότι δεν είμαστε όλοι ίδιοι. Έχουν την τάση εκεί, όλες οι κοινωνίες νομίζω έχουν την τάση, άλλες λιγότερο, άλλες περισσότερο, να κατηγοριοποιούν, να ομαδοποιούν καταστάσεις. Αν δουν ένα παράδειγμα ενός παιδιού από τον «Φάρο του Κόσμου» που καταφέρνει τόσα πολλά θα πούνε: «Α, ένα παιδί απ' τον Δενδροπόταμο, τσιγγανόπουλο! Τι ωραία! Ένα παιδί, ναι! Κατάφερε τόσα πολλά!». Αν δουν, όμως, να κλέβει ένας Ρομά: «Όλοι οι Ρομά είναι κλέφτες!». Και κατευθείαν, δηλαδή αυτόματα, αυτό περνάει και στη μικρότερη γενιά. Ένας, ας πούμε, μεγάλος αν το πει αυτό μπροστά στο παιδί του και το παιδί θα μεγαλώσει με ποια νοοτροπία; Ότι οι Ρομά κλέβουν. Υπάρχουν πολύ προκατειλημμένες ιδέες και έτσι εκφράσεις, θα μπορούσαμε να πούμε ρατσιστικές, που λένε «θα σε πάρει ο γύφτος» ας πούμε, «φάε το φαγητό σου, θα σε πάρει ο γύφτος» ας πούμε. Όλοι το έχουμε ακούσει στη μικρή μας ηλικία. Αυτές είναι απόψεις, είναι στο υποσυνείδητο ενός παιδιού που μεγαλώνει ότι η Ρομά είναι κλέφτες, οι Ρομά κλέβουν, επειδή ο μπαμπάς ή η μαμά τού είπε: «Φάε! Θα σε πάρει ο γύφτος!». Νομίζω πως αυτά κυρίως θα πρέπει να ξεπεραστούν, για να έχουμε μια ίση κοινωνία. Κι όχι μόνο για τους Ρομά. Δεν αναφέρομαι μόνο για τους Ρομά. Γενικότερα για έτσι κοινότητες και κοινωνίες που αντιμετωπίζουν τον ρατσισμό, ευάλωτες κοινωνικές ομάδες ας πούμε. Πολύ ας πούμε τα τελευταία που ασχολούμαι πάρα

πολύ με τέτοια θέματα, με τους πρόσφυγες. Αντιμετωπίζουν απίστευτα τον ρατσισμό. Δηλαδή μπορείς να περπατήσεις στους δρόμους της Θεσσαλονίκης και να είναι ένα παλικάρι ας πούμε μετανάστης και πρόσφυγας –κυρίως πρόσφυγες– και μπορεί ακόμη και στον δρόμο σε στάση ας πούμε να πούνε: «Σήκω, επειδή δεν είσαι από δω ας πούμε, να κάτσει κάποιος που είναι από την Ελλάδα». Αυτό, βέβαια, αγγίζει άλλο επίπεδο, αλλά αν ένα παιδί είναι κοντά σ' αυτό... Ας πούμε, το είδα μπροστά στα μάτια μου και αντέδρασα. Έχω αντιδράσει. Σε στάση λεωφορείου να υπάρχει απίστευτη ρατσιστική επίθεση, επειδή καθότανε μία μαμά με το παιδάκι της και είχε σακούλες και τις ακούμπησε πάνω στο παγκάκι τέλος πάντων της στάσης. Κι έρχεται ένας κύριος και μ' έναν πολύ επιθετικό τρόπο της λέει: «Κατέβασε τα πράγματά σου! Και ήρθατε και...». Λέω: «Ωπα, κύριέ μου -λέω-, το ξέρετε ότι στην Ελλάδα οι περισσότεροι απ' όσους ρωτήσαν -αν κάνεις ένα γκάλοπ- έχουν σίγουρα στην οικογένειά τους έναν άνθρωπο που είναι πρόσφυγας. Σίγουρα. Είναι -λέω- το ίδιο πράγμα. Αν αυτήν τη στιγμή...». Ξέρετε τι γίνεται; Δεν υπάρχει ενσυναίσθηση. Αυτή η συναισθηματική νοημοσύνη που έχει ανάγκη ο ελληνικός λαός, το να μπαίνεις στη θέση του άλλου, το να καταλαβαίνεις. Του είπα: «Αν νιώθεις... Αν, χτύπα ξύλο, αύριο-μεθαύριο γίνει κάτι τέτοιο στην Ελλάδα θα σου άρεζε να σε αντιμετωπίζουν με τον ίδιο ακριβώς τρόπο σε κάποια χώρα της Ασίας, της Ευρώπης, οπουδήποτε; Όχι. Τότε πρέπει να σκεφτείς πώς θα αντιμετωπίσεις κι εσύ αυτούς!». Λείπει η ενσυναίσθηση δυστυχώς στο μεγαλύτερο κομμάτι πιστεύω της Ελλάδος.

Η ομιλία στη «UNICEF»

(Χ.Κ.) Εδώ νομίζω είναι μια καλή στιγμή να αναφερθούμε στην ομιλία που είχες κάνει για την «UNESCO».

(Σ.Ρ.Γ.) Για τη «UNICEF».

(Χ.Κ.) «UNICEF». Ορίστε! Είδες, κι εγώ μπερδεύτηκα.

(Σ.Ρ.Γ.) Δεν πειράζει, δεν πειράζει! Δεν πειράζει καθόλου! Μία απίστευτη εμπειρία! Πριν από περίπου τέσσερις μήνες συμμετείχα σ' ένα πρόγραμμα της «UNICEF», Εγγύηση για το Παιδί λέγεται, όπου προσπαθούμε να βρούμε ποια είναι τα προβλήματα και λύσεις σε προβλήματα κυρίως που αντιμετωπίζουν ευάλωτες κοινωνικές ομάδες στην Ελλάδα. Μετά από δυο-τρία σεμινάρια ένιωσα απίστευτη χαρά μόλις άκουσα ότι έχω τη δυνατότητα να μιλήσω στα εβδομήντα πέντε χρόνια «UNICEF», να είμαι ομιλητής. Απίστευτη συγκίνηση! Γιατί; Γιατί κατανοώ ότι αρχίζει και ακούγεται η φωνή των νέων και συγκεκριμένα η φωνή των νέων Ρομά. Είναι πάρα πολύ σημαντικό και πρέπει να πω ένα ευχαριστώ στη «UNICEF» για αυτό, που μου έδωσε αυτήν τη δυνατότητα. Οπότε, ετοίμασα έναν λόγο έτσι περιεκτικό για τους Ρομά και για τα προβλήματα ίσως που αντιμετωπίζει η κοινωνία των Ρομά, για τα στερεότυπα και τις προκαταλήψεις που έτσι κουβαλάνε και εισέπραξα συγκίνηση, εισέπραξα πάρα πολύ θετικά σχόλια, που μου έδωσαν δύναμη να συνεχίσω ό,τι κι αν κάνω.

(Χ.Κ.) Θα ήθελες να μοιραστείς κάτι παραπάνω σχετικά με την εμπειρία;

(Σ.Ρ.Γ.) Στη «UNICEF»; Τι να πω; Ότι όλοι ήτανε πάρα πολύ έτσι θετικοί, με την έννοια του ότι υπήρχανε και άλλα παιδιά που μιλήσανε, άλλα τρία παιδιά, οπότε είχα τη δυνατότητα να αλληλεπιδράσω και με παιδιά με το ίδιο σκεπτικό μαζί μου κι ήτανε μια απίστευτη εμπειρία αυτό. Ας πούμε ότι παιδιά που, νέοι που θέλουμε να αλλάξουμε την κοινωνία μας, που έχουμε παράπονο απ' αυτήν την κοινωνία και θέλουμε να αλλάξει προς το καλύτερο... Ήτανε απίστευτο, γιατί έτσι κάναμε συζητήσεις γύρω από διάφορα θέματα. Και η αλήθεια είναι ότι στο τέλος της ομιλίας μου μού βγήκε αυθόρμητα κάτι που ήθελα να μοιραστώ και κάτι που με σόκαρε πραγματικά. Και αναφέρομαι σε ένα περιστατικό που έγινε τους περασμένους μήνες με τον θάνατο της μικρής Όλγας, όπου την καταπλάκωσε μία τεράστια σιδερένια πόρτα, και

αυτό που μου βγήκε τελείως αυθόρμητα μετά το τέλος της ομιλίας μου είναι ότι ήθελα μιαν υπόσχεση απ' όλους τους παρευρισκόμενους στον χώρο. Και αυτή η υπόσχεση ήταν ότι, έκρυβε πολλά μηνύματα βέβαια, ότι την επόμενη φορά που θα δούμε ένα μικρό κορίτσι ανεξαρτήτως χρώματος, φυλής, θρησκείας να το βοηθάμε και να το βοηθήσουμε και να μην το αφήσουμε να το καταπλακώσει μία τεράστια πόρτα. Είναι πολύ συγκινητικό κι είναι πολύ σοκαριστικό, γιατί καταλαβαίνεις ότι ειδικότερα ας πούμε αυτά που συμβαίνουν τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, τον τελευταίο καιρό –συγγνώμη– στην Ελλάδα σημαίνουν διάφορα και πιάνουν το κάθε ας πούμε κομμάτι της κοινωνίας, αγγίζει το κάθε κομμάτι της κοινωνίας και είναι πολύ σημαντικό τέτοιες πρωτοβουλίες, όπως της «UNICEF», όπως διάφορα σεμινάρια και εργαστήρια που γίνονται από τον «Φάρο», από άλλες ΜΚΟ της Θεσσαλονίκης και της Ελλάδος, είναι πολύ σημαντικό να προσπαθείς να το σπας αυτό. Να το σταματήσεις, να βάζεις ένα stop. Και το 'χει ανάγκη νομίζω αυτό η κοινωνία. Ένα stop από όλα αυτά, μία ξεκούραση. Γιατί ειδικότερα ας πούμε και το απίστευτο κίνημα που ξεκίνησε με το, με τη γυναικεία έτσι βία και γενικότερα τη γυναικοκτονία, το «Me Too» που ξεκίνησε, είναι ένα πάρα πολύ δυνατό κίνημα το οποίο αξίζει έτσι να πάρει και μεγαλύτερες διαστάσεις. Όλο και περισσότεροι, κι όχι μόνο γυναίκες, και άνθρωποι που βιώνουν... Γιατί υπάρχουν και πολλοί άνθρωποι βιώνουν την ενδοοικογενειακή βία και φοβούνται να μιλήσουν και είναι πολύ σημαντικό να καταλάβουμε όλοι αξίζουμε την ελευθερία. Δεν έχει κανένας δικαίωμα να μας στερεί την ελευθερία. Ειδικότερα σε... Του ίδιου μας του οικογενειακού κύκλου ας πούμε και της σχέσης μας που έχουμε, αναφερόμενος στο «Me Too». Οπότε είναι πολύ σημαντικές τέτοιες κινήσεις. Πάρα πολύ σημαντικές.

Τσιγγάνικη καταγωγή, αναμνήσεις από τον Δενδροπόταμο και μελλοντικά σχέδια

00:57:57 - 01:13:59

(Χ.Κ.) Θα ήθελα να σε ρωτήσω για ποιους λόγους είσαι περήφανος που είσαι Ρομά;

(Σ.Ρ.Γ.) Κάποια στιγμή σκέφτηκα ότι οι Ρομά είναι ο πιο... Είναι ο μοναδικός λαός που δεν μπορεί να αφομοιωθεί σε μία, να αφομοιώσει μια κοινωνία, να ενταχθεί σε μία κοινωνία. Οπότε είναι ένας λαός έτσι λίγο στον δικό του κόσμο, αλλά παράλληλα είναι κι ένας απ' τους μοναδικούς λαούς χωρίς γλώσσα, χωρίς χώρα, χωρίς μια συγκεκριμένη ταυτότητα, χωρίς μια μόνιμη κατοικία, είναι ένας απ' τους μοναδικούς λαούς που ακόμη υπάρχει. Είναι μετρημένοι στα δάχτυλα, αν δεν κάνω λάθος, οι λαοί οι οποίοι δεν έχουν γραπτή γλώσσα, όπως κι οι Ρομά, αλλά υπάρχουν ακόμη. Κι αυτό είναι πάρα πολύ δυνατό, γιατί καταλαβαίνουμε ότι η έννοια της... Το να μεταδίδω τη γλώσσα, το να μεταδίδω τον πολιτισμό από στόμα σε στόμα είναι ένα χαρακτηριστικό των Ρομά. Επίσης... Αυτός είναι ένας λόγος δηλαδή που είμαι περήφανος που είμαι Ρομά. Είμαι, λοιπόν, περήφανος για τον λόγο που προανέφερα. Κι ακόμη, επειδή οι Ρομά είναι ένας λαός με απίστευτα, έτσι θα το λέγαμε σύγχρονα, με απίστευτα, communication skills. Οι επικοινωνιακές του δεξιότητες είναι απίστευτες. Και είμαι πραγματικά περήφανος για αυτό, γιατί με βοήθησε πάρα πολύ στη ζωή μου να... Νομίζω ότι σαν λαός γενικά είναι έτσι πολύ κοινωνικός αλλά κι εγώ ας πούμε και η οικογένειά μου είμαστε πολύ κοινωνικοί, το 'χουμε ας πούμε αυτό στην οικογένεια. Το να είσαι κοινωνικός, το να είσαι εξωστρεφής, το να θες να γνωρίσεις νέο κόσμο, να είσαι ανοιχτός σε διάφορες συζητήσεις αυτό νομίζω ότι πηγάζει από την, απ' το γεγονός ότι κατάγομαι από μία οικογένεια Ρομά. Γιατί και οι γονείς τους, δηλαδή των γονιών μου, τους έμαθαν με τον ίδιο τρόπο, «να είσαι εξωστρεφής, να είσαι επικοινωνιακός, να είσαι κοινωνικός, να είσαι ανοιχτός, να...». Μ' αυτό συνδυάζεται πάρα πολύ ένα χαρακτηριστικό που έχουν οι Ρομά, είναι απίστευτα –πώς το λένε; Πώς το...;–, έχουν απίστευτα το φιλότιμο. Είναι η μοναδική λέξη που σε όλον τον κόσμο δεν μπορεί να μεταφραστεί, η λέξη «φιλότιμο», οι Ρομά την έχουν στο έπακρον. Η φιλοξενία, αν πας σε ένα

σπίτι των Ρομά κι αν δεν σε φιλέψουν κι αν δεν κάτσεις να φας μαζί τους και είσαι ικανοποιημένος κτλ. κτλ. το θεωρούν πάρα πολύ έτσι στενάχωρο γι' αυτούς. Οπότε όλο αυτό είναι τα θετικά χαρακτηριστικά των Ρομά τα οποία η κοινωνία είτε κλείνει τα μάτια και δεν τα βλέπει είτε δεν τα 'χει δει δυστυχώς ακόμη. Αυτά προσπαθούμε να προωθήσουμε. Αυτά προσπαθούμε να δείτε. Κοιτάζτε κι αυτήν την εικόνα, μη βλέπετε το βιβλίο μόνο απ' το εξώφυλλό του. Οπότε είμαι περήφανος κυρίως για αυτά τα δύο, αλλά γενικότερα είμαι υπερήφανος ό,τι κι αν ήμουν. Δηλαδή και Βούλγαρος και Ρουμάνος και οτιδήποτε πάλι περήφανος θα ήμουν για την καταγωγή. Αλλά ας πούμε αυτά τα δύο χαρακτηριστικά νομίζω μας ξεχωρίζουνε.

(Χ.Κ.) Αναφέρθηκες και στη γλώσσα. Τη γλώσσα εσύ την έμαθες κι εσύ έτσι προφορικά;

(Σ.Ρ.Γ.) Ναι. Ένα παιδί που μεγαλώνει σε... Ένα παιδί Ρομά που μεγαλώνει σ' ένα σπίτι το πρώτο που θα μάθει είναι η ρομανί γλώσσα. Αυτό μαθαίνει, για να μιλάει στο σπίτι. Βέβαια, θα πρέπει να πούμε ότι αυτό είναι δύσκολο για τους Ρομά. Γιατί; Γιατί είναι δίγλωσσοι. Δηλαδή όταν πάνε στο σχολείο ένα παιδί που μιλάει μόνο ρομανές και πάει σ' ένα σχολείο τού φαίνεται δύσκολο να μάθει και την ελληνική γλώσσα ταυτόχρονα. Βέβαια, ας πούμε πολλές οικογένειες, όπως και εμείς, προσπαθούμε να περιορίσουμε λίγο το λεξιλόγιο το τσιγγάνικο στο σπίτι έτσι ώστε να μιλάμε πιο ορθά την ελληνική γλώσσα. Και κυρίως αυτό το κάνουμε για τα μικρότερα παιδιά στην οικογένεια ας πούμε. Έχω έναν αδερφό που είναι στην πέμπτη δημοτικού και του λέω πολλές φορές όταν πάει έτσι να μιλήσει πολύ την τσιγγάνικη γλώσσα: «Ελληνικά πες» του λέω, για να έχει καλύτερη ας το πούμε εξοικείωση με την ελληνική γλώσσα. Πρέπει να πω ότι είμαι υπέρ του να –και νομίζω είναι το πιο σωστό–, το να μιλάς τη γλώσσα σου, όπου κι αν βρίσκεσαι, να τη μιλάς, αλλά με την προϋπόθεση ότι θα μιλάς και την ελληνική τη γλώσσα, την οποία θα πρέπει να χρειαστείς στη ζωή σου, να αντιμετωπίσεις πάρα πολλά πράγματα, από τη δουλειά μέχρι τα προβλήματα, να τη μιλάς άπταιστα. Οπότε του είχα ξεκαθαρίσει. Είναι, κι αυτός έτσι με βλέπει... Να πω και για τον αδελφό μου ένα-δύο πράγματα. Είναι ότι πήρε τους βαθμούς του τις προάλλες και μίλησα εγώ με τη δασκάλα ας πούμε και μου λέει η δασκάλα: «Έχει -λέει- μία τάση να είσαι -λέει- το είδωλό του. Λέει συνέχεια για σένα!» λέει. Λέει: «Τόσο καλός είσαι;». Απίστευτος! Και στο σπίτι αυτό δεν το δείχνει βέβαια. Και από το ίδιο μου το σπίτι καταλαβαίνω ότι αποτελώ πρότυπο για τον αδερφό μου. Αυτό μόνο αρκεί ας πούμε. Και χαίρομαι πραγματικά πάρα πολύ, γιατί έτσι τον βλέπω κι αυτόν να θέλει να ακολουθήσει τον δρόμο μου. Μου είπε χτες: «Θέλω να με ετοιμάσεις για το καλλιτεχνικό σχολείο». Απίστευτο! Μου λέει, του λέω: «Είσαι ακόμα μικρός». Λέω: «Του χρόνου τέτοιοι καιρό -λέει, λέω- θα δίνεις εξετάσεις, οπότε -λέω- θα σ' ετοιμάσω -λέω- κατάλληλα να περάσεις». «Ωχ, ναι -λέει-, χάρηκα τώρα πολύ!». Αυτός λέει θέλει να γίνει ηθοποιός. «Γκανγκ», καρφί, κατευθείαν. Ναι, εγώ το είχα σκεφτεί λίγο. Αυτός ηθοποιός. Μακάρι να κάνει ό,τι θέλει στη ζωή του, αρκεί να είναι χαρούμενος!

(Χ.Κ.) Σας το εύχομαι!

(Σ.Ρ.Γ.) Ευχαριστώ!

(Χ.Κ.) Λοιπόν, στον Δενδροπόταμο πέρα από τον «Φάρο του Κόσμου» υπάρχει κάποιο άλλο έτσι αγαπημένο σημείο που έχεις ωραίες αναμνήσεις;

(Σ.Ρ.Γ.) Το σχολείο. Το 3ο Δημοτικό Σχολείο Μενεμένης, όπου στεγάζεται στον Δενδροπόταμο, είναι ένα σχολείο που φιλοξενεί και πολλές από τις δράσεις του «Φάρου». Στον τελευταίο όροφο πάνω είναι το ΚΔΑΠ του «Φάρου», όπου παλιότερα ήταν ο χώρος όπου κάναμε ρομποτική. Οπότε έχουμε περάσει απίστευτες εμπειρίες εκεί με όλα τα παιδιά. Απ' ό,τι έχεις καταλάβει με την ομάδα του «Φάρου» είμαστε και φίλοι. Οπότε... Ας πούμε, θυμάμαι τώρα έτσι έρχονται αναμνήσεις. Πριν φύγουμε στην Αμερική, πετούσαμε 6.00 η ώρα το πρωί, μέχρι τις 3.00 η ώρα το βράδυ ήμασταν πάνω στον «Φάρο», τρώγαμε σούπες, γιατί έπρεπε να

τελειώσουμε κάποιες δουλειές με το ρομπότ που είχαμε. Απίστευτο! Απίστευτο! Απίστευτο! Το δημοτικό σχολείο. Αυτό δηλαδή που σου εξήγησα. Βέβαια, πιο μικρός που ήμουν ας πούμε υπήρχε το γήπεδο, το οποίο δυστυχώς πλέον έχει γίνει στέκι τοξικομανών. Δεν υπάρχει πλέον το χόρτο, έχει γίνει, έχει καταστραφεί. Να, για αυτά ας πούμε λες: «Πρέπει να παλέψω!». Γιατί αυτήν τη στιγμή ο Δενδροπόταμος δεν έχει έναν χώρο να αθληθούν τα παιδιά και με θλίβει το γεγονός αυτό. Βέβαια, ποτέ δεν το βάζουμε κάτω. Θα πάρουμε ένα πρόγραμμα και θα το φτιάξουμε. Είμαι αισιόδοξος.

(Χ.Κ.) Οπότε περνάμε στο πώς θα ήθελες να δεις τον Δενδροπόταμο μελλοντικά.

(Σ.Ρ.Γ.) Ο Δενδροπόταμος μπορεί να αλλάξει και γι' αυτό το πιστεύω αυτό. Και αλλάζει για την ακρίβεια. Αλλάζει, το βλέπουμε. Οπότε το μοναδικό που θα ήθελα, ίσως να βελτιωθεί και όχι να αλλάξει, είναι να έχουμε λίγο περισσότερο πείσμα στο κομμάτι της εκπαίδευσης και του σχολείου. Δηλαδή, όλο και περισσότερα παιδιά να μορφώνονται, όλο και περισσότερα παιδιά να πηγαίνουν σε πανεπιστήμιο, όλο και περισσότερα παιδιά να πηγαίνουν σε φροντιστήρια να μάθουν καλύτερη... Και αγγλικά και φροντιστήρια σχολικών μαθημάτων. Αυτό το πείσμα που... Το λίγο που λέμε, μια σπίθα αρκεί. Έγινε η σπίθα, τώρα το λίγο. Το λίγο, λίγο, λίγο, λίγο. Θα υπάρξει εξέλιξη και άλλη. Υπήρξε μεγάλη, τεράστια εξέλιξη υπήρξε στον Δενδροπόταμο. Θα υπάρξει κι άλλη, γιατί το έχει ανάγκη και η κοινωνία γενικά και η κοινωνία του Δενδροπόταμου. Οπότε αυτό θα ήθελα έτσι λίγο να εξελιχθεί. Κι έτσι τον φαντάζομαι τον Δενδροπόταμο. Τον φαντάζομαι έτσι μ' ένα πολύ τέλειο γήπεδο, όπως προαναφέραμε, τον φαντάζομαι έτσι με πιο συνειδητοποιημένους θα πω πολίτες μέσα σε αυτόν. Λίγο να καταλάβουν ότι θα πρέπει ας πούμε να πιέσουν τον εαυτό τους, να στείλουν τα παιδιά τους στο σχολείο, να μην παρανομήσουν τόσο πολύ. Πώς να το πω; Να μη... Να βρουν άλλες πηγές εισοδημάτων. Και σ' αυτό παίζει πολύ βασικό ρόλο οι θέσεις εργασίας. Πρέπει να πούμε ότι ο «Φάρος του Κόσμου» έχει δημιουργήσει και μια ΑΜΚΕ η οποία θα ανοίξει θέσεις εργασίας σε νέους απ' τον Δενδροπόταμο. Είναι σε επεξεργασία και σε δημιουργία ενός μαγαζιού, καφέ-μπαρ, οπότε έτσι περιμένουν και για τα εγκαίνια. Και γι' αυτό είναι πάρα πολύ ωραία πρωτοβουλία, που την έχει αναλάβει ο Παρασκευάς - Σελίμ. Γίνονται κινήσεις, αρκεί να... Να γίνονται αυτό που λέμε οι πρωτοβουλίες. Αυτό, ότι φαντάζομαι τον Δενδροπόταμο λίγο πιο συνειδητοποιημένο σε ορισμένα πράγματα και νομίζω ότι μπορεί να γίνει αυτό και θα γίνει. Με ένα πιο έτσι... Όχι πιο... Με ένα γήπεδο πλέον για την άθληση των παιδιών. Αυτά.

(Χ.Κ.) Τον εαυτό σου πώς τον φαντάζεσαι στο μέλλον;

(Σ.Ρ.Γ.) Αυτήν την ερώτηση για κάποιον λόγο δυσκολεύομαι να την απαντήσω, γιατί, όπως προανέφερα, πολλά όνειρα ένας σκοπός. Αυτό που σίγουρα θέλω να κάνω στο μέλλον είναι να συνεχίζω να εμπνέω τους ανθρώπους. Να συνεχίσω να δίνω δύναμη στους ανθρώπους και να παίρνω κι εγώ από αυτούς. Σίγουρα θέλω με το καλό να αποφοιτήσω από τη σχολή που είμαι και να δουλέψω σε, όσο περισσότερο γίνεται, πάνω σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, επάνω σε θέματα κοινωνίας των πολιτών, πάνω σε θέματα ρατσισμού, κοινωνικής, κοινωνικού αποκλεισμού, πάνω σε θέματα διαφορετικότητας. Όλα αυτά είναι που μου αρέσουν, είναι αυτά που θέλω να ασχολούμαι. Γι' αυτό και σε αυτό το σημείο μπορούμε να πούμε ότι ήμουν πάρα πολύ τυχερός, γιατί ήμουν ένας από τους νικητές του προγράμματος World of Difference του Ιδρύματος Vodafone, όπου παρέθεσα μία πρόταση η οποία αποτελείται... Ουσιαστικά δεν είναι μια απλή πρόταση, είναι η ζωή μου. Γιατί το λέω αυτό; Γιατί είναι ένα έργο ζωής, αφού θα κάνω εργαστήρια ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε ορισμένες ομάδες, ομάδες στόχων και μέσα από αυτές θα αντλώ πληροφορίες έτσι ώστε να φτιάχνω βίντεο animation, εμπνευσμένος από κάθε ομάδα. Θα φτιάχνω βίντεο animation με στόχο την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση του κοινού[01:10:00] σε θέματα αποδοχής του άλλου χωρίς διακρίσεις φύλου, σεξουαλικού προσανατολισμού, καταγωγής, θρησκείας κτλ. Αυτά τα βίντεο θα κοινοποιούνται σε όλα μέσα

κοινωνικής ενημέρωσης κτλ., αλλά το πολύ σημαντικό είναι ότι αυτά τα βίντεο θα χρησιμοποιούνται για μελλοντικά εργαστήρια. Η ΜΚΟ που συνεργάζομαι και που έχω επιλέξει για να εργαστώ πάνω σ' αυτό το σχέδιο είναι η «ΑΝΤΙΓΟΝΗ». Μία ΜΚΟ στο κέντρο της Θεσσαλονίκης που πραγματικά με 'χει βοηθήσει κι αυτή μέσω του Γιώργου του Τσιτιρίδη, που οφείλω ένα τεράστιο ευχαριστώ, σε πολλά πράγματα με 'χει βοηθήσει. Αλλά η «ΑΝΤΙΓΟΝΗ»... Έχουμε κάνει πολλά εργαστήρια ανθρωπίνων δικαιωμάτων, έχουμε κάνει σεμινάρια φωτογραφίας, σεναρίου και έτσι είναι κι αυτή μία ομάδα, μια μικρή οικογένεια που τους έχω στην καρδιά μου πραγματικά.

(Χ.Κ.) Εγώ αισθάνομαι καλυμμένη. Αν θέλεις εσύ να προσθέσεις ή να μοιραστείς κάτι άλλο ελεύθερα εννοείται! η μόρφωση

(Σ.Ρ.Γ.) Βεβαίως! Αυτό που θέλω να πω είναι ένα ουσιαστικό μήνυμα προς όλην την κοινότητα και όλους όσους έχουν ενδιαφέρον να αλλάξουν τον κόσμο. Το μότο που έχω και το λέω και επίσημα και για το πρόγραμμα της Vodafone είναι: «Η γνώση σπάει τα γκέτος». Και αγγλικά: "Knowledge can break the ghettos". Αυτό είναι ένα μότο που μας το έμαθε ο πατέρας μας, ο πατήρ Αθηναγόρας Λουκατάρης, που χωρίς αυτόν δεν θα μπορούσαμε να κάνουμε, αν όχι πολλά, σχεδόν τίποτα. Και το μεγαλύτερο ευχαριστώ το οφείλουμε σ' αυτόν όλη η κοινότητα του Δενδροποτάμου. Είναι να μην παρατάνε ποτέ το ό,τι κι αν κάνουν στη ζωή τους, να μη βάζουν ποτέ σε δεύτερη μοίρα τη δική τους άποψη και τη δική τους γνώμη, τα δικά τους θέλω. Αν εγώ έβαζα δεύτερο το θέλω μου ίσως δεν θα ήμουν εδώ και να λέω την ιστορία μου. Και κάτι τελευταίο το οποίο μας έμαθε ο πάτερ να λέμε πολύ συχνά... Και μ' αυτό η αλήθεια είναι ότι πορεύομαι και συνεχίζω τη ζωή μου και είναι μία απάντηση σε όλους αυτούς που λένε: «Γιατί εμείς θα σώσουμε την κοινωνία; Γιατί εμείς τι φταίμε;». Κάποτε ο μεγάλος Καζαντζάκης μάς είχε πει: «Να αγαπάς την ευθύνη. Να λες εγώ, εγώ μονάχος θα σώσω τον κόσμο. Κι αν χαθεί εγώ θα φταίω». Σε ευχαριστώ πάρα πολύ, Χριστίνα, για αυτήν τη δυνατότητα που μου δίνεις, να μοιραστώ την ιστορία μου, τα βιώματά μου και να συνεχίσω να κάνω το όραμά μου πραγματικότητα: να εμπνέω και να δίνω δύναμη στους ανθρώπους! Σε ευχαριστώ πάρα πάρα πολύ!

(Χ.Κ.) Κι εγώ σε ευχαριστώ ακόμα περισσότερο που δέχτηκες να τα μοιραστείς!

(Σ.Ρ.Γ.) Χαρά μου! Πραγματικά χαρά μου! Βλέπεις, τόσην ώρα με το χαμόγελο στα χείλη γιατί χαίρομαι να λέω για αυτά. Χαίρομαι να μοιράζομαι την ιστορία μου και μου αρέσει ακόμη περισσότερο να ακούω άλλες ιστορίες και ειδικότερα να ακούω έτσι ιστορίες έμπνευσης κτλ. Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ για μία ακόμη φορά!

(Χ.Κ.) Κι εγώ! Κλείνοντας σκέφτηκα αν θα ήθελες να πεις κάτι στη γλώσσα σου.

(Σ.Ρ.Γ.) Βεβαίως!

(Χ.Κ.) Ό,τι σ' αρέσει.

(Σ.Ρ.Γ.) Βεβαίως! Θα πω κάτι που είναι έτσι συμβολικό, κάτι το οποίο είναι έτσι να ενδυναμώσω γενικότερα όλην την κοινότητα των Ρομά κι αυτό που θα πω σημαίνει «να είστε δυνατοί!». Ωραία; Και στα τσιγγάνικα μεταφράζεται ως «τεσέν ζουραλέ!». Αυτά.

(Χ.Κ.) Υπέροχο. Σ' ευχαριστώ πάρα πολύ!

(Σ.Ρ.Γ.) Εγώ ευχαριστώ!

3. «Σπούδασα με ένα κράτος να με σημαδεύει, επειδή είμαι Ρομά.» (News247.gr, 2023)

Γιατί η ιστορία του Γιώργου, ενός 28χρονου Ρομ που κατάφερε να τελειώσει τη “σχολή των ονείρων του”, είναι ταυτόχρονα μια ιστορία επιτυχίας και αποτυχίας.

“Διάβαζα με τον φακό του κινητού και ένα κράτος να με σημαδεύει, όχι επειδή ήθελα να γίνω νοσοκόμος, αλλά επειδή είμαι Ρομά”.

Ο Γιώργος μεγάλωσε στον καταυλισμό του Γέρακα. Όλοι τον φώναζαν “γιατρό” και συνέχεια τους διόρθωνε. “Νοσοκόμος θέλω να γίνω”.

Ήταν ένα όνειρο, που γεννήθηκε στην αίθουσα αναμονής του Παίδων Πεντέλης, όταν ήταν μόλις οκτώ ετών. “Μπαμπά, τι είναι αυτές οι κυρίες;” ρώτησε, καθώς οι νοσηλεύτριες πηγαиноέρχονταν στους διαδρόμους. “Νοσοκόμες” του απάντησε εκείνος. “Ωραία, όταν θα πάω σχολείο, θα πω στη δασκάλα μου ότι θέλω να γίνω νοσοκόμος” θυμάται να λέει αμέσως.

Για τον Γιώργο, όπως και για όλα τα παιδιά Ρομά, που τολμούν να ονειρευτούν “τι θέλουν να γίνουν όταν μεγαλώσουν”, ο δρόμος είναι αβάσταχτα δύσβατος. Η φτώχεια, η περιθωριοποίηση και ο ρατσισμός αποτελούν τα μεγαλύτερα εμπόδια. Ο Γιώργος, όμως, δεν σταμάτησε ποτέ να προσπαθεί. Μέχρι που τελικά κατάφερε να φορέσει τη λευκή ποδιά.

Η ιστορία του είναι πολλά περισσότερα από μια προσωπική ιστορία θριάμβου. Είναι μία κραυγή για ισότητα και ένταξη. Μία κραυγή απέναντι σε μια Πολιτεία, που συχνά κωφεύει για τις ανάγκες και τα δικαιώματα των παιδιών Ρομά, βαφτίζοντάς τα “παραβατικά” και ξεχνώντας πως η φτώχεια είναι μία αλυσίδα που κρατά δέσμιες ολόκληρες γενιές. Ο Γιώργος τα κατάφερε, γιατί είχε την τύχη να συναντήσει στην πορεία του ανθρώπους, που του άπλωσαν το χέρι και δεν τον έκριναν επειδή ήταν Ρομά. Από τους δασκάλους του στο Δημοτικό μέχρι τους μετέπειτα εργοδότες του.

Όμως, η ισότητα δεν είναι μία έννοια που πρέπει να αφήνεται στην τύχη. Γιατί η απουσία της, κοστίζει ζωές.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΡΑΓΚΑ ΣΤΟ ΑΜΦΙΘΕΑΤΡΟ

Ο Γιώργος γεννήθηκε και μεγάλωσε σε ένα από τα παραπήγματα του καταυλισμού στον Γέρακα. Από μικρός “αγαπούσε τα γράμματα” και όταν έγινε 8 χρονών, ο παππούς του τον έγραψε στο Δημοτικό. Το μαθησιακό χάσμα μεταξύ του Γιώργου και των συμμαθητών του, οι συνθήκες ακραίας φτώχειας υπό τις οποίες ζούσε και ο ρατσισμός, έκαναν την ένταξή του στο σχολείο ιδιαίτερα δύσκολη.

“Το σπίτι μας δεν ήταν ζεστό, ούτε πληρούσε τις κατάλληλες συνθήκες διαβίωσης. Διάβαζα χωρίς φως και με την φασαρία από τα γλέντια που έκαναν τα διπλανά σπίτια. Είχα ένα πρόχειρο γραφείο, που από κάτω περνούσαν ποντίκια και δίπλα μου έσταζε, γιατί είχαμε έναν κουβά, που μάζευε το νερό από τη στέγη. Πολλές φορές, όταν ερχόταν η Αστυνομία και μας έκοβε το ρεύμα, διάβαζα με τον φακό του κινητού”, περιγράφει στο NEWS 24/7.

Δεν είχε τόσα μολύβια και τετράδια, όπως οι συμμαθητές του. Ούτε τόσο καθαρά παπούτσια. Πολλές φορές δεν είχε ούτε κολατσιό. Το πείσμα του, όμως, δεν κάμφθηκε στιγμή. Θυμάται ακόμα μέχρι σήμερα τον ενθουσιασμό του, όταν είχε μάθει να συλλαβίζει και να διαβάζει τις πρώτες του λέξεις, που μάζευε τα υπόλοιπα παιδιά του καταυλισμού, τα οποία δεν πήγαιναν σχολείο, για να “τους κάνει μάθημα”.

Στην Ε' Δημοτικού αναγκάστηκε να σταματήσει το σχολείο. Ο παππούς του αρρώστησε “και έπρεπε ως οικογένεια Νικολάου να δουλέψουμε όλοι, για να τα καταφέρουμε”. Ωστόσο, για καλή του τύχη, ο διευθυντής του Δημοτικού, του επέτρεψε να προαχθεί στην ΣΤ' τάξη, καθώς είχε αναγνωρίσει στον Γιώργο τη θέλησή του για γνώση. Κυρίως ήθελε να του δώσει μία ακόμα ευκαιρία. Τελείωσε επιτυχώς το Δημοτικό και συνέχισε στο Εσπερινό Γυμνάσιο και Λύκειο, όπου κατάφερε για πρώτη φορά να δικτυωθεί και να αποκτήσει φίλους. “Στα εσπερινά σχολεία δεν δέχτηκα φυλετικό ρατσισμό, με αντιμετώπισαν ως ισότιμο μαθητή”, σημειώνει. Μάλιστα στο Γυμνάσιο ήταν και αντιπρόεδρος του 15μελους.

Επόμενος σταθμός οι Πανελλήνιες, αφού το όνειρό του να γίνει νοσηλευτής δεν ξεθώριασε ποτέ. Μετά από επίμονες προσπάθειες και παρά τις οικονομικές και κοινωνικές αντιξοότητες που αντιμετώπισε, κέρδισε τη θέση του στο Τμήμα Νοσηλευτικής του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής. Όπως για όλα τα παιδιά έτσι και για τον Γιώργο, το Πανεπιστήμιο ήταν μια εμπειρία ζωής. Μόνο που πάλι, όπως και στο Δημοτικό, έπρεπε να κρύβει ότι δεν μένει σε ένα “κανονικό σπίτι” και ότι πολλές φορές τα χρήματά του, δεν ήταν αρκετά για να αγοράσει ένα εισιτήριο για το Μετρό.

“Πάλι καλά, όταν μπήκα στο Πανεπιστήμιο, ο μπαμπάς μου βρήκε έναν υπολογιστή στον κάδο ανακύκλωσης και έκανα τα μαθήματά μου από εκεί”, μας λέει. “Βέβαια στην εποχή του Covid, έκανα τις εργασίες από το κινητό, αλλά όταν μας έκοβαν το ρεύμα δεν μπορούσα να παρακολουθήσω ούτε καν τα εργαστήρια που ήταν υποχρεωτικά”.

Μέχρι και σήμερα απορεί με τα αποθέματα δύναμης που έκρυβε μέσα του, τα οποία τον βοήθησαν να τελειώσει επιτυχώς τις σπουδές του και πλέον να δηλώνει περήφανα απόφοιτος και πτυχιούχος.

“Η εκπαίδευση μπορεί να μας αλλάξει τη ζωή”

Σε αυτό το δύσκολο ταξίδι είχε πιστό συνοδοιπόρο την οικογένειά του, που τον στήριξε με όσες δυνάμεις διέθετε. Από τον πατέρα του, που πουλούσε σκόρδα και καρπούζια στη λαϊκή, “για να ζήσουμε τίμια και με αξιοπρέπεια”, μέχρι τον παππού του, που έκανε το πρώτο βήμα και τον έγραψε στο σχολείο. Πλέον δεν βρίσκεται στη ζωή, αλλά ο Γιώργος τον έχει βαθιά μες στην καρδιά και όποτε μιλάει γι' αυτόν βουρκώνει. “Σε αυτούς τα χρωστάω όλα” λέει συγκινημένος.

Όπως συγκινημένος θα αισθανόταν σίγουρα και ο παππούς του, αν έβλεπε τις αδιάκοπες προσπάθειες που καταβάλλει καθημερινά ο Γιώργος, για να μπορέσουν όλα τα παιδιά του καταυλισμού να πάνε σχολείο και να τους δοθεί η ευκαιρία να ζήσουν μια ζωή με αξιοπρέπεια και λιγότερα εμπόδια.

“Θέλω η κοινότητά μου να δώσει προτεραιότητα στην εκπαίδευση, γιατί αυτή είναι το κλειδί για τους κινητοποιήσει ως ανθρώπους και να αλλάξει όλη τους τη ζωή. Θέλω να βλέπω τα παιδιά Ρομά να φοιτούν στα σχολεία, και στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο.. Γιατί να είναι ένας Γιώργος το παράδειγμα σε μια κοινότητα; Όλα τα παιδιά μπορούν. Να σκεφτούν όλα τα παιδιά Ρομά, ότι ακόμα κι αν μας θεωρούν ξένους και εγκληματίες, εμείς μπορούμε να ανατρέψουμε αυτή την προκατάληψη”.

Ο Γιώργος σήμερα είναι 28 ετών. Συμμετέχει ενεργά στον Σύλλογο “Νέοι Ορίζοντες Ελλήνων Ρομά”, διοργανώνει εκπαιδευτικές δράσεις εντός και εκτός καταυλισμού, βοηθά άνδρες και γυναίκες της κοινότητάς του να βρουν δουλειά και περιστασιακά εκτελεί και χρέη λογιστή. Είναι λάτρης της μετεωρολογίας και της αστρονομίας και στον ελεύθερό του χρόνο φροντίζει να συγκεντρώνει εγκυκλοπαιδικές γνώσεις για τους πλανήτες και τα φυσικά φαινόμενα. Του αρέσει η μουσική και οι παλιές ελληνικές σειρές, όπως το “Παρά Πέντε” και η “Ντόλτσε Βίτα”.

Επόμενος στόχος του είναι ένα μεταπτυχιακό στο ΕΚΠΑ με αντικείμενο την προαγωγή υγείας στις ευάλωτες ομάδες.

Αντί επιλόγου

Η ιστορία του Γιώργου θα έπρεπε να μην έχει καμία αξία και η πρόσβαση ενός ανθρώπου σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες, ανεξαρτήτως χρώματος, καταγωγής και οικονομικής κατάστασης, να θεωρείται αυτονόητη. Προς το παρόν, όμως, και αφού απέχουμε πολύ από αυτό, η ιστορία του γράφεται ως καθρέφτης μιας δυναμικής που υπάρχει σε κάθε καταυλισμό. Δεν είναι η εξαίρεση στον κανόνα. Χιλιάδες παιδιά Ρομά στη χώρα μας δίνουν τον προσωπικό τους αγώνα να σπουδάσουν και να φτιάξουν τη ζωή τους. Όμως οι ιστορίες τους δεν εμφανίζονται στη δημόσια σφαίρα, καθώς φαίνεται να μην ταιριάζουν με το κυρίαρχο αφήγημα, που θέλει τους Ρομά καθόλα παραβατικούς και κατ' επιλογή αποκλεισμένους. Ο Γιώργος -και ο κάθε Γιώργος- δεν χρειάζεται χειροκροτήματα για την επιτυχία του. Χρειάζεται μία Πολιτεία σύμμαχο, που θα εργαστεί εντατικά και σε βάθος χρόνων για την εξάλειψη των ανισοτήτων και την πραγματική ένταξη των Ρομά.

4. «Νεαρός Ρομά μιλά για την απόφαση να αλλάξει ζωή και από τη φυλακή να βρεθεί στο Πανεπιστήμιο» (SKAI.gr, 2024)

(ΔΗΜ) Η παρανομία είναι η εύκολη λύση και μια κάπως προδιαγεγραμμένη πορεία για να αποκτήσουν χρήματα και επιρροή στην κοινότητα. Συχνά, ωστόσο, αυτός ο δρόμος καταλήγει στη φυλακή. Ποια μπορεί να είναι η διέξοδος; Ο Γιάννης είναι πρωτοετής φοιτητής στο τμήμα Ευρωπαϊκού Πολιτισμού στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Πριν από αυτό είχε τραβήγματα με τον νόμο, όπως μας είπε νωρίτερα. Πώς έγινε η μετάβαση από το ένα στο άλλο;

(Γ) Απλά αποφάσισα γιατί είδα πως δεν βγαίνει αυτό. Δεν οδηγεί πουθενά. Δηλαδή, αν ακολουθείς αυτό το δρόμο θα είναι η ζωή σου μέσα στη φυλακή και δεν ζεις τη ζωή σου. Χάνεις πολλά πράγματα. Ενώ αποφάσισα να το αλλάξω αυτό. Κατάφερα μέσω μιας κλήρωσης να μπω στο Πανεπιστήμιο. Και κατάφερα δηλαδή τώρα να σπουδάσω. Είμαι στον πρώτο χρόνο.

(ΔΗΜ) Εσύ πόσο χρονών είσαι, Γιάννη?

(Γ) 26 χρονών είμαι.

(ΔΗΜ) Ζεις εδώ από πάντα;

(Γ) Ζω, ναι, στα Εξαμίλια εδώ στη Κόρινθο. Είχα και εγώ παραβατική συμπεριφορά μικρός γιατί είχα μπλέξει παρέες.

(ΔΗΜ) Θες έτσι λίγο να το εξηγήσεις παραπάνω;

(Γ) Να μην μπω σε λεπτομέρειες καλύτερα αλλά είχα παραβατική συμπεριφορά λόγω κακών παρεών που είχα μπλέξει και είχαμε οδηγηθεί σε αυτό το κομμάτι.

(ΔΗΜ) Και αυτό σε ταλαιπώρησε, δηλαδή.

(Γ) Με ταλαιπώρησε.

(ΔΗΜ) Πήγες φυλακή δηλαδή; κάτι τέτοιο;.

(Γ) Ναι, ναι, ναι. Έτυχε να μπω φυλακή ένα μεγάλο χρονικό διάστημα. Αλλά το ξεπέρασα. Τώρα είμαι καλά. Πλέον έχω στρώσει τη ζωή μου. Έχω ένα παιδάκι.

(ΔΗΜ) Όσο ήσουν σε αυτή τη διαδικασία, τι σκεφτόσουν;

(Γ) Σκεφτόμουν το πώς θα αλλάξω τη ζωή μου. Δηλαδή να βρω κίνητρα για να την αλλάξω τη ζωή μου.

(ΔΗΜ) Είναι εύκολο να βρεις κίνητρα μέσα εδώ;

(Γ) Αν το θες, πραγματικά είναι εύκολο, ναι. Δηλαδή, το καλό θα ήταν να έχεις και στήριξη. Γιατί το να είσαι τσιγγάνος, είναι λίγο δύσκολο για την κοινότητα. Και ειδικά εδώ στην κοινότητα της Κορινθίας, αντιμετωπίζουν πάρα πολύ ρατσισμό. Λόγω και... Είχε ένα κακό όνομα το χωριό, αλλά πρέπει να έχει σταματήσει αυτό.

(ΔΗΜ) Εσύ σε τι ηλικία βρέθηκες μπλεγμένος; να το πούμε έτσι.

(Γ) Στα 19, όμως.

(ΔΗΜ) Στα 19 σου.

(Γ) Στα 19, ναι.

(ΔΗΜ) Το μετάνιωσες προφανώς...

(Γ) Εννοείται το έχω μετανιώσει. Και για αυτό προσπαθώ να αλλάξω τη ζωή μου. Γιατί αν δεν το είχα μετανιώσει, δεν θα με ένοιαζε να αλλάξω τη ζωή μου.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.